

Ewoud Sanders

Jemig de. pemig!

De invloed van
Van Kooten en De Bie
op het Nederlands

Het Taalfonds

**Positivo
Regelneef
Doemdenken
en wel hierom
samen voor ons eigen...**

Ewoud Sanders (1958) is taalhistoricus en journalist. Hij is vaste medewerker van onder meer *NRC Handelsblad* en *Onze Taal* en heeft verschillende taalboeken op zijn naam staan, zoals het *Eponiemenwoordenboek*, het *Geoniemenwoordenboek* en het *Borrelwoordenboek*. Samen met Rob Tempelaars schreef hij onlangs *Krijg de vinkentering!* *1001 Nederlandse en Vlaamse verwensingen*.

In de afgelopen decennia hebben Kees van Kooten en Wim de Bie maar liefst vijftig woorden, uitdrukkingen en soortnamen aan onze taal toegevoegd. Dat is een ongeëvenaarde prestatie. Dit boekje, dat met medewerking van Van Kooten en De Bie tot stand is gekomen, vertelt het verhaal achter deze woorden, uitdrukkingen en typetjes. Het laat nauwkeurig zien hoe ze zijn ontstaan en hoe ze op eigen houtje voortleven. En het geeft antwoord op vragen als: hoe kan het dat Van Kooten en De Bie zoveel invloed op onze taal hebben gehad? Welke typetjes leverden de meeste woorden op? En: voor welke sketch werden Van Kooten en De Bie verhoord door de Hilversumse politie?

ISBN 90-254-1375-7

9 789025 413750

UITGEVERIJ CONTACT

Jemig de pemig!

Jemig de pemig!

Ewoud Sanders

De invloed van Van Kooten en De Bie
op het Nederlands

Met een *Woord vooraf*
door Henk van Gelder

1999
Uitgeverij Contact
Amsterdam/Antwerpen

Eerste druk maart 1999
Tweede druk maart 1999

© 1999 Ewoud Sanders
© 1999 Woord vooraf Henk van Gelder
Eindredactie Jaap Engelsman
Omslagontwerp ARTGRAFICA
Foto omslag Roel Bazen
Typografie Sander Pinkse Boekproductie

ISBN 90 254 1375 7
D/1999/0108/549
NUGI 943/925

Inhoud

Woord vooraf door Henk van Gelder	9
Inleiding	17
Verantwoording	29
De taal van Van Kooten en De Bie	31
Bijvoegsels	
– De taal van Van Kooten en De Bie chronologisch	139
– Welke typetjes waren het productiefst?	140
– Top-tien	141
– Wel of niet door Van Kooten en De Bie bedacht	141
Bronnen en overige geraadpleegde literatuur	143
Register	153

Toen Akkermans onverschrokken mijn actualiteitenuur binnenwandelde, werd opnieuw onderstreept hóe ingrijpend het duo Van Kooten en De Bie de tijdgeest van de Nederlandse maatschappij al jaren beïnvloedt. Die twee hebben ons taalgebruik beslissend verrijkt.

Loek Zonneveld, in: *Martin van Amerongen en René Zwaap (red.) Van Kooten & De Bie (1992), p. 62*

De taal is een levend organisme en altijd in beweging en woorden zijn maar woorden.

Dr. E.I. Kipping, *neerlandicus*, in: *Humo 10-8-1998, p. 12*

U bent een jatter en een snaaier, meneer! U gapt de geest die mij toebehoort. Journalisten vormen een legitieme tak van de penose. Schoftentuig!

Walter de Rochebrune, in: *Wim de Bie Schoftentuig (1988), p. 30*

Woord vooraf

door Henk van Gelder

‘Ik stel voor dat we bij het begin beginnen’, suggereerde Kees van Kooten. ‘Negentiennegenenvijftig.’

‘Ja, daar heb je het alweer’, riposteerde Wim de Bie. ‘Dat dreigt meteen al verschrikkelijk vervelend te worden. Stel je nou toch voor dat je iemand in een boek hoort vertellen dat hij op de Middelbare School iemand anders heeft ontmoet en dat die twee mensen toen cabaret of zo zijn gaan doen. Nee, dat zie ik niet ziten hoor...’

[9]

En zo botst het voornemen hun carrière globaal in kaart te brengen, reeds in de aanhef van dit hoofdstuk op een dialoogje dat de heren zelf opnamen in hun debuutboek *Lachen is gezond*, een in 1970 in kleine oplage verschenen bundel teksten en quasi-realistische gedachte-wisselingen, waarvan de helft destijds moest worden verramsjt wegens gebrek aan kopers. Het wordt de geschiedschrijver zodoende niet gemakkelijk gemaakt; bij alles wat hij over hun verleden te berde wil brengen, voelt hij zich door zijn twee hoofdpersonen over de schouder gekeken. Nog voordat hij zijn verhaal tot een redelijk einde heeft gebracht, hebben zij het al geparodieerd.

Niettemin kan een bijdrage als deze, in een boekje over de invloed van Van Kooten en De Bie op de Nederlandse taal, niet voorbijgaan aan hun verleden. Het kan niet anders of in hun Haagse jongensjaren – in de Parsifalstraat en de Vreeswijkstraat – moet hun eigen omgang met de taal zijn begonnen. Daar hebben Willem Philippe de Bie (17 mei 1939) en Cornelis Reinier van Kooten (10 augustus 1941) voor het eerst geluisterd naar de woorden die om hen heen werden gesproken, en daar hebben ze zelf voor het eerst beproefd hoe het was om dat – al of niet ironisch – na te doen. Vele jaren later beschreef Kees van Kooten, in zijn boek *Hedonia* (1984), hoe hij tegen zijn dochtertje het woord *zodoende* gebruikt en hoe zij dat dan opzettelijk tot *dozoende* verhaspelt, ‘want ze is nu op de leeftijd dat ze probeert of er aan de achterkant van de woorden ook nog wat te lachen

valt'. Mooier laat het zich nauwelijks formuleren. Zo moet het ook voor henzelf begonnen zijn.

[10] Van Kooten, die van hen tweeën verreweg de meest autobiografische schrijver is, maakte elders in *Hedonia* melding van zijn eigen eerste pogingen in die richting. Hij speelde met woorden door woordspelingen te maken en verzamelde ze in een speciaal woordspelingschrift, 'met Cahier op het omslag, waar ik Cadaar van heb gemaakt'. Huwelijksproblemen: Heiratsels. Stoppen met roken: tabakzeil halen. Broek op afbetaling: pofbroek. Een sollicitatiebrief: Jobstijding.

En toen ze op het Dalton-lyceum hun tweede cabaretprogramma maakten, onder de woordspelige titel *Te hooi en te grap*, was dat volgens Wim de Bie 'een extract van ons marmerkaft-cahier, je weet wel – het schrift met de tienduizend alfabetisch gerangschikte woordspelingen'. De vraag is alleen of ze al die woordspelingen toen nog gewoon als grappen te berde brachten, of dat er toen ook al sprake was van het dubbele-bodem-procédé: dit is een woordspeling, maar omdat de woordspeling eigenlijk een gruwelijk genre is, brengen wij flauwe woordspelingen als parodie op flauwe woordspelingen en pas daardoor worden ze leuk.

Nog eerder, in 1959, drongen Van Kooten en De Bie alle twee met een gedicht uit de schoolkrant *Daltonklanken* door tot een commissie van illustere letterkundigen die voor de Haagse uitgeverij Nijgh & Van Ditmar een selectie maakten uit de Nederlandse schoolkranten van het voorafgaande jaar. In het boekje *Een 10 voor de 10-ers* prijkt hun prille puberpoëzie tussen korte verhalen van Maan Kneepkens (nu lid van de Rotterdamse gemeenteraad) en Annemariëke Oster (hun latere Hadimassa-collega), en een gedicht van Wim van Kooten (alias Joost de Draayer). Wat ze schreven, was puur Vijftigers-epigonisme – vast en zeker serieus bedoeld, al ontbreekt ook hier enig taalplezier niet.

In de hoofdletterloze stijl die bij het genre paste, begint het gedicht *Geef het nu maar toe* van Kees van Kooten: 'ons strijden met / stilverdrietvogels / defilee / goeieouwetijdzeggens / zinloos...' En ergens in *Manessier* van Wim de Bie heet het: '...in februari haarlemt het donker / bijten huizen de spits / af is de pijn van de doorn / de pijnendoorn

van jesus de schilder...' Het is wars van woordspelingen, maar woordspeels was het wel.

Nog tijdens hun schooltijd ontstond ook in de kleine vriendenkring waartoe ze behoorden, het parodiërende spreken in clichés. Eerst nog met veel nadruk en een komisch bedoelde gelaatsuitdrukking: 'Het wil nog maar niet zomeren!' En gaandeweg steeds achte-lozer, in de sfeer van ons-kent-ons: wij weten onder elkaar wat wij ermee bedoelen, wij kunnen zulke vreselijke uitdrukkingen in de mond nemen, omdat we van elkaar weten dat we ze vreselijk vinden. Natuurlijk worden ook in veel andere vriendenkringen eigen woorden en uitdrukkingen gebezigd, maar de extra attractie van de clichétaal was, dat de spreker impliceerde te smiespelen om het obligate taalgebruik van de buitenwereld. 'Ja, ja, het is me wat', zei hij bijvoorbeeld. Of, in de sector ranzige woordspelingen: 'Hoe meer een vrouw uittrekt, hoe meer ze aantrekt.'

Na hun eindexamen konden Van Kooten en De Bie niets anders verzinnen dan leraar Nederlands te worden, hetgeen inhield dat ze Nederlands moesten gaan studeren. Geen haar op hun hoofd dacht aan een op humor gebaseerde loopbaan. 'Dat was allemaal zo ver weg als de Olympus zelf', zei Van Kooten in Humo. 'Geen moment heb ik eraan gedacht dat ik er mijn beroep van zou kunnen maken.'

Wim de Bie was de eerste die een uitweg vond. In de krant las hij een oproep: deelnemers gevraagd voor een kleinkunstcursus van de Nederlandse Radio Unie. Hij deed toelatingsexamen, mocht meedoen en ontving op 30 mei 1963 zijn diploma, gesigineerd door de radiocoryfeeën Johan Bodegraven, Jan de Cler, Alex de Haas, Cor Lemaire en Dogi Rugani, die zijn docenten waren geweest. Volgens hun aantekening was hij meer geschikt voor 'de creatieve kant van het vak' (schrijven, productie, regie) dan als uitvoerend kleinkunste-naar. Maar gediplomeerd was hij nu wel.

Door een collega werd VARA-radioproducer Co de Kloet getipt dat er onder die jongeren twee talentvolle types waren: Jan Fillekers en Wim de Bie. Eerst belde hij Fillekers, die echter al door de NCRV was aangetrokken. Daarop nam hij Wim de Bie in vaste dienst. Diens eerste opdracht was een vernieuwingsoperatie bij het zaterdagmid-dagprogramma voor jongeren. Het kreeg de nieuwe naam Uitlaat.

[12] Intussen trachtte Kees van Kooten aan de studie te ontkomen door copywriter te worden. Zijn eerste proefopdracht peuterde hij in 1960 los bij het kleine Haagse reclamebureau Arc's: het verzinnen van een swingende naam voor de nieuwe jongerenkelder van de bekende grammofoonplatenwinkel Caminada aan de Plaats. Hij verzoonde de ene na de andere, geheel in woordspelingenstijl: het Popularium, Jong Gedraaid, Huis van Plaatplezier, het Swingding, de Plato, Popshop. Die laatste vond hij de beste, die was helemaal van deze tijd. Maar na die naam te hebben ingeleverd, hoorde hij er niets meer van. Tot hij op een dag langs Caminada kwam en aan de gevel een groot bord zag hangen met een pijl naar beneden en de tekst: Disco-Kelder.

Niettemin lukte het hem beroepshalve in de reclame te komen. 'Kees schudde aan de lopende band hele gladde zinnnetjes en woordspelinkjes uit z'n mouw', zei een collega uit die tijd later tegen het weekblad *De Tijd*. 'Het ging hem heel gemakkelijk af. Hij kwam binnen, deed snel wat werk en dan zag je hem weer enigszins bezorgd vertrekken in z'n Fiat-Coupéetje. Hij zei altijd: ik vind het reclamewerk niet moeilijk, ik vind het alleen zo vreselijk vervelend. Het wás natuurlijk ook niks voor hem, het was veel te saai om niet vrij te kunnen schrijven wat hij wilde.' Zelf beaamde Van Kooten, in het literaire tijdschriftje *Hersenspingsels*, dat hij het uitsluitend om den brode deed: 'Zodra ik kon stoppen, ben ik weer gestopt.' Een van zijn reclamevondsten, voor de verf van Sikkens, is nog jarenlang in roulatie gebleven: 'Te kust en te kleur.'

Wim de Bie introduceerde bij *Uitlaat* de eerste verschijnselen van de Nieuwe Lulligheid, die in de verdere loop van de jaren zestig uitgroeide tot een ware rage. Het voorbeeld was al gegeven in de smalle kolommen van het literaire liefhebbersblad *Barbarber*: geïsoleerde stukjes tekst uit de werkelijkheid (een krant, een boodschappenbriefje), die buiten hun context op de lachspieren werkten. Op de radio liet De Bie gewone mensen in straatinterviews eindeloos doorzeveren over hun gewone of ongewone bezigheden – ongeveer zoals Jan Fillekers het tien jaar later bij de NCRV ging doen in het populaire programma *Showroom*. Dat was nooit eerder vertoond.

En hij deed nog iets anders: hij haalde Kees van Kooten binnen.

‘Wim was bij de VARA in dienst gekomen,’ aldus producer Co de Kloet, ‘en die nam Kees mee. Dat ging eigenlijk vanzelf, opeens hadden we Kees er ook bij.’

Samen maakten ze van Uitlaat het enige radioprogramma dat anno 1964 de nieuwe geest van de jaren zestig weerspiegelde. Lang voordat het woord jeugdsentiment werd uitgevonden, verzonnen ze een serie herinneringen aan de jaren vijftig, en lang voordat Jan Wolkers en Godfried Bomans zich door de radio een week lang naar Rottumerplaat lieten verbannen, speelde Van Kooten al een verslaggever op een onbewoond eiland. En in die sfeer van Nieuwe Lulligheid pasten natuurlijk ook de Klisjeemannetjes, twee plat-Haagse mannetjes van onbestemde leeftijd die aan het biljart op lijzige toon platitudes uitwisselden. Zoals:

‘Nou, die heb weer an een zijen draad gehangen.’

‘Wie?’

‘Moeder Vrede. Die heb weer mooi een week an een zijen draad gehangen. Maar ja, dat zijn we wel gewend van Moeder Vrede.’

[...]

‘Is dat nou echt zo moeilijk om een beetje in vrede met mekaar te reilen en te zeilen? Is dat nou zo moeilijk, dat we mekaar op z’n tijd weer ’s een wang toesteken hè? Dat is toch zo makkelijk als een klontje, of ben ik nou gek?’

en:

‘Jan Soldaat zit met de kastanjes. Ja, de Hoge Heren zullen wel zorgen dat ze buiten schot blijven, die zitten in de paleizen op fluwelen knoppen te drukken, met een bos mooie wijven op d’r knieën. En zó’n buik van de champie. En Jan Soldaat, die wast ze eigen in z’n veldfles, die is al héél blij met een slokkie water in de woestijn, Jan Soldaat.’

Het zijn de clichés die ze vroeger in de vriendenkring bezigden, maar er is iets mee gebeurd: ‘zo makkelijk als een klontje’ is niet de vaste uitdrukking, en evenmin is het gebruikelijk iemand ‘met de kastan-

jes' te laten zitten. Het is net niet helemaal correct geformuleerd, het zit er net iets naast, en zo ontstaat het komische effect.

[14] Nog lang nadat Van Kooten en De Bie hun biljarters hadden afgedankt, bleef het grote publiek hen aanduiden als de Klisjeemannetjes. Het grote publiek is nu eenmaal traag – het spreekt tot op de dag van vandaag soms nog van Koot & Bie, terwijl ook die fase alweer twintig jaar voorbij is.

Hun televisiedebuut maakten ze eind 1965 met een Klisjeemannetjes-dialoog in het door Mies Bouwman gepresenteerde Mies en scène, en een jaar later doken ze met persiflages op popmuzikanten, luisterliedzangers en aanverwante types op in het jongerenprogramma Fanclub. Het werkterrein van de burgermansclichés werd uitgebreid met de gemeenplaatsen van radio en televisie en uit modieuze milieus. Zó begon bijvoorbeeld een nummer uit 1968, een persiflage op de luisterliedzangers en de zijige manier waarop die voor de radio vaak werden geïnterviewd: 'Hij is 29, hij schrijft z'n eigen teksten, hij staat middenin de krankzinnige wereld van vandaag, hij stáát voor zijn luisterliedjes en hij staat hier naast ons: Ampère Voltage...' (In treffende persoons- en bedrijfsnamen zijn ze trouwens altijd goed geweest: Mémien Holboog was een even karakteristieke naam als Maison Pretty Boy.)

In geschrifte leefde Kees van Kooten zich in die tijd uit in de Treiterrends die hij wekelijks in de *Haagse Post* schreef: puntgave persiflages op de moderne kletspraat van toen. Tegelijkertijd publiceerde Wim de Bie op de zaterdagse 'tienerpagina' in *Het Parool*, onder de titel *Dagboek van een vogel*, het relaas van een jongeman die voortdurend achter het net viste. Steeds als hij iets hips verzong, wás het al verzonnen. Steeds als hij met de laatste mode wilde meedoen, was er alweer een állerlaatste mode. En samen schreven ze in 1969, eveneens in *Het Parool*, de serie *De plannenmakers*, waarin een zekere Harry F. Kriele en Nico 'Bulle' van Berkel elkaar wekelijks bestookten met plannen voor iets nieuws – ook steeds net te laat.

In al die stukken was het bijpassende taalgebruik een essentieel onderdeel van de grap; ze wisten altijd precies welke woorden in die kringen werden gebruikt, en welke uitdrukkingen opgeld deden. In trefzekerheid deden ze daarin niet voor elkaar onder, al paste De Bie

al in *Dagboek van een vogel* de vorm toe waarin hij in zijn latere boeken zijn kracht zou vinden (het spel met quasi-echte documenten vol authentiek ogende formuleringen), terwijl Van Kooten het veel meer zocht in de virtuositeit van de sierschrijver – iemand die bijvoorbeeld, als hij in de bundel *Veertig* (1982) in Frankrijk verblijft, opeens meldt: 'Het is drie uur min een kwart.'

[15]

Het hoogtepunt van krullentrekkerij en komische krompraat kwam op 6 november 1974. Na drie seizoenen in het mild-satirische VARA-programma *Hadimassa* en twee seizoenen van quasi-reportages in de VPRO-rubriek *Het Gat van Nederland*, die hun in 1974 hun eerste Nipkowschijf opleverden, kregen Van Kooten en De Bie bij de VPRO de kans in eigen beheer programma's te maken. Ze richtten daartoe het *Simplisties Verbond* op en presenteerden zich, met matenklopper, als Heer Kooten en Heer Bie. Spoedig kortten ze die namen nog verder in, volgens het simplistische principe: Koot & Bie.

In de rolverdeling was Bie degene die de rechte lijn in het oog hield, en zich uitte in deftige verenigingstaal, terwijl Koot steeds grilliger taalpirouettes ten beste ging geven: 'Dames heren ook, onderweg naar de studio doorkruiste ik een klein jongetje dat staande hield en zei...' Geen zinswending was ten slotte meer veilig, alles ontspoorde. Een verklaring van Koot & Bie begon met de woorden: 'Het *Simplisties Verbond*, in vergadering bijtwee...' Ook in zijn columns, gebundeld in *Koot droomt zich af* en *Koot graaft zich autobio*, werden adembenemende taalkunsten uitgehaald. En in een bioscoopreclamefilmpje voor de *Postgiro* (1976) kwam Koot, sprekend over het gemak van betalingsopdrachten in een envelop die alleen maar moet worden dichtgeplakt, als vanzelf een rake slagzin voor de mond: 'Elke week alleen een beetje speak!'

Hoewel die klinkklare krompraat langzamerhand wel weer in beheersbare banen werd geleid, is het taalspektakel bij Van Kooten en De Bie nooit verflauwd. Het vernuft school trouwens ook in sommige programmatitels, met het volstrekt logisch lijkende *Keek op de Week* (vanaf najaar 1988) als hoogtepunt.

Dit is niet de plaats om de betekenis van hun uitzendingen en hun satirische rol in de Nederlandse samenleving – door de klein-kunstexpert Jacques Klöters omschreven als 'een komische keu-

[16] ringsdienst van waren' – verder uit te werken. Hier gaat het over hun taal, en daarover is al genoeg te zeggen. Zoals zij in hun jongensjaren na-aaptten wat ze om zich heen hoorden zeggen, zo heeft het Nederlandse volk hun taalgebruik nageaapt. Aanvankelijk gewoon om leuk te zijn, zoals duizenden landgenoten ook jarenlang leuk dachten te zijn door luidkeels 'pardon reeds' te roepen. Maar gaandeweg ook omdat de woorden en zegswijzen van Van Kooten en De Bie de enige logische woorden en zegswijzen uit de Nederlandse taal leken te zijn. Dat de bron in sommige gevallen zelfs is vergeten, is het grootste compliment dat men taalvernieuwers kan geven. En dat hun bijdrage aan ons spraakgebruik niet beperkt is gebleven tot één toevalstreffer (zoals het door een reclameman geïntroduceerde *frisdrank* en het door een journalist verzonnen *bromfiets*) blijkt onweerlegbaar uit de rest van dit boek.

Op zondagavond 22 maart 1998 hebben Van Kooten en De Bie een – voorlopig – eind gemaakt aan hun samenwerking op de televisie. 'Ik wou d'r eens een keertje mee stoppen,' zei Van Kooten. 'Ik wil mijn hoofd opruimen, en dat zal wel een tijdje gaan duren, want het is een ongelooflijke bende daar bovenin.' De Bie kondigde daarop aan dat hij 'nog geen zin had om te stoppen'. Hun laatste woord over deze kwestie suggereerde dat het geen afscheid voor eeuwig zou worden: 'Al worden Van Kooten en De Bie honderd jaar, zij gaan nooit uit elkaar.'

En dat is maar goed ook, want een goed nieuw woord is nooit weg.

Inleiding

Van Kooten en De Bie zijn altijd erg bescheiden geweest over hun televisiewerk. Het was satirisch commentaar op de actualiteit, meer niet. Men moest er niet te veel achter zoeken. Herhaaldelijk hebben zij gezegd: als er uiteindelijk vier of vijf klassieke sketches overblijven dan zijn wij al tevreden. Er is wel eens een boek aangekondigd met een selectie uit hun televisieteksten, maar in tweede instantie zagen zij hier toch vanaf. De houdbaarheid van actueel commentaar is nu eenmaal beperkt.

Die vijf klassieke sketches zijn er allang – iedereen kan er wel een paar navertellen. Bovendien bleek er voldoende tijdloos materiaal te zijn voor vele uren videoband. Maar er is meer: de afgelopen decennia hebben Van Kooten en De Bie ongekend veel invloed op onze taal uitgeoefend. In dit boekje wordt voor het eerst duidelijk hoe groot die invloed tot nu toe is geweest.

Van Kooten en De Bie verschenen in 1965 voor het eerst op televisie. In 1998 lieten zij weten als duo voorlopig te stoppen. In de tussentijdse 33 jaar speelden zij zo'n vijfhonderd typetjes en lanceerden zij een onbekend aantal nieuwe woorden en uitdrukkingen. Van sommige daarvan was al bekend dat ze in de algemene taal waren terechtgekomen, van andere niet. In totaal zijn voor dit boekje ruim 120 woorden, uitdrukkingen en typetjes nagezocht op het Internet en in de digitale bestanden van een groot aantal kranten (zie de Verantwoording hierna). Van maar liefst vijftig woorden, uitdrukkingen en figuren kon worden aangetoond dat ze door Van Kooten en De Bie in onze taal zijn geïntroduceerd of een nieuwe impuls hebben gekregen. Dat wil zeggen dat ze worden gebruikt zonder nadere uitleg en zonder verwijzing naar hun makers of verbreiders. Dat is een ongeëvenaarde prestatie. Ook Marten Toonder en Wim T. Schippers hebben relatief veel woorden en uitdrukkingen aan het Nederlands toegevoegd, maar van Toonder worden er nog maar een stuk of tien gebruikt en van Schippers hooguit zes. Voor onder anderen André van Duin, Toon Hermans en de makers van Jiskefet ligt dit aantal nog lager. Hetzelfde geldt voor de woorden en uitdrukkingen die in deze

eeuw zijn bedacht door wetenschappers, journalisten, letterkundigen en politici.

[18] Je mag dus concluderen dat Van Kooten en De Bie in de twintigste eeuw meer aan onze woordenschat hebben toegevoegd dan wie ook. Vergelijking met vorige eeuwen is zinloos, want toen waren de omstandigheden heel anders. Bovendien is het natuurlijk zeer de vraag wat er over vijftig of honderd jaar nog van de taalcreaties van Van Kooten en De Bie over zal zijn. Aan het eind van de inleiding kom ik daar nog op terug.

Waarom zoveel invloed?

Hoe kan het dat Van Kooten en De Bie zoveel invloed op het Nederlands hebben gehad? In de eerste plaats doordat zij zo ontzettend lang vrijwel onbeperkt toegang hadden tot het machtigste medium dat er bestaat. Vanaf de oprichting van het Simplisties Verbond, in 1974, zijn zij vrijwel permanent op de buis aanwezig geweest. Aanvankelijk in een tijd dat er maar twee netten waren en nauwelijks andere goede satirische programma's. Ze wonnen de ene Nipkowschijf na de andere, tot ze met een ere-Nipkowschijf min of meer buitenspel werden gezet, want zij maakten toch de beste programma's.

Naast de – soms avondvullende! – televisie-uitzendingen waren er natuurlijk de boeken, de columns, de platen en de *Bescheurkalender*, maar achteraf bezien hebben die minder invloed op onze taal gehad. De belangrijkste uitzondering is de langspeelplaat *Hengstenbal*, met daarop de beroemde dialoog van de Klisjeemannetjes die in plat-Haags hun seksleven bespreken; die bracht ten minste vijf uitdrukkingen en één woord in omloop. Het woord *natuurleuk* begon zijn leven in een artikel, en *zwijgstront* in een boek, maar de rest is verbreid via de televisie.

Van Kooten en De Bie hadden ook zoveel invloed op onze taal doordat zij met typetjes werkten. Veel van de woorden en uitdrukkingen die nu geveugeld zijn geworden, behoorden tot het taaleigen van Cor van der Laak, Jacobse & Van Es, de Klisjeemannetjes of Koos Koets. Sommige – zoals en wel hierom, van die dingen dus en hou je d'r buiten Cock – waren heel vaak te horen. Andere maar één keer, maar dan wel uit de mond van typetjes die door veel kijkers op handen wer-

den gedragen. Het zal geen toeval zijn dat Jacobse & Van Es de meeste woorden en uitdrukkingen hebben verbreed, namelijk twaalf. De Klisjeemannetjes staan met zes bijdragen op de tweede plaats, Koos Koets met vijf op de derde. Om welke woorden en uitdrukkingen het precies gaat is te zien in de bijvoegsels achter in dit boek. Overigens hebben Van Kooten en De Bie er altijd alles aan gedaan om hun type-tjes uit te rusten met het juiste jargon. In 1979 zei De Bie hierover tegen *Vrij Nederland*:

[19]

We komen steeds dichterbij de werkelijkheid. We hebben een scène met een makelaar – daar is vrijwel geen woord aan verzonnen. Dat is precies de taal die we te horen kregen toen we dit jaar wilden verhuizen. [...] Het moet kloppen. Dat is verschrikkelijk belangrijk. Als het niet klopt, als we er te weinig van weten, dan valt het af. We moeten de taal, het jargon, echt precies weergeven.

De typetjes waren zó echt, en het waren er zoveel, dat we Van Kooten en De Bie inmiddels ook herkennen in wildvreemden. Dat kan op straat zijn, maar toch vooral op de buis. In heel wat huiskamers wordt geroepen, als er een of andere kop in beeld verschijnt: 'Hé, daar heb je Kees van Kooten.' Of: 'Moet je die zien, he-le-maal Wim de Bie.'

Tijdgeest

Van Kooten en De Bie hadden ook zoveel invloed op onze taal door hun feilloze gevoel voor de tijdgeest. Voor het succes van een woord, uitdrukking of typetje kan dat doorslaggevend zijn. Zo heerste er begin 1980 in Nederland een ondergangsstemming. Wetenschappers en commentatoren voorspelden dat de Derde Wereldoorlog ieder moment kon uitbreken. Van Kooten en De Bie vervatten dit sombere gevoel in de term *doemdenken*. Dit bleek hét juiste woord op hét juiste moment. Ze hadden er een middagje op moeten broeden, maar het resultaat was ernaar: *doemdenken* raakte zo grondig ingeburgerd dat nu bijna niemand meer weet dat het pas twintig jaar oud is. Laat staan door wie het is verzonnen.

Maar ook andere woorden, uitdrukkingen en typetjes kwamen precies op het goede moment. *Geen gezeik, iedereen rijk en samen voor ons eigen* in 1980, bij de opkomst van extreem-rechts. *Koos Koets* als prototype van de overjarige hippie in 1984, toen de jaren zestig écht voorbij waren. *De arro* in 1986, de bloeitijd van yuppies en afko's. En *krasse knarren* in 1993, toen vitale senioren zich steeds nadrukkelijker manifesteerden. Het waren woorden, uitdrukkingen en typetjes die gaten in onze taal vulden. De verschijnselen waren er al, de juiste termen nog niet. Van Kooten en De Bie konden die gaten dichtten omdat zij zich steeds vernieuwden. Populaire typetjes werden niet eindeloos uitgemolken, eerder tamelijk rücksichtslos aan de kant gezet. Kijkers vonden dat soms jammer, maar het bleek een uitstekende strategie om bij de tijd te blijven, én een rijke voedingsbodemp voor het creëren van nieuwe taal.

Het publiek

De belangrijkste verklaring voor de grote invloed van Van Kooten en De Bie heeft echter te maken met hun publiek. Het duo is nooit echt populair geweest bij de massa. Terecht zei Van Kooten in 1984: 'Als wij op het scherm verschijnen, schakelen ontzettend veel mensen uit. In vergelijking met Pisa of zo scoren wij niets. Je houdt van ons of je houdt er absoluut niet van.'

De groep die van hen hield was relatief klein maar invloedrijk. Het ging om de progressieve jeugd en de intellectuele elite: journalisten, schrijvers, politici en wetenschappers. De jeugd bracht hun taalvondsten in omloop op straat en op school. En later op het Internet. Politici haalden hen aan in de Kamer, op radio en televisie. Wetenschappers en schrijvers gebruikten hun vondsten in artikelen, pamfletten, brochures en redes. En de schrijvende pers gebruikte hun taalcreaties in kranten en tijdschriften.

Dit gebeurde met een gretigheid die soms een beetje gênant was. *Nieuw flinks* was nog geen week oud of het stond op het omslag van *HP/De Tijd*. Akkermans prijkte al na drie weken op de cover van *Elsevier*. *Krassen knarren, oudere jongeren, doemdenken* – binnen de kortste keren stonden de kranten er bol van. Dat zegt iets over het taalgenie van Van Kooten en De Bie, maar ook over het taalgebruik van journa-

listen. En van politici, tekstschrijvers en wetenschappers, want ook die waren er vaak als de kippen bij. Moeilijk te verklaren is dit allemaal niet: door bepaalde woorden en uitdrukkingen te gebruiken laat je zien tot welke groep je behoort. Ons kent ons, ook wij kijken naar Van Kooten en De Bie, dus we zijn kritisch, weldenkend én bij de tijd.

[21]

Wat betekent dit nu voor de reikwijdte van de taal van Van Kooten en De Bie? Bij hoeveel Nederlanders en Vlamingen zijn hun creaties bekend? Je kunt er donder op zeggen dat *Popie Jopie*, *leg neer die bal* en *hallo daar zijn we weer* bij veel meer mensen bekend zijn dan bijvoorbeeld *bescheurkalender*, *leef met vlag en wimpel* en *van die dingen dus*. En *grote bloemkolen* blijkt tot diep in de binnenlanden van Marokko, Tunesië en Turkije bekend te zijn. Het is daar opgetekend uit de mond van verkopers die zelf nooit in de Lage Landen zijn geweest. Dát zullen Van Kooten en De Bie niet snel evenaren.

Toch hebben ook zij woorden en uitdrukkingen verzonnen die zeer algemeen zijn geworden. Die in woordenboeken staan en al jaren heel vaak in kranten worden gebruikt. Van de vijftig taalcreaties in dit boek is *oudere jongeren* de afgelopen jaren het vaakst in kranten aangetroffen: ruim achthonderd keer. *Doemdenken* staat met 666 vindplaatsen op de tweede plaats en *vrije jongens* met 609 op de derde. Ook *regelneef*, *krasse knarren* en *positivo* werden een paar honderd keer aangetroffen. De rest zit allemaal onder de honderd. Een woord dat in enkele jaren honderden keren voorkomt, mag je gerust algemeen noemen.

Overigens is in dit boek ook plaats ingeruimd voor enkele woorden en uitdrukkingen die niet op schrift zijn aangetroffen, maar die je wel geregeld hoort. En dan natuurlijk niet alleen uit de mond van Van Kooten en De Bie-fans.

Taalkundige ordening

Er is tot nu toe nauwelijks serieus naar de taal van Van Kooten en De Bie gekeken. Afgezien van een paar lijstjes en artikelen heeft alleen Ivo de Wijs geprobeerd er een ordening in aan te brengen. Hij deed dat in 1992 in *De Groene Amsterdammer*. De Wijs onderscheidt negen verschillende vormen van taalkunstenmakerij bij het duo: contami-

naties (zoals *demonstratie*), valse logica, incongruentie ('Scheiden doet Leiden/ Afscheid brengt Weesp'), rijm, dialect, readymades, woordmoord, knutselwerk en grammaticale vrijheden ('Houdt u van beffen of pijpen? Dus eh... dat hij dus gepepen wordt of zij eh... ge-beven?').

Het heeft niet veel zin om dieper op deze rubrieken in te gaan, want voor de ingangen in dit boekje blijken ze nauwelijks bruikbaar. Je kunt wel vaststellen dat Van Kooten en De Bie dit soort technieken toepasten, maar de taalvondsten die een eigen leven zijn gaan leiden, komen toch grotendeels uit andere hoeken en gaten.

In de eerste plaats blijkt dat de uitdrukkingen het iets beter hebben gedaan dan de woorden. Van Kooten en De Bie hebben de afgelopen dertig jaar achttien woorden en vierentwintig uitdrukkingen aan het Nederlands toegevoegd. Van elf typetjes zijn de namen uitgegroeid tot soortnaam. Dat de snelle rekenaars onder u nu boven de vijftig uitkomen, komt doordat sommige woorden hun leven als persoonsnaam zijn begonnen. Dit blijkt ook uit de onderstaande lijstjes. Bij de woorden is *Juinen* een apart geval, want dat is een fictieve plaatsnaam.

Woorden (18)

arro
bescheurkalender
bonken
dameswensen
doemdenken
fijns
geilneef*
godverdegodver
Juinen
kneukfilm
kromcommunicatie
natuurleuk
neutronenkorrels
positivo*
regelneef*

schrijpend

wibocri
zwijgstront

* *begonnen als typetje*

Uitdrukkingen en vaste verbindingen (24)

dames heren ook
en wel hierom
fysiek is altijd psychisch
geen gezeik, iedereen rijk
goed kauwen, dat je eten
gelijkmatig in je bloed komt
hou je d'r buiten Cock
ik ben genoemd

jemig de pemig
jongere ouderen
kijken, kijken en de rest
 erbij denken
krasse knarren
leef met vlag en wimpel
mag ik even een teiltje
mogen wij even overgeven
mazes kriebel
nieuw flinks
oudere jongeren
pruimen op sap zetten
samen voor ons eigen
stoned als een garnaal
tuin winterklaar maken
van die dingen dus

van wippenstein gaan
vrije jongens

**Typetjes of begonnen
als typetje (11)**

Akkermans
Clavan
Cor van der Laak
geilneef
Hekking
Jacobse & Van Es
Koos Koets
positivo
regelneef
Tedje van Es
vieze man

[23]

Uit welke taalkundige categorieën zijn deze creaties nu afkomstig? Bij de woorden zitten acht samenstellingen (*bescheurkalender*, *dameswensen*, *doemdenken*, *geilneef*, *kneukfilm*, *neutronenkorrels*, *regelneef* en *zwijgstront*), waarvan er twee – *bescheurkalender* en *kneukfilm* – woordspelig zijn. Ook *kromcommunicatie* en *schrijpend* zijn woordspelingen. *Arro* en *positivo* zijn afkortingen, *wibocri* is een letterwoord en *fijns* en *godverdegodver* zijn zogeheten tussenwerpsels. Bij de woordspelingen zijn telkens twee bestaande begrippen in elkaar geschoven: *knok* en *neuk* bij *kneukfilm*, *schrijnend* en *nijpend* bij *schrijpend* enzovoorts. Taalkundigen noemen dit, zoals ook Ivo de Wijs opmerkt, *contaminaties*. Overigens is het heel gewoon om nieuwe samenstellingen te maken. Ze staan dagelijks bij bosjes in de krant. En het afkorten van woorden is ook gebruikelijk. Ik zeg dit niet om af te dingen op het taalvernuft van Van Kooten en De Bie, maar om te onderstrepen dat de succesvolste woorden zijn gevormd volgens alledaagse principes.

Minder succesvol bleken onder meer *autodidanspas* ('een aan zichzelf onderwezen danspas'), *genieplomeerde* ('iemand zonder diploma', namelijk Koos Koets), *kwinksliep* ('geestig bedoeld, maar flauw en smakeloos gezegde'), *meningnietespatiënt* ('iemand die geen mening

[24] durft te geven over wat dan ook') en tabaccijnsverhoging ('verhoging van de belasting op tabak'). Deze voorbeelden zijn afkomstig uit een lijst die Renson van Tilburg in 1995 samenstelde voor het maandblad *Onze Taal*, als aanzet tot een nooit verschenen *Simplisties woordenboek*. Van de 65 woorden uit die lijst zijn er slechts negen in dit boek terechtgekomen, simpelweg omdat van al die andere niet kon worden vastgesteld dat ze in de algemene taal een rol van betekenis zijn gaan spelen.

Bij de uitdrukkingen valt meteen op dat ze vaak maar drie of vier woorden tellen. De meeste doen aan slogans of kreten op affiches denken. *Samen voor ons eigen* en het rijmende *geen gezeik, iedereen rijk* stonden trouwens echt op een poster, namelijk van de Tegenpartij. Maar ook *leef met vlag en wimpel* en *fysiek is altijd psychisch* zouden zó van een affiche kunnen zijn geplukt. Bij de vaste verbindingen *jongere ouderen*, *oudere jongeren* en het allitererende *krasse knarren* wordt gespeeld met een tegenstelling. *Samen met vrije jongens* gaat het hier om aanduidingen voor een bepaald type mens. Onder de resterende uitdrukkingen zitten verscheidene uitspraken en uitroepen. Opmerkelijk is dat eigenlijk maar één uitdrukking kan worden aangemerkt als cliché – een genre waar Van Kooten en De Bie lang in grossierden. Dat is meteen de langste uitdrukking, namelijk *goed kauwen, dat je eten gelijkmatig in je bloed komt*. Het gaat hier om een soort volksgeloof, dat trouwens in werkelijkheid door meerdere voedselgoeroes is uitgedragen.

De namen van de typetjes – tot slot – laten zich makkelijk categoriseren. Het gaat hier om eigennamen (Akkermans, Clavan, Cor van der Laak, Koos Koets en Tedje van Es) en soortnamen (geilneef, positivo en regelneef). *Vieze Man* is een bijnaam, bedacht door Walter de Rochebrune, het alter ego van Wim de Bie.

Door wie bedacht?

De meeste woorden en uitdrukkingen in dit boekje zijn bedacht door Van Kooten en De Bie, maar niet allemaal. *Godverdegodver*, *ik ben genoemd*, *jemig de pemig*, *mozes kriebel* en *vrije jongens* bestonden al, maar Van Kooten en De Bie hebben ze algemeen bekend gemaakt. Boven-

dien heeft *vrije jongens* een iets andere betekenis gekregen en dankzij Koos Koets worden *jemig de pemig* en *mozes kriebel* in een andere context gebruikt. De invloed van Van Kooten en De Bie op onze taal beperkt zich dus niet tot de introductie van nieuwe woorden, uitdrukkingen en figuren.

[25]

Sterker nog: minstens zo ingrijpend is dat zij het plat-Haags populair hebben gemaakt. Tot in de jaren zestig was het Amsterdams hét dominante dialect in de kleinkunst. In 1963 begonnen Van Kooten en De Bie in het jeugdprogramma *Uitlaat* met straatinterviews – allemaal met sprekers van het plat-Haags. Later kwam daar een hele stoet plat-Haags sprekende typetjes achteraan, met Jacobse & Van Es als bekendste. Een en ander heeft ervoor gezorgd dat de Haagse straattaal nu in heel Nederland wordt herkend. Dat is een van de redenen waarom Haagse Harry nu ook buiten de hofstad zo'n succes heeft. Mogelijk heeft het werk van Van Kooten en De Bie zelfs de deuren van het cabaret opengezet voor allerlei stadstalen en dialecten, zoals het Rotterdams, het Utrechts en het Twents. Maar hierbij zullen zeker ook andere factoren een rol hebben gespeeld.

Hoe het ook zij: van veertig woorden, uitdrukkingen en eigennamen is zeker dat ze door Van Kooten en De Bie bedacht zijn. Vijf zijn van vóór hun tijd en van vijf is dit onzeker.

De productiefste jaren

De verrijking van onze woordenschat door Van Kooten en De Bie is begonnen in 1969, met *stoned als een garnaal*, een uitdrukking die overigens pas jaren later gemeengoed werd. Ze is vooralsnog geëindigd in 1993, met *krasse knarren*. Wat waren nu – in taalkundig opzicht – hun productiefste jaren? Daar kan geen twijfel over bestaan: hun gouden periode loopt van 1977 tot en met 1985. In die negen jaar introduceerden of verbreedden zij maar liefst 35 blijvende woorden, uitdrukkingen en personages. Door *Hengstenbal* en de neven – zie bij *geilneef* – werd 1977 met acht blijvertjes het absolute topjaar. 1980 staat met *doemdenken* en de vele taalvondsten van Jacobse & Van Es op de tweede plaats.

Opmerkelijk genoeg is er geen direct verband met de kijkcijfers. Zeker, de uitzendingen met Jacobse & Van Es trokken veel meer kij-

kers dan die daarvoor, en dit zal sommige woorden en uitdrukkingen sneller populair hebben gemaakt. Maar Van Kooten en De Bie trokken nooit zoveel kijkers als in 1991 en 1992. Toen keken er wekelijks meer dan twee miljoen mensen – ruim 35 procent van de kijkers. [26] Daar staat tegenover dat juist uit die jaren geen enkel woord, geen enkele uitdrukking en geen enkel typetje wortel heeft geschoten.

Hoe kan dat? En waarom is er in dit opzicht na 1993 helemaal niets meer bijgekomen? Daar zijn verschillende verklaringen voor. De concurrentie was groter, er keken minder mensen en de kritiek nam toe. Dat er na Akkermans en Clavan geen typetjes meer in onze taal zijn verankerd, komt onder meer doordat de nadruk in de jaren negentig steeds meer kwam te liggen op gelegenheidstypetjes. De zogenoemde archetypes – de baantjesjager, de nietszeggende deskundige, de overjarige hippie, de Vieze Man – bestonden al. Waar nodig werden ze opgetrommeld. De gelegenheidstypes waren te vluchtig om een stempel op de taal te drukken. Met de *regelneef* en de *geilneef* was dat jaren daarvoor wel gelukt. Die waren – herhalingen niet meegeteld – slechts één keer op televisie te zien. Maar ook zij waren natuurlijk archetypes. Die bovendien al met een soortnaam werden aangeduid.

Een andere reden dat er de afgelopen jaren geen typetjes meer zijn blijven hangen, is zonder twijfel dat de verrassing er een beetje af was. Voor de kijkers begonnen de vele dames en heren op elkaar te lijken. En misschien waren Van Kooten en De Bie de laatste seizoenen ook minder vernieuwend dan daarvoor.

Bij de woorden en uitdrukkingen speelt nog iets anders. Ná *krasse knarren* legden Van Kooten en De Bie veel minder de nadruk op het introduceren van nieuwe taal. ‘Op een gegeven moment weet je,’ aldus De Bie, ‘als wij een woord een paar keer gebruiken, dan wordt het hier en daar vanzelf opgepikt. Dat is leuk, maar op den duur is het niet interessant meer. We hebben dit de laatste jaren bewust minder gedaan, gewoon omdat het ons niet meer interesseerde. We vonden de inhoudelijke kant van de sketch – de satire – belangrijker.’

Het is niet erg waarschijnlijk dat zij hierop terug zullen komen. Of ze nu weer samen programma’s gaan maken of niet – de kans is erg klein dat hun taalschat nog sterk zal worden uitgebreid.

Daarmee rest de vraag: wat is er straks, over honderd jaar, nog over van hun taalvondsten? Van Hooft, Vondel en Multatuli zijn nog een handvol woorden overgebleven – en dat is veel. Hugo de Groot en Simon Stevin hebben er meer nagelaten, maar niemand weet precies hoeveel. Het is natuurlijk koffiedik kijken om een voorspelling te doen over de overlevingskansen van de taal van Van Kooten en De Bie, maar je kunt er wel *iéts* over zeggen. Zo lijkt de kans erg groot dat men ook over honderd jaar nog zal spreken over *doemdenken*, *regelneef* en *vrije jongens*. *Doemdenken* omdat dit van alle tijden is, *regelneef* omdat dit een dominant type mens is en *vrije jongens*... nee, niet dankzij Jacobse & Van Es, maar omdat er altijd vrije jongens zullen blijven.

Het lijkt niet veel: drie van de vijftig, maar honderd jaar is lang. Zeker is dat Van Kooten en De Bie een unieke taalprestatie hebben geleverd.

Medewerkers

Dit boek had niet geschreven kunnen worden zonder Gert-Jan Wondergem, documentalist bij NRC Handelsblad. Met eindeloos geduld zocht hij tientallen woorden en uitdrukkingen en honderden citaten na in de bestanden van de NRC en in Lexis Nexis, een grote databank met tientallen Nederlandse kranten. En als er weer eens een hele zending was mislukt door een storing op de lijn begon hij zonder één *godverdegodver* opnieuw. Ook de documentaristen Mandy Roos en Pieter van Tongerloo boden veel hulp. Bij het doorzoeken van de bestanden van *de Volkskrant* kreeg ik hulp van Hildegard Ligthart en Guus Bosch, en na bemiddeling van Rudie Kagie wees Marleen van den Berg mij de weg door de digitale leggers van *Vrij Nederland* en *Opzij*. Ludo Permentier doorzocht de bestanden van *De Standaard*, en Wim Eikelboom was zo vriendelijk in de archieven van de Bond tegen het Vloeken de briefwisseling over *De Positivo's* na te zoeken. Jannie Verheijen, producente van het radioprogramma *Wat een taal*, zette allerlei liedjes en platen van Van Kooten en De Bie op de band, en Marc Boersma, iemand die hele delen van hun werk uit zijn hoofd kent, bezorgde mij vele knipsels en videofragmenten. Hij las ook het hele manuscript mee, net als Ton Barning, Wim de Bie, Annette van Liemt, Nicoline van der Sijs en Rob Tempelaars. Jaap Engelsman

tekende voor de eindredactie en het register, Marlou ter Horst verzorgde allerlei ondersteunende werkzaamheden. Dankzij de medewerking van Kees van Kooten en Wim de Bie konden vele tot nu toe onbekende details worden toegevoegd.

[28]

Tot slot nog dit: er is veel werk verzet om alle puntjes op de i te zetten, maar de ervaring leert dat geen boek foutloos is. Ik houd mij dan ook aanbevolen voor aanvullingen, correcties en commentaar.

Ewoud Sanders
januari 1999

Verantwoording

Om de invloed van Van Kooten en De Bie op onze taal te kunnen vaststellen is natuurlijk naar veel meer woorden en uitdrukkingen gezocht dan er uiteindelijk in dit boekje zijn opgenomen. Zo is bijvoorbeeld ook gezocht op: ballen in mijn buik, blauwe zwaailichten en gevulde koeken, corvector, demonstructie, do ist der Bahnhof, eigenmoord, lekker soppen, modernisme, mutate metante, nota beide benen, nou komt het nat, okidokine, poenistisch, scheurgras, de Sixtijnse kapel witten, de Tegenpartij, treitertrend, valsisme, verdommunicatie, weet-je-wel-weet-je-niet, woordguls, zoek jezelf broeder en zoetstofwisselingstherapie. En op de namen van een hele reeks typetjes.

[29]

In de periode april-oktober 1998 is op het Internet gezocht en in de bestanden van een groot aantal kranten, met als belangrijkste het *Algemeen Dagblad*, *NRC Handelsblad*, *Trouw*, *Het Parool*, *de Volkskrant*, *Vrij Nederland*, *De Standaard* en een groot aantal regionale dagbladen. Hoeveel woorden er in die bestanden staan is helaas niet bekend. Het moeten er een paar honderd miljoen zijn. Bekend is dat één jaargang *NRC* ongeveer 20 à 25 miljoen woorden telt. Van de *NRC*, *Trouw* en *Het Parool* waren acht jaargangen in digitale vorm beschikbaar, van de *Volkskrant* vijf en van *Vrij Nederland* vier. Het is overigens onbegrijpelijk dat zoveel kranten en tijdschriften nog helemaal geen digitaal archief hebben. Bij *HP/De Tijd* en *Elsevier* bijvoorbeeld werken ze alleen met papieren leggers, en in het digitale archief van *De Telegraaf* kun je niet op woordniveau zoeken.

Natuurlijk is bij de interpretatie van het krantenmateriaal gelet op de namen van journalisten. Het risico bestaat immers dat alle Van Kooten en De Bie-woorden in bijvoorbeeld het *Dagblad voor Noord-Limburg* afkomstig zijn van één fan. Dit bleek echter niet het geval. Wel viel op dat sommige minder algemene woorden en constructies relatief vaak in *Het Parool* te vinden waren.

Er waren onvoldoende bronnen beschikbaar om een goed beeld te krijgen van de invloed van Van Kooten en De Bie in Vlaanderen. Een steekproef in *De Standaard* leerde dat onder meer doemdenken, en wel hierom, krasse knarren, oudere jongeren en vieze man in die krant gere-

geld voorkomen. Sommige andere waren volgens diverse zegslieden nagenoeg onbekend in Vlaanderen. Misschien kan een Vlaamse journalist of taalkundige dit eens nader onderzoeken.

[30] Bij de tellingen van het aantal vindplaatsen in kranten is geprobeerd ruis en doublures te verwijderen. De ruis kwam soms uit onverwachte hoek. Zo blijkt er een zeer productieve persfotograaf te bestaan die Juinen heet, en is Arro ook een voornaam – van onder anderen een topsporter en een kunstenaar.

Bij de geschiedenis van een woord of uitdrukking is steeds geprobeerd om helemaal terug te gaan naar het begin. Bij de boeken, platen en liedjes was dat niet zo moeilijk, maar bij de televisie-uitzendingen is dat niet altijd gelukt. In dergelijke gevallen is gebruikge maakt van de oorspronkelijke teksten van Van Kooten en De Bie.

Er is naar gestreefd de woorden en uitdrukkingen zo te behandelen dat het boek zich op twee manieren laat lezen: als een verzameling losse verhaaltjes of als een vervolgverhaal. De geschiedenis van Jacobse & Van Es begint bijvoorbeeld bij *geen gezeik, iedereen rijk* en eindigt bij *vrije jongens*.

In de citaten is vanzelfsprekend de oorspronkelijke spelling gehandhaafd. Kleine foutjes in citaten zijn stilzwijgend verbeterd, en redactionele toevoegingen staan tussen vierkante haken. De bronnen worden achter in het boek gespecificeerd. Bij uitdrukkingen in het plat-Haags is de schrijfwijze gestandaardiseerd. Jacobse & Van Es schreven bijvoorbeeld *moge wij eve overgeve*, maar hier zijn de ontbrekende ennetjes toegevoegd. Dat is logisch, want ook de kranten gebruiken de gestandaardiseerde vorm.

De taal van Van Kooten en De Bie

Prof. dr. ir. Akkermans

Zo vroeg een NCRV-reporter aan minister Ruding: 'Bent u niet langzamerhand de "professor Akkermans" van de internationale politiek geworden?' (Trouw 26-8-1993)

[31]

Op 15 oktober 1989, tijdens de formatie van het derde kabinet-Lubbers, verscheen prof. dr. ir. Akkermans voor het eerst op de televisie. Hij was te gast in Kijk op het Rijk, een onderdeel van Keek op de Week. Gastheer was Louc Hobbema, een typetje van Wim de Bie. De conversatie begon als volgt:

HOBBEEMA: 'Hier naast mij zit prof. dr. ir. Akkermans. Professor: voor welke ministerspost bent u precies gevraagd?'

AKKERMANS: 'Nou nee – ik ben nog niet officieel benaderd hoor.'

HOBBEEMA: 'Maar bent u wel gepolst?'

AKKERMANS: 'Nee, ook niet. Ik schijn te worden genoemd.'

HOBBEEMA: 'Door wie wordt u genoemd?'

AKKERMANS: 'Dat weet ik niet. Daar ben ik zelf natuurlijk niet bij.'

HOBBEEMA: 'Maar uw naam circuleert?'

AKKERMANS: 'Ik heb horen zeggen dat mijn naam is opgeworpen, ja.'

HOBBEEMA: 'Uw naam is dus gevallen.'

AKKERMANS: 'Men heeft mijn naam in de mond genomen, heet het.'

En zo voorts, en zo verder. Akkermans besluit met de mededeling dat hij rustig afwacht, maar dat hij voor de zekerheid lid is geworden van zowel CDA als PvdA.

Akkermans viel niet zozeer op door zijn uiterlijk. Hij zag eruit als een doorsnee corpsbal: blauw blazertje, stropdas met klassiek motiefje, duur horloge en modieuze bril. Nee, meer indruk maakten zijn bevroren glimlach, zijn hoog uitschietende stem en zijn stuiten-

de ijdelheid. Het typetje was meteen neergezet: het ging hier om een zelfingenomen, opgeblazen, over het paard getilde ijdelruit. Iemand die het volkomen vanzelfsprekend vond dat hij gevraagd zou worden als staatssecretaris of minister. Natuurlijk werd hij genoemd, want hij maakte deel uit van het *old boys' network*, dat zag je zo.

Akkermans maakte ogenblikkelijk furore. Nog geen drie weken later prijkte hij op het omslag van *Elsevier*. Breed grijnzend voor zijn goedgevulde boekenkast, de armen losjes over elkaar. 'De nervositeit, de geldingsdrang, het genoemd zien van de eigen naam voor een ministerschap of staatssecretariaat', zo schreef het weekblad, 'er is inmiddels een term voor: het Akkermans-effect – naar professor doctor ingenieur Akkermans uit VPRO's *Keek op de Week*. Wekenlang herkenden politici van CDA en PvdA zichzelf of een collega in het voortdurend glimlachende, zenuwtrekkende en camerageile typetje.'

In de jaren daarna dook Akkermans geregeld op. In april 1990, bij de laatste uitzending van *Keek op de Week*, meldde Kees van Kooten in de *VPRO-gids* dat Akkermans aan de Open Universiteit een leerstoel *Simplisme* had gekregen. Een jaar later, in november 1991, berichtte de NRC dat prof. dr. ir. Akkermans, die nét was benoemd tot staatssecretaris voor het midden- en kleinbedrijf, bij Laag Keppel in Gelderland een paaltje had geramd (kop: 'Prof. Akkermans pakt paaltje mee na openingsfeest'). Aanleiding voor dit fakebericht was een ongelukje van Lubbers. Afgezien van aprilgrappen moet het een van de zeer weinige keren zijn geweest dat de NRC – nota bene op de voorpagina – een nepbericht plaatste. Overigens lag de ironie er dik bovenop. Zo luidde de laatste alinea: 'De politiewoordvoerder verklaarde dat Akkermans een "glazige" indruk maakte. Volgens de persdienst van het ministerie is dit niet ongewoon, ja zelfs "een goed teken".'

Met Akkermans parodieerden Van Kooten en De Bie de politieke baantjesjagers, maar hij werd zo'n vertrouwd figuur dat zelfs politici regelmatig naar hem verwezen. Zo zei staatssecretaris Aad Nuis eens, over een benoemingskwestie in Hilversum: 'Ze missen natuurlijk hun eigen professor Akkermans.' In 1996 zette VVD-minister Annemarie Jorritsma zich juist fel af tegen de *verakkermanisering* van de politiek. Tegen *Vrij Nederland* zei ze:

Ik houd in elk geval niet van het ons-kent-onscircuit dat nu de posities in raden en adviesorganen domineert. Ik heb het laatst weer gemerkt bij de samenstelling van de nieuwe raad voor Verkeer en Waterstaat. Ik besloot een advertentie te plaatsen zodat er op moest worden gesolliciteerd. Toen kreeg ik boze telefoontjes met: hoezo moet ik solliciteren? Waarom ben ik hier niet gewoon voor gevraagd? 'Ons soort mensen' regelt dat soort zaken al jaren zo. Nou, zulke professor Akkermansen komen bij mij van een kouwe kermis thuis.

Datzelfde jaar richtten drie PvdA'ers, die waren genoemd als kandidaten voor het voorzitterschap van de Tweede Kamer, de *professor Akkermans-club* op. 'Frans Weisglas van de vvd,' zo meldde een krant, 'die via de dagbladen liet weten dat hij in zichzelf ook een geschikte Kamervoorzitter ziet, wordt door de PvdA'ers niet toegelaten tot dat genootschap. Zijn naam is niet door anderen genoemd, maar alleen door hemzelf.'

De grote populariteit van prof. dr. ir. Akkermans heeft één man altijd dwarsgezet, en dat is prof. dr. P.W.C. Akkermans, rector magnificus van de Erasmus Universiteit. Al in 1994 zei hij tegen Elsevier: 'In het begin vond ik dat typetje van Kees van Kooten wel aardig. Maar het werd heel vervelend, er ontstond hilariteit als je ergens binnenkwam. Vreselijk. Ik werd geassocieerd met iemand die geilt op allerlei functies.'

Toen Van Kooten en De Bie in maart 1998 aankondigden voorlopig te stoppen met hun gezamenlijke televisiewerk, vroeg de *Volkskrant* ook rector Akkermans om commentaar. Hij zei toen: 'Ik vond prof. dr. ir. P. Akkermans een heel onaangenaam typetje. Hij was een arrogante figuur die vond dat hij heel belangrijk was of in ieder geval moest worden. Voor mij was dat soms lastig, ik merkte dat bijvoorbeeld studenten mij daardoor soms minder serieus namen. Van Kooten en De Bie hebben altijd beweerd dat er geen relatie was tussen mij en hun prof. Akkermans, maar ik vond het een beetje te toevallig. Vermoedelijk heeft een van hun tekstschrijvers in Rotterdam gestudeerd.'

Heeft de Rotterdamse rector inderdaad model gestaan voor prof.

[34]

dr. ir. Akkermans? Of is het toeval dat ook het typetje van Kees van Kooten een P. als voorletter heeft? Van Kooten reageert desgevraagd zeer stellig: 'In de eerste plaats: wij werken helemaal niet met tekstschrijvers. En ja, het is puur toeval. Die achternaam heb ik geleend van een voormalig buurjongetje, Jan Akkermans. "Onze" prof. dr. ir. Akkermans komt trouwens helemaal niet uit Rotterdam. Als je goed kijkt zie je dat hij een Delftse clubdas draagt.'

Zie ook **ik ben genoemd**.

Arro

Een veronderstelde arro die gewoon gaat doen, is als papiejopie nog verder van huis. (*Algemeen Dagblad* 2-3-1998)

In de jaren tachtig werd het in Nederland mode om woorden te maken met een *o* op het eind. Dat gebeurde waarschijnlijk onder invloed van het Amerikaans. Amerikaanse jongeren gebruikten toen woorden als *beardo*, *bimbo*, *creepo*, *dumbo*, *fatso* en *weirdo*.

Het is heel makkelijk om dit soort woorden te maken. Dat kan op twee manieren: door aan een bestaand woord een *o* vast te plakken (zoals bij *alternativo*, *brillo*, *frusto*, *lijpo* en *lullo*) of door het mes te zetten in woorden waar al een *o* in zit. Dat leidde onder andere tot *aso*, *disco*, *majo*, *pedo*, *psycho* en *socio*. Het was een rage die honderden *afko's* opleverde – eendagsvliegen en blijvertjes.

Een van de blijvertjes is afkomstig van Van Kooten en De Bie. Zij introduceerden het op 5 oktober 1986, in een themauitzending over arrogantie. Aanleiding was onder meer de campagne van burgemeester Ed van Thijn om de Olympische Spelen naar Amsterdam te halen. De uitzending bestond uit een aantal korte filmpjes waarin allerlei arrogante typetjes werden uitgebeeld, zoals de *arrobiter* (een arrogante arbiter), de *arrovisor* (een wvc-ambtenaar) en een *arromonstrant* (een arrogante demonstrant). Ook Van Thijn werd geperisifleerd.

In de inleiding, opgenomen in het 'arrocafé' Rum Runners in Amsterdam, legden Van Kooten en De Bie uit waar het om ging:

DE BIE: 'Een oud spreekwoord zegt: een brutaal mens heeft de halve wereld.'

VAN KOOTEN: 'Nou dat willen we allemaal wel, de halve wereld. Of nog beter, driekwart van de wereld of de héle wereld. Maar dan kom je er niet als je alleen maar brutaal bent.'

[35]

DE BIE: 'Nee, zeer zeker niet. Want als jij echt de touwtjes in handen wilt krijgen of mensen naar je pijpen wil laten dansen, dan moet je niet alleen brutaal zijn, maar ook bikkelhard, uitgekookt, monomaan en doortrapt. En dat alles noemen wij: arrogant.'

VAN KOOTEN: 'Arrogant zijn is brutaal zijn maar met stijl en zonder hart. Dus niet wachten tot je gelijk krijgt, maar je gelijk gewoon nemen. Kijk maar eens om je heen. Dan zie je dat het niet de yuppies zijn die de dienst uitmaken, niet de aso's, de macho's en de desperado's, nee, het zijn op alle niveaus de arro's die bepalen wat er gebeurt.'

Volgens Marc De Coster werd het nieuwe woord het eerst geadopteerd door Nederlandse politici. Een jaar later schreef Jan Kuitenbrouwer in het boekje *Turbo-taal*: 'Ook Koot en Bie's vondst "arro", ter aanduiding van een arrogant type, wordt gemeld maar of hij werkelijk gebruikt wordt is twijfelachtig.'

Welnu, die twijfel is onnodig gebleken: *arro* is uitgegroeid tot een van de vitaalste turboafkortingen. In de krantenbestanden die voor dit boekje zijn nageplozen komt het woord vele malen voor. Ook in samenstellingen, zoals *arro-architectuur* (waar prins Charles campagne tegen voert), *arro-botheid* en *arro-stijltje*.

Arro wordt op twee manieren gebruikt: als zelfstandig naamwoord voor een 'arrogant, aanmatigend persoon', en als bijvoeglijk naamwoord voor 'arrogant'. Zo merkte de *Nieuwe Revu* in 1990 op: 'Ah, Jan is 'n tikje arro geworden na die succesboekjes van 'm.' En *Het Parool* schreef in 1993: 'Bij Zomergasten was het contrast tussen de leuke gasten en een verveelde arro als Peter van Ingen vaak opmerkelijk.'

De uitzending van 5 oktober 1986 had overigens niet alleen tot gevolg dat het Nederlands met weer een afkorting werd verrijkt. Een

van de typetjes van Kees van Kooten, de arromonstrant, haalde fel uit naar Kodak vanwege een reclamecampagne waarin een bepaald type rolletje werd afgebeeld in de vorm van een kogel, met daaronder de tekst: 'Schiet met scherp. Dodelijk nauwkeurig.' Van Kooten liet een foto zien van een vervaalde Kodak-muurschildering en stelde voor daarmee te gaan adverteren met als onderschrift: 'Zo verschieten Kodak-kleuren.'

Kodak schrok zich rot en gaf ogenblikkelijk opdracht de gewraakte advertentie uit de roulatie te nemen. De reclamewereld noemde dit eventjes het *Van Kooten-effect*.

Zie ook **positivo**.

Bescheurkalender

De inzamelkalender van Stadsreiniging lijkt in sommige Dordtse wijken langzamerhand een bescheurkalender te worden. (*De Dordtenaar* 2-2-1994)

Volgens de Grote Van Dale (1992) is een *bescheurkalender* een 'scheurkalender van Koot en Bie'. Als dat helemaal juist was, zou dit woord niet in het woordenboek thuishoren. En ook niet in het boekje dat u nu in handen houdt. Immers, het gaat in dat geval om één bepaalde kalender. Van Dale zou dan bijvoorbeeld ook de Pirellikalender – een befaamde kalender met blote dames – moeten opnemen, en naast *agenda* bijvoorbeeld ook de Ryam- en de Succesagenda.

Maar de definitie in de Grote Van Dale deugt niet. *Bescheurkalender* wordt niet alleen gebruikt voor de kalenders van Van Kooten en De Bie, maar ook voor 'scheurkalender met geestigheden' in het algemeen. Andere woordenboeken, zoals Verschuieren en Van Dale's *Hedendaags Nederlands*, hebben dat beter gezien. Van merksnaam is *bescheurkalender* soortnaam geworden en daarom heeft dit woord zelfs een plaatsje gekregen in het Groene Boekje, de officiële woordenlijst van de Nederlandse taal.

De eerste *Bescheurkalender* verscheen in 1973, in een oplage van zeventuizend exemplaren. Het idee was afkomstig van Jaco Groot van uitgeverij De Harmonie. Op het eerste blad stond: 'Eindelijk! De

Bescheurkalender. Scheur u een glimlach en glimlach u een scheur.' De veertiende en laatste editie verscheen in 1986, in een oplage van tweehonderdduizend exemplaren. Van Kooten en De Bie stopten op het hoogtepunt, omdat ze geen zin meer hadden om jaarlijks de zomervakantie op te offeren aan het samenstellen van de kalender.

[37]

De invloed van de *Bescheurkalender* was vrij groot. In 1998 schreef Theodor Holman in *Het Parool*:

De gouden jaren van Van Kooten en De Bie liepen synchroon met hun *Bescheurkalender*-jaren: van 1973 tot 1986. [...] De *Bescheurkalender* werd een begrip. De grappen – van melig tot briljant – die men 's ochtends had gelezen, werden 's middags op kantoor herhaald: Rechter: 'Weet u welke straf er staat op bigamie?' Verdachte: 'Jawel edelachtbare: twee schoonmoeders!' De wijsheden: 'Iedereen is de enige die zijn eigen gebit van binnenuit uit zijn hoofd kent.' 'Krijgt u ook altijd trek in Chinees als u er eentje ziet lopen?' De Haikoots: 'Stuiten met een bal / totdat hij de galm bevat / van zingend rubber.' Het was duidelijk: het waren de jaren dat Van Kooten en De Bie de tijdgeest beïnvloedden.

Van Kooten en De Bie vonden achteraf dat er veel kaf onder het koren had gezeten. Toen zij in 1986 *Het Groot Bescheurboek* uitgaven, een bloemlezing uit veertien *Bescheurkalenders*, achtten zij slechts vijfhonderd van de 5110 'snedig bedoelde voorkantjes' de moeite waard. De rest vonden ze bij nader inzien te flauw, te gedateerd of te zeer gebonden aan het thema van een bepaalde kalender.

Veel mensen denken dat de *Bescheurkalender* ook de eerste *scheurkalender* was. Dat is zeker niet zo. Al in 1874 gaf het tijdschrift *Katholieke Illustratie* een *scheurkalender* uit. In 1886 kwam de *Beets-Scheurkalender* op de markt, en tussen 1889 en 1957 gaf het 'Nederlandsch Luthersch Genootschap voor in- en uitwendige zending' de *Lutherse scheurkalender* uit. Daarnaast verschenen er nog allerlei andere *scheurkalenders*, vooral in de gereformeerde hoek. Volgens het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* leidde een en ander tot de uitdrukkingen *goed voor een scheurkalender* en *zet die op een scheurkalender* 'om te kennen te

geven dat men een aardigheid laf vindt'. En in Rotterdam zei men voor de Tweede Wereldoorlog: krijg de scheurkalenderziekte, elke dag wat anders.

[38] Van Kooten en De Bie zijn dus zeker niet de uitvinders van de scheurkalender, maar zij brachten het genre wel tot ongekeerde bloei. De *Bescheurkalender* bleek een enorme bestseller, en dat wilde iedere uitgever wel. Het gevolg was dat de markt al snel met tientallen scheurkalenders werd overspoeld. Sommigen pikten bijna letterlijk de titel van Van Kooten en De Bie. Zo gaf de striptekenaar Eric Schreurs in 1985 de *Be(Schreurs)kalender* uit. Later verscheen de *Bob Evers bescheurkalender*. Dan had tekenaar Peter van Straaten tenminste nog de beleefdheid om een andere titel te verzinnen, namelijk *Zeurkalender*.

Bonken

Eerder schreef [Oscar] Van Woensel onder meer de soepele, modieuze jongerenvoorstellingen *Varkens* en *Part Two* voor het beginnende gezelschap *Het Syndicaat*. Ook nu zijn zijn teksten doorspekt met Engelse kreten en, vooral seksuele, krachttermen. Zeus beklaat zich over de 'klo-tegiganten', Herkules' keurige echtgenote biedt op zijn tirade aan hem even te pijpen. Van Woensels figuren spreken afwisselend, en in een razend tempo, van 'samen een worden', 'offeren aan Venus', 'bonken' en 'fleppen', 'flenzen', 'ketsen' en 'kezen'. (NRC 6-1-1998)

In april 1998 kwamen enkele middelbarescholieren uit Ulft, een dorpje in Gelderland, in het activiteitencentrum De Smeltkroes bijeen voor een voorlichtingsmiddag over veilig vrijen. Eerst gaven vier acteurs een korte voorstelling met de bedoeling de jongeren te laten nadenken over seks. Na de pauze kwamen de leerlingen zelf aan het woord. De acteurs lazen briefjes voor waarop de jongelui – anoniem – hun versiertrucs hadden opgeschreven. De aanwezige verslaggever van *De Gelderlander* noteerde:

Die [versiertrucs] varieerden van 'drankje aanbieden', 'hij moet naar mij toekomen' tot het gerichtere 'ik wil bonken'. Het laatste tekstje zorgde voor veel gelach. Oh, dat is René, zei een meisje.

Bonken is nog niet zo'n oud woord. Sinds het begin van de negentiende eeuw wordt het gebruikt voor 'slaan' of 'stoten', en in Vlaanderen was het vrij gangbaar voor 'knikkeren'. Maar René bedoelde natuurlijk iets anders. Dít betekenis dateert, voorzover we kunnen nagaan, pas uit 1977.

In dat jaar namen Van Kooten en De Bie in de Houtrusthallen in Den Haag een live-optreden van de Klisjeemannetjes op dat terecht zou komen op de plaat *Hengstenbal*. Deze beroemde sketch van twee Hagenezen die hun seksleven – of beter: hun *moyenne qua kieren* – bespreken, leverde uitzonderlijk veel gevleugelde woorden op. Want ook *fysiek is altijd psychisch; goed kauwen, dat je eten gelijkmatig in je bloed komt en kijken, kijken en de rest erbij denken* vinden hier hun oorsprong. Plus nog een aantal woorden en uitdrukkingen voor 'neuken'.

En dan te bedenken dat deze klassieker slechts bij toeval werd opgenomen. Van Kooten en De Bie deden mee aan een jubileumprogramma voor café De Sport, een kroeg waar ze vroeger vaak kwamen. Ze deden slechts één act. 'Pas op het laatste moment zei een van ons', aldus De Bie, 'ach, laat maar een band meelopen. Dat waren we helemaal niet van plan. Terwijl het een van onze bekendste sketches is geworden.' En één van hun best verkochte platen, want in krap drie jaar tijd werden van *Hengstenbal* ruim 140.000 exemplaren verkocht, goed voor een platina plaat.

In totaal gaan er in het tweegesprek van de Klisjeemannetjes 23 synoniemen voor 'neuken' over tafel. Het gaat om: *van bil gaan, de oudste beweging der (niet ter) wereld maken, bonken, een boom opzetten, doktertje spelen, flenzen, fleppen, in de suikerpot roeren, ketsen, kieren, knarren, een partijtje kunstbiljarten, palen, pompen, de pruimen op sap zetten, een punt zetten, rolbezemen, het roompotje peilen, soppen, een veeg geven, de oudste voorstelling der wereld geven, wippen en van wippenstein gaan.*

Hoe kun je nu aantonen dat de seksuele betekenis van bonken een vondst is van Van Kooten en De Bie? In de eerste plaats zeggen ze dit zelf. Volgens Van Kooten probeerden ze bij het schrijven van deze

dialogoog allemaal nieuwe woorden en uitdrukkingen voor het voltrekken van de bijslaap te verzinnen. 'We zijn er echt voor gaan zitten.'

[40] Toch zaten er tussen die 23 wel degelijk bestaande woorden en uitdrukkingen. Van bil gaan, flenzen, fleppen, ketsen, palen, pompen, een punt zetten, soppen, een veeg geven en wippen zijn al ouder – soms al honderden jaren. Twijfelgevallen zijn doktertje spelen en kieren. Hans Heesermans schreef in 1977 in het Erotisch woordenboek dat kieren in Den Haag en Rotterdam was gesignaleerd. Maar wanneer dat was, vermeldt dit ericon niet. Dat is een algemeen probleem met seksuele woorden: omdat woordenboekenmakers eeuwenlang te keurig of te schijterig zijn geweest om dit soort woorden op te nemen, is alleen bekend hoe oud die zijn als ze bijvoorbeeld zijn gebruikt in kluchten of andere volkse bronnen. Van de meeste hebben we echter geen flauw idee sinds wanneer ze in zwang zijn.

Wat we kunnen vaststellen is dit: in het Erotisch woordenboek wordt Hengstenbal als (eerste) bron opgevoerd bij bonken, in de suikerpot roeren, knarren, de pruimen op sap zetten en rolbezemen. Een boom opzetten, de oudste beweging der wereld maken, een partijtje kunstbiljarten, het roompotje peilen en van wippenstein gaan staan er – om onbekende redenen – niet in. Aanvullend onderzoek in andere bronnen – waaronder woordenboeken en de belangrijkste Bargoense woordverzamelingen – leverde voor al deze woorden en uitdrukkingen geen oudere vindplaatsen op.

Wat kun je hieruit concluderen? Dat er voor deze woorden en uitdrukkingen vooralsnog geen oudere bronnen bekend zijn en dat dus inderdaad door Van Kooten en De Bie verzonnen zouden kunnen zijn. Maar dat betekent niet dat ze ook nu nog algemeen worden gebruikt. Van bonken kunnen we dat, mede dankzij René uit Ulft, wél aantonen. Hetzelfde geldt voor de **pruimen op sap zetten** en **van wippenstein gaan**.

Dr. Clavan

Je kunt geen actualiteitenprogramma meer aanzetten of er is wel een prof. Clavan in beeld. (De Groene Amsterdammer 28-2-1996)

[41]

Eind 1989 brak in Oost-Duitsland de hel los. De bevolking kwam in opstand: tegen het regime, tegen de Muur, tegen de communisten. Tegelijkertijd begon het flink te rommelen in Roemenië. In hun tv-programma Keek op de Week besteedden Van Kooten en De Bie in de rubriek Kijk op het Rijk vooral aandacht aan de binnenlandse politiek. Maar op 12 november 1989 wilde Louc Hobbema, een typetje van Wim de Bie, in de eerste plaats de turbulente ontwikkelingen buiten de landsgrenzen onder de loep nemen. Hij had daartoe een wetenschapper uitgenodigd, de Oost-Europadeskundige dr. Remco Clavan van de Universiteit van Limburg.

Dr. Clavan was een opmerkelijke verschijning: hij had een ouderwets wollen jasje aan met een grof visgraatmotief, een vlinderdasje met brede witte en rode strepen, hij hield zijn armen stijf over elkaar en zijn rode haar stond zo recht overeind dat het leek of hij vlak voor de uitzending door de bliksem was getroffen. Bovendien sliste hij en draaide hij met zijn ogen.

De conversatie verliep niet minder opvallend:

HOBHEMA: 'Dokter Clavan, het gaat allemaal ongelooflijk snel hè?'

CLAVAN: 'Meneer Hobéma, het gaat eh, ongelooflijk snel.'

HOBHEMA: 'In een week tijd treedt de regering af, er komt een nieuw Politbureau, een vervroegde Partijconferentie... het is toch niet gering, hè, wat daar gebeurt?'

CLAVAN: 'Als u nagaat dat in één week tijd de regering aftreedt, dat er een nieuw Politbureau wordt benoemd, dat er een vervroegde Partijconferentie wordt uitgeschreven... Dat is niet gering hoor, wat daar gebeurt.'

HOBHEMA: 'En dan de Muur, die eigenlijk geen functie meer heeft...'

CLAVAN: 'De Muur heeft eigenlijk geen functie meer.'

Zo gaat het nog een tijdje door. Clavan voegt helemaal niets aan het gesprek toe, hij echoot alleen de vraag, in iets andere bewoordingen.

[42] Dit verschijnsel was niet alleen bij Van Kooten en De Bie te zien, maar ook op de andere netten. Oost-Europa stond in brand en vanzelfsprekend gingen alle actualiteitenprogramma's daarop in. Alleen: de ontwikkelingen gingen zo snel en waren zo onduidelijk dat de gemiddelde leek die z'n krant had gelezen en naar CNN had gekeken, er evenveel zinnigs over kon opmerken als een wetenschapper die er jaren voor had doorgeleerd. Het was alom koffiedik kijken, speculeren en zinnen vullen zonder veel te zeggen. En dat was precies wat Van Kooten en De Bie met dr. Clavan genadeloos persifleerden.

Het typetje zelf kwam niet uit de lucht vallen maar was geïnspireerd op een medewerker van het EO-programma Tijdsein. Van Kooten en De Bie leenden de naam Clavan van Mick Clavan, in de jaren vijftig een befaamde linksbinnen van de Haagse voetbalclub ADO.

Dr. Remco Clavan vulde een leemte in de Nederlandse taal. Vooral televisiejournalisten hebben een hekel aan wetenschappers die te genuanceerd zijn en te veel moeilijke woorden gebruiken, want dat doet de kijkers naar de afstandsbediening grijpen. Voortaan werd zo iemand een *doctor Clavan* genoemd.

Aanvankelijk werd dr. Clavan alleen gebruikt voor 'Oost-Europadeskundige', maar al snel kreeg het de betekenis van 'academische deskundige in het algemeen'. De universiteit van Utrecht speelde daar in januari 1991 handig op in door een gidsje uit te geven met de titel *Mag ik dr. Clavan even?* Het bevatte een alfabetisch overzicht van deskundigheden van de wetenschappers aan de Utrechtse universiteit. Omdat vooral mannen op de buis hun academische zegje mogen komen doen, gaf het 'Bureau Beeldvorming m/v' van de NOS een jaar later een brochure uit waarin dit aan de kaak werd gesteld. De titel lag voor de hand: *Het Doctor Clavan-complex*.

Sinds 1989 is dr. Clavan niet meer uit de geschreven media weg geweest. In vrijwel alle kranten duikt hij zo nu en dan op. Zo meldde de NRC in 1991: 'De dr. Clavan's van de internationale beurzen hadden geen rustig weekend, want ze werden overal voor de camera's

en de microfoons gesleept.’ En in 1998 schreef Trouw: ‘Toen wij een goede uitslag maakten, kwamen de “doctors Clavan” uitleggen dat we dat te danken hadden aan het asielzoekersprobleem.’ Remco’s achternaam is gebruikt in samenstellingen als Indonesië-Clavans, dr. Clavan-commentaar, het Clavan-effect en super-Clavan (als aanduiding voor de Leidse hoogleraar René Diekstra). Zijn naam wordt opmerkelijk vaak in het meervoud gebruikt, en een enkele keer verkeerd gespeld, als Klavan.

Clavan is een van de weinige typetjes die terugkeren in een boek van Kees van Kooten. Dat gebeurde in 1991 in *Zwemmen met droog haar*. Van Kooten beschrijft hierin hoe hij via de Nederlandse ambassadeur in Boekarest een visum probeert te regelen voor een Roemeense kennis:

‘Mag ik u, namens doctor Clavan, hartelijk bedanken voor alle moeite?’ vroeg ik ijdel.

‘Namens wie?’ vroeg de Ambassadeur.

‘Namens doctor Cla-van’, spelde ik; ‘de Oost-Europa-deskundige.’

‘Nee, die naam zegt mij niets.’

‘Maar ook heel hartelijk dank namens mij persoonlijk, natuurlijk.’

‘Gaarne gedaan. En uw naam was?’

Clavan had – tot slot – ook de nodige impact op de Oost-Europakunde in het algemeen en op één Oost-Europadeskundige in het bijzonder. In maart 1998 verklaarde prof. dr. A. Gerrits, hoogleraar Oost-Europese studies, in *de Volkskrant*:

Dr. Clavan was een prachtig typetje dat merkbaar invloed heeft gehad. De media zijn toen namelijk direct opgehouden om dr. Clavans voor de buis te halen. Ik vond het heel prettig om niet meer te hoeven opdraven, want meestal praat je met een journalist die zo snugger mogelijk wil overkomen. Je krijgt vaak een sturende vraag, waarop alleen een bevestigend antwoord mogelijk is. Ik had dan ook altijd het idee dat de dr. Clavan-persiflage

eerder de journalist te kakken zette, dan de Oosteuropa-deskundige.

[44] Voor Oost-Europadeskundige dr. Martin van den Heuvel lag dat anders. Zoals gezegd is dr. Clavan geïnspireerd op een medewerker van de Evangelische Omroep, maar bij Van den Heuvel heeft het idee postgevat dat hij werd gepersifleerd. ‘Er is enige overeenkomst in uiterlijk en mimiek,’ vertelt hij. Toen Van Kooten en De Bie aankondigden voorlopig te stoppen met hun gezamenlijke televisiewerk, werd Van den Heuvel voor de televisie gesleept. Hij vertelde met veel drama dat de persiflage van Kees van Kooten zijn leven en zijn loopbaan had geknakt. Dat verhaal maakte veel indruk, maar navraag bij Van den Heuvel leert dat het een geintje was. ‘Ik vond die dr. Clavan eigenlijk wel leuk, maar het leek me zo saai om dat te vertellen. Daarom heb ik in overleg met de televisiemakers dat nepverhaal bedacht.’

Zo ziet u maar: vertrouw nooit een Oost-Europadeskundige.

Cor van der Laak

Arme Ruud Vreeman. Z'n *first hundred days* amper begonnen, of hij moet al met een serieus smoel gaan zitten luisteren naar de plaatselijke varianten van Cor van der Laak en Roel van Duijn. (*De Volkskrant* 23-11-1996)

Cor van der Laak begon zijn leven niet als Cor van der Laak maar als Loet van Kooten. Anders gezegd: Cor van der Laak is een reïncarnatie. Loet van Kooten werd op 28 april 1977 geboren. Hij besteedde zijn korte leven aan het controleren en beregelen van zeven belangrijke zaken en verdween toen weer in het niets. Nou ja, niet helemaal in het niets, want zijn optreden maakte zoveel indruk dat hij het Nederlands verrijkte met het woord *regelneef*.

Cor van der Laak verscheen op 29 oktober 1978 op het toneel – ruim anderhalf jaar na Loet. Het is in één oogopslag duidelijk dat het om een wederopstanding gaat, want Cor lijkt als twee druppels water op Loet. Kleding, haar, taalgebruik – alles.

In zijn eerste optreden wordt Cor door De Bie ondervraagd over

de stemmen die hij van gene zijde doorkrijgt. Aanleiding is een fragment over paranormale verschijnselen uit een televisieprogramma van Willem Duys. Cor vertelt dat hij onder andere de stemmen van Michiel de Ruyter en koningin Wilhelmina hoort. Hij valt door de mand als hij ook Joseph Luns noemt. De Bie: 'Luns? Maar die leeft nog!'

[45]

Cor was een typetje dat meteen goed voelde, vertelde Kees van Kooten later. Zijn naam is afgeleid van De Laak, de waterloop tussen Den Haag en Rijswijk, en van het Laakkwartier in de Hofstad. Cor deed meteen een paar uitzendingen achter elkaar mee. In november 1978 stelde hij Ab voor, zijn zeventienjarige, licht gestoorde zoon. Zijn vrouw Cock, gespeeld door Barbara van Kooten, deed in 1979 voor het eerst mee.

Cor ontwikkelde zich tot iemand die altijd alles beter weet, een beroepsquerulant, het prototype van de ingezonden-briefschrijver. Hij was zendamateer, kritisch lid van de AVRO en oprichter van de Nieuwe AVRO (de Algemene Van der Laak Radio Omroep). Hij reed in een Opel Kadett of op een brommer en hij tiranniseerde zijn gezin en de bloemenbuurt waar hij woonde. Maar hij had ook iets ontroerends. Kees Fens schreef hier ooit over:

Cor is de eigenzinnige conservatieve idealist, niet ongelukkig met zichzelf en altijd bezig orde op zaken te stellen en wanorde te hekelen. Het ontroerende aan hem is, dat hij niet door heeft dat Ab en Cock, die samenspannen, hem door hebben. Hij is een komische figuur in eigen gezin. Zijn verblindheid is zijn geluk; zijn tevredenheid blijft onbeschadigd.

Cors uitspraken werden beroemd. Hij begon altijd met: 'Mijn naam is Cor van der Laak, en wel hierom.' En hij eindigde zijn donderpreken steevast met: 'Van die dingen dus, van die dingen.' Als zijn vrouw tussendoor iets probeerde te zeggen, riep hij: 'Hou je d'r buiten Cock' – allemaal frasen die gevleugeld zijn geworden. Ook zei hij vaak, net als zijn voorganger Loet van Kooten, 'Ze kennen me wel hoor, ze kennen me wel', maar die uitspraak lijkt nu nauwelijks meer te worden gebruikt.

Ook de naam Cor van der Laak wordt wel eens overdrachtelijk gebruikt. Niet zo vaak als Akkermans, Clavan, Koos Koets of Tedje van Es, maar vaak genoeg om opname in dit boekje te rechtvaardigen. Zo schreef Trouw in 1993:

[46]

Naast de *Ware Tijd* verschijnen in Suriname het avondblad *De West* en een aantal tijdschriften. Deze laatste groep valt het best te categoriseren onder de noemer clubbladen. De kolommen worden voornamelijk gevuld met meningen van de uitgevende instantie of persoon. Soms levert dat een fraai journalistiek curiosum op, zoals het tweewekelijkse *Sonde Spikri* (Zondagspiegel) waarin senior-journalist Cyril Karg nu al jaren als een ware Cor van der Laak zijn onvrede uit over het wel en wee in Suriname.

En *Het Parool* schreef in 1995:

Inspraak wordt steeds meer misbruikt door dergelijke ‘beroepsquerulanten’. Daarom lijkt een regeling wenselijk die daaraan paal en perk stelt, bij voorbeeld door deze mensen aansprakelijk te stellen voor de kosten als ze verliezen. Een schadeclaim van miljoenen brengt de Cor van der Laaks in toga weer bij zinnen.

Cors naam is ook in verschillende samenstellingen aangetroffen. Zo kopte een overheidstijdschrift in 1994: ‘Lokale omroepen ontgroeien Cor van der Laak-imago’.

En een Amsterdams dagblad schreef onlangs: ‘Waar de NCRV last heeft van het Swiebertje-syndroom, lijdt de AVRO onder het Cor van der Laak-complex. De omroep wil een jonger publiek trekken, maar kan niet zonder Tussen Kunst & Kitsch en Cees van Drongelen.’

De AVRO is de hete adem van Cor van der Laak lang blijven voelen. Dat bleek ook in mei 1994, toen Gerrit den Braber, de presentator van het radioprogramma *Album*, na dertig jaar moest stoppen. Boze luisteraars richtten het ‘Aktiekomité Van der Laak’ op en riepen iedereen op kaarten naar de AVRO te sturen met de tekst: ‘Album

moet blijven, Gerrit den Braber moet blijven!' Bovendien bestookten zij de AVRO met telefoontjes. 'Het comité wordt gedragen,' zo meldde een krant indertijd, 'door een vijftiental gepensioneerde, maar nog steeds schnabbelende muzikanten die zeker menen te weten dat Cor van der Laak met grote instemming hun actie zou hebben gesteund.'

[47]

Zie ook en wel hierom; hou je d'r buiten Cock; regelneef en van die dingen dus.

Dames heren ook

Hij sjort de ceintuur van zijn jas bijeen, steekt een arm in de lucht en zoekt met zijn andere de gleuf in het café-gordijn. 'Dames heren ook, auf Wiener Schnitzel!' (Het Parool 18-2-1998)

Op 28 oktober 1974 belegden Van Kooten en De Bie in hotel Krasnapolsky in Amsterdam een persconferentie om de oprichting van het Simplisties Verbond bekend te maken. Een ooggetuige schreef later: 'Hoewel de verzamelde Nederlandse pers aanvankelijk niet goed raad bleek te weten met de doortrapte mengeling van ernst en humor, ontstond de eerste aarzelende hilariteit toen Kees en Wim lieten weten dat ze verder door het leven zouden gaan als Heer Kooten en Heer Bie. De eerste introduceerde ook de mattenklopper als symbool voor de nieuwe beweging, benevens de krompraat die jarenlang zijn handelsmerk zou zijn.'

Achter die krompraat zat een gedachte. In 1977 vertelde Kees van Kooten hierover aan *De Nieuwe Linie*:

Ik ben met dat vervormde praten begonnen omdat het mij was opgevallen dat bijna niemand ècht goed lopende zinnen maakt. Door dat vreemde spreken zijn de mensen juist goed over de taal gaan nadenken. Het heeft de creativiteit aangewakkerd. Toch is er verwarring ontstaan omdat men meende dat wij daarmee een trend wilden aangeven. Maar wij zijn absoluut geen trendsetters, maar juist trendbestrijders.

Een van de bekendste voorbeelden van Kootiaanse kromspraak is *dames heren ook*. Deze uitdrukking werd gebruikt in de uitzendingen, op de bescheurkalenders en in stukken van het Simplisties Verbond. Zo opende de zogeheten *Teleurstellende kultuurnota van het Simplisties Verbond* als volgt:

[48]

Dames heren ook,

U bent voor elkaar.

De een wat dikker dan de ander, maar uw grote trekken kloppen op de kulturele keper. Want anders zou u dit geeneens onder ogen lezen.

Maar zij? De rest van de anderen?

Daar hoopt het Simplisties Verbond een min of meer boekje van open te doen.

Het was een vermoeiend taaltje, dat Kootiaans, en dat vond Kees van Kooten op den duur zelf ook. Toen het *Nieuw Wereldtijdschrift* hem in 1985 vroeg waarom hij er op een gegeven moment mee was gestopt, antwoordde hij:

Omdat die een beetje gelijke tred hield met het Simplisties Verbond. Er heerste in Nederland een totaal Babylonische spraakverwarring, geen functionaris kon nog een lopende volzin maken, en omdat het Verbond een spiegel was van de samenleving hadden wij daar één functionaris in, dat was ik dan, die ook die kromspraak bedreef. Maar dat gaat snel vervelen: alles gaat je zelf eerder vervelen dan dat het het publiek verveelt.

Sterker nog: *dames heren ook* is sommige mensen blijkbaar nooit gaan vervelen, want je komt de uitdrukking nog steeds tegen, bijvoorbeeld op babbelpagina's op het Internet. Overigens zijn de meningen erover inmiddels verdeeld. De meeste mensen vinden *dames heren ook* nu afgezaagd en oubollig. Dat is ironisch. Van Kooten en De Bie hebben altijd veel met clichés gewerkt. Ze vijlden ze bij, poetsten ze op en bliezen ze daardoor soms nieuw leven in. Zo veranderden ze het enigszins tuttige en deftige *dames en heren* in het humoristische *dames*

heren ook (en *nota bene* in *nota beide benen*). Maar *dames heren ook* is in de jaren zeventig te vaak gebruikt om nu nog leuk te zijn. Het is zelf een cliché geworden, een gedateerde, afgezaagde uitdrukking, die daardoor grote kans maakt de komende jaren definitief te worden bijgezet in de kelders van het Taalmuseum. Waarschijnlijk krijgt ze daar een plaatsje in de buurt van *pollens!* en *rrreeeds*.

Zie ook **fijns**.

[49]

Dameswensen

De vorige editie van *Playgirl* tastte nog voorzichtig de dameswensen af door de heren niet te confronterend te fotograferen; deze keer wordt er niets aan de verbeelding overgelaten. (*Algemeen Dagblad* 26-3-1993)

Hebben dames andere seksuele wensen dan heren? Daar zijn boekenkasten over volgeschreven, die je kunt samenvatten met: ja, die wensen kunnen behoorlijk uiteenlopen. Dit fundamentele verschil tussen man en vrouw rechtvaardigt het bestaan van twee woorden: *dameswensen* en *herenwensen*. Maar de praktijk is anders: *dameswensen* komt vrij veel voor en *herenwensen* helemaal niet. Hoe komt dat? Door Van Kooten en De Bie. Of beter: door Jacobse & Van Es.

Op 23 maart 1980 wijdden Van Kooten en De Bie een korte thema-uitzending aan de liefde. Walter de Rochebrune, het alter ego van Wim de Bie, betuigde zijn liefde voor Audrey Hepburn, Kees van Kooten had een item over hondenliefde en De Bie zong aan de vleugel het prachtige 'Ik blijf van je houden, een liefde lang'. Wat later in de uitzending zien we Jacobse & Van Es in de weer met hun nieuwste zaakje: *Maison Pretty Boy*. (Zie over Jacobse en Van Es *Geen gezeik, iedereen rijk*.)

Met deze escortservice wilden Jacobse & Van Es wat verdienen aan die 'losgeslagen wijven'. Jacobse zit achter de telefoon en neemt steeds op met: 'Maison Pretty Boy voor al uw dameswensen.' Hoewel hij de indruk wekt dat ze bossen heerlijke boys in de aanbieding hebben ('even in de klapper kijken'), is het er maar één: Tedje van Es, door Jacobse aanbevolen als een 'grote blonde zwaargeschapen Ger-

[50] maanse belhamel'. Maar Van Es sribbelt tegen. Hij heeft die dag al vijf dames 'geschoren' en hij wil nog wat overhouden voor zijn Bep. Maar als er dan een dame belt die duizend gulden overheeft voor een trioetje, gaat hij toch weer op pad, ditmaal samen met Jacobse. 'Dat mokkel snuiten we in een kwartiertje.'

Deze beroemde sketch – die twee maanden later werd herhaald en ook op een verzamelband is terechtgekomen – verrijkte het Nederlands met het woord *dameswensen*. Gezien de bezigheden van Maison Pretty Boy is het niet verwonderlijk dat dit woord altijd in een seksuele context wordt gebruikt, zowel door heren als door dames overigens. Zo schreef Emma Brunt in 1992 in *Het Parool*:

Zo lang vrouwen uit pure verlegenheid blijven zwijgen over hun verholde dameswensen, kun je van mannen niet verwachten dat ze er spontaan achter komen wat vrouwen op seksueel gebied nu eigenlijk drijft. En dus geven mannen het maar op, lijkt het wel. Ze denken er bij voorkeur helemaal niet meer over na, en als ze in het nauw gebracht worden vallen ze uit gemakzucht terug op dat bekende citaat van Freud, die zich immers ook al afvroeg: *Was will das Weib?*

Elders gaat het onder meer over 'geheime dameswensen van de jet-set van Beverly Hills' en over een postorderbedrijf in seksartikelen dat werd opgericht door twee vrouwen die in de bestaande 'lustontnemende sexshops hun dameswensen niet wilden uiten'. En toen *Elegance* in 1993 op een onsympathieke manier aan de haal ging met de uitkomsten van een seksonderzoek van *Margriet*, schreef het *Algemeen Dagblad*:

Onder de lokkende kop Vanilleseks kauwt *Elegance* op cynische wijze pagina's lang de enkele maanden geleden in *Margriet* gepubliceerde enquête over dameswensen na. En toch worden de uitkomsten nauwelijks representatief geacht. Wie een slechte relatie heeft zou niet hebben meegedaan, veel *Margriet*-vrouwen zouden de vragen te moeilijk of te lastig hebben gevonden.

Uit de Maison Pretty Boy-sketch blijkt dat Jacobse vier keer getrouwd is geweest. Langdurige relaties waren het niet, want binnen een maand werkten zijn vrouwen als 'hostesses'. Daarom zegt Tedje van Es tegen hem: 'Dat jij niks begrijpt van de vrouwen, zo ben je geboren, maar dat jij nooit iets zal ondervinden van liefde, dat vind ik zielig voor je.'

[51]

Zie ook **geen gezeik, iedereen rijk; godverdegodver; kneukfilm; mogen wij even overgeven?; neutronenkorrels; samen voor ons eigen; Tedje van Es en vrije jongens.**

Doemdenken

Hylke Tromp is een typische 'platlander', zoals zovele doemdenkers: de wereld is eindig en we kukelen over de rand. (*Trouw* 22-11-1995)

Geen ander woord van Van Kooten en De Bie is zo aangeslagen als doemdenken. Het is zo succesvol dat bijna niemand meer weet dat het door hen is verzonnen. Sterker nog: het is zo ingeburgerd dat zelfs Van Kooten en De Bie zich soms nauwelijks meer kunnen voorstellen dat zij het hebben bedacht.

Toch is dat zo. En het kwam niet zomaar uit de lucht vallen, ze hadden er echt even op moeten broeden, vertelde De Bie aan *Humo*:

Soms lanceren we nog wel zo'n woord dat een beetje door [lees: verder] is getrokken. Als je dat drie of vier keer in een uitzending gebruikt, weet je dat groepen dat gaan gebruiken, en dat het op straat zal worden geroepen. Vrije jongen is bijvoorbeeld zo'n woord. Wij vinden het leuk dat woorden die wij hebben gebruikt los van ons komen te staan. *Regelneef* bijvoorbeeld is een Van Dalewoord geworden: dat vinden we nou eens leuk. Dat komt uit een programma rond neven van ons. Het gekste voorbeeld is het woord *doemdenken*. Dat geloof je niet meer, dat lijkt altijd al te hebben bestaan. Het komt uit een uitzending waarin we naar Nieuw-Zeeland emigreerden. In de week voor de uitzending viel het woord Derde Wereldoorlog wel drie keer, met al die zwart-

gallige commentaren, Europa in de tang enzovoorts. We hebben toen echt een middag bij elkaar gezeten om dat in een woord te vangen. De bladzijde met al die doorgestreepte vondsten heb ik nog. Dat woord is helemaal zelfstandig geworden, daar zijn vergaderingen en weekends rond belegd.

De uitzending waarin Koot en Bie – zoals ze zich toen nog noemden – aankondigden naar Nieuw-Zeeland te emigreren, werd op 2 maart 1980 uitgezonden. De directeurs van het Simplisties Verbond zitten tussen verhuisdozen, met op de achtergrond een grote wereldkaart. Koot wil graag iets verduidelijken:

‘Simplisten mag ik nog even een paar dingen kwijt voor de duidelijkheid. Het is absoluut niet zo dat Bie en mijzelf nu uit angst voor die Derde Wereldoorlog uit Nederland vertrekken.’

DE BIE: ‘Nee, maar dat wij in Nieuw-Zeeland natuurlijk prima zitten tijdens jullie Derde Wereldoorlog, dat is natuurlijk meegenomen. Maar wij vertrekken omdat we er niet meer tegen kunnen. Tegen dat wurgende, verstikkende doemdenken. Tegen al die columns en kritieken en waarschuwingen en stukken waarin alsmaar weer wordt verteld dat de totale catastrofe voor de deur staat.’

KOOT: ‘D’r is in Nederland een belachelijke, onuitstaanbare ondergangsstemming aan het ontstaan. Een half jaar geleden durfde niemand nog de term Derde Wereldoorlog hardop te gebruiken. Dat was net zo’n taboe als het woord kanker tien jaar terug, of vijf jaar geleden misschien het begrip zelfmoord. Maar nu, als je dat doemdenken niet tot basis maakt van je hele doen en laten, en van héél je wereldbeschouwing, dan kun je de zaak beter schudden, Bie.’

De bladzijde waarop De Bie hun alternatieven voor doemdenken had genoteerd, bleek niet meer te vinden, maar in zijn aantekenboek uit maart 1980 stond wel ergens in de kantlijn *doemdenken* en *Doomsday*. Dat laatste woord, Engels voor ‘dag des oordeels’, kan worden beschouwd als de inspiratiebron voor doemdenken.

Ook destijds waren Van Kooten en De Bie al trots dat *doemdenken* snel in de media werd opgepikt. Toen Hylke Tromp eind april 1980 in *de Volkskrant* de discussie over de naderende Derde Wereldoorlog voortzette onder de kop ‘Doemdenken de uitdaging voor de tachtiger jaren’, liet De Bie dit knipsel in een uitzending zien. Er verschenen nog verschillende andere bijdragen waarin *doemdenken* werd gebruikt, aanvankelijk tussen aanhalingstekens of met de toelichting ‘dat wil zeggen: het koesteren van een uitgesproken sombere toekomstverwachting’.

Maar uitleg en aanhalingstekens waren al snel niet meer nodig, want *doemdenken* veroverde Nederland en Vlaanderen stormenderhand. Nog datzelfde jaar verschenen er diverse brochures, pamfletten en redes met dit woord in de titel. Zo opende rector magnificus J. Borgman het academisch jaar van de Rijksuniversiteit Groningen met een rede getiteld *De universiteit en het doemdenken*. Evert Maarten Janssen publiceerde de brochure *Doemdenken of daasdenken?* en de Theologische Faculteit in Brussel kwam het jaar daarop met het pamflet *Van doem en hoop: theologen tegen doemdenken* (waarop P.K. Keizer reageerde met *Het doemdenken moet beter doordenken*).

Kortom, men omarmde *doemdenken*, en kennelijk nodigde juist dit begrip uit tot allerlei vergelijkbare woordspelige vormingen. Daar is men trouwens nooit meer helemaal mee opgehouden, getuige recente woorden als *doedenken*, *doendenken* en *broekriem-denken*.

Na Van Kooten en De Bie’s lancering van *doemdenken* zijn er verschillende nieuwe samenstellingen met *doem-* gevormd, zoals *doemmuziek* (‘muziek die een somber beeld schetst van de toekomst van de mensheid’) en *doemscenario* (‘pessimistische veronderstelling van iets wat nog moet gebeuren’). Dat laatste woord komt vrij vaak voor, maar háált het nog altijd niet bij *doemdenken*, dat inmiddels allerlei gedaantes heeft aangenomen. In *de Volkskrant* waren de afgelopen vijf jaar onder meer *doemdenk*, *doemdenk-actiefilms*, *doemdenkende*, *doemdenker*, *doemdenkerig(e)*, *doemdenkerij*, *doemdenkprofeet*, *doemdenkt* en *getto-doemdenkers* te vinden.

Omdat de meeste mensen zijn vergeten dat *doemdenken* pas in 1980 door Van Kooten en De Bie is bedacht, wordt het ook gebruikt in teksten over zaken en personen van ver voor die tijd. Bijvoorbeeld

over het literaire doemdenken in de jaren dertig of over een doemdenkende Hagenaar uit de negentiende eeuw.

[54] In hun boeken bieden Van Kooten en De Bie slechts zelden onderdak aan woorden of uitdrukkingen die zij zelf hebben verzonnen, maar voor *doemdenken* maakte Wim de Bie een uitzondering. In 1988 liet hij Walter de Rochebrune dit woord juist verketteren:

Doemdenken... welke domoor heeft dat toverwoord van de jaren zeventig ooit verzonnen! Ha! Eindelijk greep op de tijd. We moeten niet doemdenken, jongens... Werden forums, congressen en symposia aan gewijd. De tijdgeest had een gat gegraven waar iedereen indonderde. Waarom gaat de wereld naar de verdoemenis? Makkelijke verklaring: door het doemdenken natuurlijk! En maar lullen over het doemdenken... maatregelen nemen ho maar!

Doemdenken als toverwoord van de jaren zeventig – het lijkt er sterk op dat De Rochebrune te weinig naar Van Kooten en De Bie heeft gekeken.

En wel hierom

Bram Peper is boos en wel hierom: vorig jaar bezorgde de Rotterdamse Stadspartij hem de grootste nederlaag uit zijn politieke carrière. (*Nieuwe Revu* 10-1-1996)

‘Mijn naam is Cor van der Laak, en wel hierom.’ Zo begon Cor van der Laak, een typetje van Kees van Kooten, zijn talloze donderpreken. Van der Laak, die op 29 oktober 1978 debuteerde, was buitengewoon populair bij een groot publiek. Dat komt omdat iedereen hem herkende. ‘In bijna alle gemeenten van Nederland blijkt een Cor van der Laak te wonen,’ schreef Kees Fens eens in *de Volkskrant*. ‘Zijn naam is een soortnaam geworden.’

Het gevolg was dat vele van Cors uitspraken gevleugeld zijn geworden. Dat geldt ook voor *en wel hierom*. Op zich is dit een algemene, veelvoorkomende constructie, maar als hij in een bepaalde con-

text wordt gebruikt kun je er zo goed als zeker van zijn dat de schrijver of spreker Van der Laak in gedachten heeft gehad. Het kan bijvoorbeeld over iemand gaan die zich – net als Van der Laak – opwindt over iets absurds of pietluttigs. Zo schreef de NRC ooit over een controleur van de Vierdaagse in Nijmegen:

[55]

Het reglement van orde schrijft nette liedjes en decente kleding voor. En wel hierom, sprak de controleur: 'Als er in een liedje geslachtsdelen voorkomen, dan zijn er heel veel mensen die zich daaraan irriteren.' Blote buiken en blote bh's werden gesommeerd het T-shirt onmiddellijk weer aan te rekken.

En Trouw schreef eens over mannen die slordig plassen:

Nu is er, althans thuis, een ideale oplossing voor deze onhygiënische toestanden: de wastafel in de badkamer. En wel hierom: de ophanghoogte van dit sanitair is in verreweg de meeste gevallen ideaal. Dus geen gespetter meer. Het richtprobleem is daar ook niet meer aan de orde, doordat de omvang van een reguliere wastafel vele malen groter is dan de relatief geringe hoek, binnen welke de meeste richtafwijkingen voorkomen.

We zien de uitdrukking ook geregeld optreden in stellige beweringen die een nadere verklaring behoeven. Zo kopte de NRC in 1996: 'Voetbal is goed voor het milieu, en wel hierom'. *Het Parool* schreef in 1997: 'Chris noemt de dingen bij hun naam; jij bent een lul, en wel hierom.' En Trouw meldde in 1998: 'Een ding staat vast: de klant wordt uitgekleeft, en wel hierom.'

En *wel hierom* is misschien wel het mooiste voorbeeld van een onschuldige Nederlandse uitdrukking die door Van Kooten en De Bie onherstelbaar is verbeterd.

Zie ook **Cor van der Laak; hou je d'r buiten Cock en van die dingen dus.**

Fijns

Heer Bie: 'Mag het middel doel worden? Ja? Fijns!' (Uitzending Simplisties Verbond 26-11-1974)

[56] Het Nederlands telt op dit moment twee soorten *fijns*. Zeer algemeen is de verbinding iets *fijns*. *Fijns* treedt hier op als een zelfstandig gebruikt bijvoeglijk naamwoord. Dít *fijns* is al heel oud. Het andere is afkomstig van Van Kooten en De Bie. Zij gebruikten *fijns* als een soort stopwoord in de vroege uitzendingen van het Simplisties Verbond. Te beginnen bij de eerste uitzending, op 6 november 1974, in de zin: 'Denkt u daar maar eventjes over na. Ja? Fijns!' Op schrift kom je dit *fijns* bijna nooit tegen, maar je hóórt het nog regelmatig.

Het kan twee dingen betekenen: gewoon 'fijn' of juist het tegenovergestelde 'niet fijn, onaangenaam'. Welke betekenis wordt bedoeld blijkt meestal uit de context, maar om geen misverstanden te laten ontstaan wordt de schertsende betekenis soms verduidelijkt door *fijns* anders uit te spreken. Platter, met een aangeblazen *f* en een langgerekt *ijns* erachteraan. Iemand zegt bijvoorbeeld 'Springt dat rothondje tegen me op met z'n modderpoten, heel m'n broek vuil.' Waarop de ander: 'Fffijns!'

Fijns is een van de weinige taalvondsten van Van Kooten en De Bie die zijn bekritiseerd. Begin 1975 schreef programmamaker Jef Rademakers in de *Haagse Post* een scherp stukje over het taalgebruik van de directeuren van het Simplisties Verbond. Hij vergeleek hun prestaties op dit gebied met die van Wim T. Schippers, die indertijd furore maakte met het satirische televisieprogramma *Barend Servet*.

'Dat normatieve image van taal als onveranderbaar, van God gegeven, absoluut systeem, tastte Schippers aan door een totaal nieuw taalgebruik te ontwerpen', aldus Rademakers. 'Hij deed dat met allerlei ingrepen. Hij gaf bijvoorbeeld bestaande woorden een nieuwe betekenis. Iemand zal zich tegenwoordig wel twee keer bedenken voor hij in een serieus gesprek het woord *reeds* in de mond neemt. Maar ook het woord *modern* kreeg een belachelijke dimensie. Kees en Wim stonden erbij en keken ernaar. En wat werd het motto van het Simplisties Verbond? *Moderne mensen willen nu!*'

Hij vervolgt:

‘Maar,’ doceerde Wim Schippers, ‘het is zelfs mogelijk totaal nieuwe woorden in te voeren. Neologismes, als het ware. Kijk maar naar Pollens!’ Kees en Wim schreven het braaf in hun schrift, dachten er thuis nog eens over na en creëerden *fijns* en *schrijpend*.

[57]

Rademakers geeft nog andere voorbeelden van kunstjes die Van Kooten en De Bie volgens hem van Schippers hadden afgekeken. Hij komt daarna tot een vrij harde conclusie:

Is het Simplisties Verbond door dat alles plagiaat? Ja, een beetje wel. Maar dat is nog niet het ergste. Servet smeekt tenslotte om navolging. Vervelender voor ons is dat Kees en Wim van al die ingrediënten die ze uit het winkeltje van Wim Schippers hebben gehaald geen smakelijke pudding hebben bereid.

Van Kooten en De Bie waren *not amused* – ook al niet omdat Kees van Kooten indertijd columnist bij de *Haagse Post* was. Drie dagen later sloegen ze terug in een uitzending van het Simplisties Verbond. De Bie hield de *Haagse Post* in beeld en vatte Rademakers artikel samen. Gaandeweg werd hij steeds kwader. Hij schold Rademakers uit voor ‘artiestenvlo’ en ‘bal gehakt’ en barstte uiteindelijk in hevig snikken uit. Van Kooten stond er gepijnigd en bedremmeld bij en riep op het laatst alleen maar: ‘Heb je nou je zin? Rrreedss! Rrreedss! Rrreedss! Poep-rrreedss!’

Maar de tranen waren nog niet gedroogd of *fijns* en *schrijpend* den-derden alweer door de uitzendingen van het Simplisties Verbond. Anders dan *Pollens!* en *rrreeeds* leven ze nog steeds voort.

Zie ook **dames heren ook**.

Fysiek is altijd psychisch

Bestaat er een middel tegen kanker, aids of multiple sclerose? Volgens sommigen wel: positief denken. De laatste tien jaar is de *orenmaffia* – een term die in 1992 werd gelanceerd door de schrijfster

Karin Spaink – steeds sterker geworden. Meer en meer mensen denken dat ziekte vooral tussen de oren zit, hoewel je die opvatting vooral van gezonde mensen hoort, zelden van zieken. De grondslag van dit idee – *fysiek is altijd psychisch* – werd al in 1977 verwoord door Van Kooten en De Bie.

Zij deden dat in een van hun beroemdste sketches, waarin de Klisjeemannetjes in plat-Haags hun seksleven bespreken. In dit geval ging het niet om de invloed die positief denken of neurolinguïstisch programmeren kan hebben op een ernstige of ongeneeslijke ziekte. Nee, het ging even over het probleem van de falende erectie.

VAN KOOTEN: ‘Nee, wach effe. Dus jij heb trek om te fleppen, en dan kruipt-ie de lucht in, maar voordat jij in de suikerpot heb kenne roere gaat ie weer plat?’

DE BIE: ‘Precies!’

VAN KOOTEN: ‘O ja?’

DE BIE: ‘Ja, dan duik ik maar weer in de leesportefeuille. Begrijp je?’

VAN KOOTEN: ‘Nee, maar dan zit jij waarschijnlijk in een poreuze cirkel.’

DE BIE: ‘Zou jij denke?’

VAN KOOTEN: ‘Ja, dat is waarschijnlijk psychisch. Waarschijnlijk psychisch.’

DE BIE: ‘Wat heb mijn jongeheer nou met psychisch te maken?’

VAN KOOTEN: ‘Fysiek is altijd psychisch.’

Hoewel *fysiek is altijd psychisch* goed aansluit bij de opvattingen van New Age-auteurs als Louise Hay (*Je kunt je leven helen*), Thorwald Dethlefsen & Rüdiger Dahlke (*De zin van ziekzijn*) en Joseph Murphy (*De kracht in jezelf*), kom je de uitdrukking op schrift zelden tegen. Een van de weinige uitzonderingen is een artikel van Ruud Abma in het tijdschrift *Psychologie en Maatschappij*. In 1996 schreef Abma hierin een polemisch artikel onder de kop: ‘Fysiek is altijd psychisch. Over de pretenties van de gezondheidspsychologie’.

Maar dat het zelden wordt opgeschreven, wil nog niet zeggen dat *fysiek is altijd psychisch* nooit wordt aangehaald. Een kleine steekproef

leert dat de uitdrukking vooral door werknemers in de gezondheidszorg nog volop wordt herkend en gebruikt.

Geen gezeik, iedereen rijk

[59]

Jean-Pierre Van Rossem waagt het ook in de muziekwereld. Volgende week ligt de cd-single *Godgeklaagd* in de winkels, een triootje van Van Rossem, ex-pornoster Natasja en entertainer Eddy Hoegaarden. De tekst van het nummer bevat zinsneden als 'Dus geen gezeik, iedereen rijk, en ne Ferrari veur de deur en elken dag nor de coiffeur'. Bij het nummer hoort ook een speciaal dansje. (*De Standaard* 7-5-1994)

Jacobse & Van Es verschenen op 25 mei 1979 voor het eerst samen op televisie. Niet in een uitzending van het Simplisties Verbond, maar bij het Humanistisch Verbond. Ze waren nog niet gekleed en geschminkt als Jacobse & Van Es, maar de namen, het plat-Haags, het gedrag, kortom de *typetjes*, waren er al. Het was overigens maar een kort optreden. Ter gelegenheid van het 23ste congres van het Humanistisch Verbond zongen zij een nieuw clublied, getiteld 'Lang zullen we leven in de ethica'.

Een paar maanden later, op 7 oktober 1979, waren Jacobse & Van Es voor het eerst te zien in een uitzending van het Simplisties Verbond. Het was tevens het debuut op de Nederlandse televisie van de vloek *godverdegodver*, die herhaaldelijk klonk toen Jacobse Tedje met een nijptang verlost van een rijtje gouden kronen. Dit om te kunnen profiteren van de stijgende goudprijzen.

In de twee jaar daarna verschenen Jacobse & Van Es in bijna iedere uitzending. Het was een gouden duo met een duidelijke rolverdeling: Jacobse de leperik, Van Es de goeiige dombo, die zich herhaaldelijk liet uitbuiten of bedonderen. Ze speelden klassieke sketches, met als hoogtepunten het winterklaar maken van de tuin van een naïeve dame, 'Maison Pretty Boy voor al uw dameswensen', de cursus bamzaaien en een aantal uitzendingen van de Tegenpartij.

Jacobse & Van Es presenteerden die partij op 28 september 1980.

Jacobse was erevoorzitter, Tedje ordehoofd. Ze noemden zich nadrukkelijk *vrije jongens* en gebruikten die uitdrukking zo vaak dat zij algemeen bekend werd. Verscheidene malen is beweerd dat er in Nederland nog geen rechts-radicalen partijen bestonden toen de Tegenpartij op het toneel verscheen, maar dat is onzin. In Den Haag was Joop Glimmerveen al sinds 1974 actief met de Nederlandse Volksunie, en de Centruumpartij werd op 3 maart 1980 opgericht door dr. Henri Brookman. Eigenlijk hadden Van Kooten en De Bie na één seizoen met Jacobse & Van Es willen stoppen, maar het waren 'heerlijke figuren om te spelen' en de verkiezingen van 1981 vormden een goede aanleiding om ze nog even te handhaven. Met name om rechtse splinterpartijen en ideeën te ridiculiseren.

Het politieke gedachtegoed van de Tegenpartij was buitengewoon simplistisch. In november 1980 kwamen Jacobse & Van Es met hun verkiezingsprogramma, *Rugop '81* geheten. Het eerste programmapunt was: laat de Amerikanen hier gewoon hun kernkoppen neerzetten, want dan kunnen duizenden Nederlanders die dingen in de gaten houden. Oftewel: 'Nederland uit de brand, met Amerikanen in het land.' Zij wilden van Nederland een 'Multo-radiale samenleving' maken door het land in twintig provincies op te delen. Alle Turken zouden in Drenthe moeten gaan wonen, dat zou worden omgedoopt tot 'Turkenburg'; de Randstad zou 'Blankstad' worden. Later volgden nog kreten als *nergens geen maximumsnelheid, iedereen bij geboorte docterandus, samen voor ons eigen en geen gezeik, iedereen rijk*.

Die laatste twee leuzen zijn het langst blijven hangen en worden nog steeds gebruikt. Daar zijn twee redenen voor. In de eerste plaats stonden ze samen op een verkiezingsaffiche van de Tegenpartij dat in het voorjaar van 1981 werd meegezonden met de VPRO-gids en met het Vlaamse tijdschrift *Humo*. De poster prijkte als een alternatieve sanseveria achter talloze ramen, merkte Nico Scheepmaker later op, en de VPRO kon de stroom nabestellingen nauwelijks aan. Maar *samen voor ons eigen en geen gezeik, iedereen rijk* werden óók zo populair omdat Van Kooten en De Bie ze op muziek zetten. In mei 1981 kwamen Jacobse & Van Es om bij een mislukte staatsgreep. Aan het eind van die uitzending presenteerde Karel van Es, een broer van Tedje, de maxi-single *Gouden doden* met daarop 'de nagelaten tapes van Jacobse

& Van Es'. Dat plaatje werd een enorme hit, en dat zal zeker hebben bijgedragen aan de populariteit van de uitdrukkingen *samen voor ons eigen* en *geen gezeik, iedereen rijk*.

De tekst van de hoempastamper *Geen gezeik, iedereen rijk* luidt:

*Geen gezeik, iedereen rijk
Nooit op de lat want er zijn centen zat
De miljoenen van de pensioenen
En de miljarden van het gas
Geen gezeik, iedereen rijk, en in zijn sas.*

[61]

Net als *doemdenken* werd *geen gezeik, iedereen rijk* vrijwel meteen ingelijfd door de academische wereld. In 1982 gebruikte de Rijksuniversiteit Groningen het als titel van een studium generale. Inmiddels duikt de leus vooral vaak op in berichten over beurzen, aandelen en politieke programma's. Aardig is dat het daarbij niet alleen om rechtse partijen gaat, maar ook om linkse. Zo zei Jan Tindemans, politiek leider van de PvdA in Limburg, in 1995 in het *Dagblad voor Noord-Limburg* over de Socialistische Partij: 'En wat de SP betreft: heeft de SP een banenplan? Nee dus. Of het moet zijn: *geen gezeik, iedereen rijk*.'

Voor de goede orde: nergens in het vraaggesprek met Tindemans wordt melding gemaakt van Van Kooten en De Bie, Jacobse & Van Es of de Tegenpartij. Elders gebeurt dat soms wel, maar doorgaans wordt *geen gezeik, iedereen rijk* volledig zelfstandig gebruikt, zonder enige verwijzing naar de makers. Het komt zelfs voor in berichten over buitenlandse banken en politieke partijen. Zo schreef het *Algemeen Dagblad* in 1993: 'Geen gezeik, iedereen rijk, dat is het motto van de Roemeense bank Caritas.' En in *De Gelderlander* stond een jaar later de kop: 'Geen gezeik, Berlusconi maakt iedereen rijk!'

In de jaren tachtig werd in een studentenflat in Amsterdam een aardige variant gehoord. Na het nodige gekissebis waren de studenten daar van zwart-wittelevisie overgestapt op kleur, onder het motto *geen gezeur, iedereen kleur*. Dat had zo in *Rugop* '81 kunnen staan.

Zie ook **dameswensen; godverdegodver; kneukfilm; mogen wij even overgeven?; neutronenkorrels; samen voor ons eigen; Tedje van Es en vrije jongens.**

Geilneef

De speler van Chicago Bulls is een begenadigd rebounder, maar maakt vooral naam als provocateur, losbandige rebel, egoïst, bloedzuiger en geilneef, om maar wat in het oog springende karaktertrekjes te noemen. (De Volkskrant 6-11-1997)

[62]

In 1977 kregen tienduizenden families in Nederland en Vlaanderen er opeens een aantal neven bij. Het was – om precies te zijn – 28 april 1977 en het waren er zes. Zij stelden zich voor tijdens de Tweede Lange Avond van het Simplisties Verbond. Lezers van de VPRO-gids wisten al een week eerder dat er zoiets stond te gebeuren. In een persiflage op het ‘Hollands Dagboek’ van de NRC hadden Koot en Bie – zoals ze zich toen noemden – een dagboek bijgehouden over de voorbereidingen van het programma. Daarin schreven ze:

Om zes uur 's ochtends ruw uit bed gebeld door Frons de Bie, die wilde weten hoe het met zijn televisiedebuut stond, om nog op tijd mensen en paté in huis te kunnen halen voor donderdagavond a.s. In een opschepperige vlaag van machtsvertoon heeft Bie deze Frons, een niet onverdienstelijk maar nogal brallerig architectje, ooit een ‘profile’ op de televisie beloofd en sindsdien laat deze volle neef van moederszijde ons geen dag met rust. Koot wil uitzending van het na veel zeuren vervaardigde architectenportret slechts gedogen wanneer daar ook een neef van zijn kant tegenover staat – de enige manier om Bie's neiging overal familie bij te halen de kop in te drukken.

Een paar dagen later was het zover. Bouwneef Frons de Bie opende de stoet met een uiteenzetting over de architectonische schoonheid van transformatorhuisjes, en daarna volgden de regelneef, de speelneef, de wortelneef, de geilneef en de buurtneef. Van deze familieleden zijn alleen de *geilneef* en de *regelneef* algemeen bekend gebleven.

De geilneef stelde zich aldus voor:

Nou ik ben dus Bert van Kooten, 40 jaar, assistent groepshoofd glasschade van een grote verzekeringsmaatschappij in de Randstad. Ik ben gelukkig getrouwd en goed gezond, maar ik ben dus geil. Dag en nacht en overal. En niet zo'n beetje geil, maar als boter dus.

[63]

Vervolgens zien we hoe Bert in een oranje Fiatje 500 door Amsterdam rijdt. Tegen iedere mooie vrouw die hij tegenkomt maakt hij snelle, likkende bewegingen met zijn tong. Hij rijdt achteruit bij een tramhalte om een vrouw beter te kunnen bekijken. Hij doet dit, vertelt hij even later, om zich beter te kunnen voorstellen hoe hij 'het' met haar zou doen. Aan het eind van de sketch laat Bert zich, op aanraden van zijn vrouw Cock, helpen door dr. Kniesmeijer. Die legt een knoop in Berts geslachtsorgaan, zodat de geilneef geen erectie meer kan krijgen zonder pijn. Als hij nu een aantrekkelijke vrouw ziet, klapt hij dubbel – tot verbazing van de argeloze omstanders in het filmpje.

Van Kooten en De Bie beschouwen de geilneef als een voorstudie van de *Vieze Man*. Uiterlijk heeft hij overigens niets van de *Vieze Man* weg: met zijn gitzwarte haar, zijn lange bakkebaarden en zijn streep-snor lijkt hij eerder op F. Jacobse, de roemruchte erevoorzitter van de Tegenpartij.

De afgelopen jaren zijn in de kranten onder meer de volgende personen voor *geilneef* uitgemaakt: de Amerikaanse pianist Richard Clayderman, de acteur Mickey Rourke (voor zijn rol in *9½ Weeks*), basketbalspeler Dennis Rodman, de Britse popster George Michael, de Hilversumse uitgever Martin Ros, de Boze Wolf en Michael Cassio, de Florentijnse luitenant in *Othello* van Shakespeare. Verder wordt *geilneef* vaak gebruikt als bijnaam voor de Amerikaanse popster Prince – en dat al zeker sinds 1981.

Geilneef heeft inmiddels onderdak gevonden in onder andere de Grote Van Dale en in het *Groot encyclopedisch woordenboek* van Verschueren. In de Van Dale wordt met geen woord over Van Kooten en De Bie gerept, Verschueren zegt wel wie de bedenkers zijn. Aardig is ook dat Verschueren de vrouwelijke tegenhanger, de *geilnicht*, heeft opgenomen. Overigens lijkt dit woord niet zo vaak te worden ge-

bruikt. In de krantenbestanden die voor dit boekje zijn doorzocht, kwam het in ieder geval niet voor. Dit past ook wel een beetje bij een opmerking van de oer-geilneef, Bert van Kooten. Helemaal op het laatst zegt hij:

[64]

Dertig jaar lang heb ik maar aan één ding gedacht. Dertig jaar lang was ik geil. De knoop van dr. Kniesmeijer kan een gelukkig en normaal mens van mij maken. Een man die in het openbaar zijn driften in de hand heeft... *als een vrouw.*

Zie ook **regelneef** en **vieze man**.

Godverdegodver

Net na de rust, even nadat Witschge een doelpunt heeft gescoord, slaat een jochie, type gabber, zijn vuist tot bloedens toe kapot op het beton van de tribunes. 'Godverdegodver, d'r is er nog een dood van ons', zegt hij. (*Brabants Dagblad* 24-3-1997)

Het is niet erg aannemelijk dat Van Kooten en De Bie de bedenkers zijn van de vloek *godverdegodver*. Sinds de verdrijving uit het paradijs is Gods naam op talloze manieren misbruikt en verbasterd. Of *godverdegodver* al vóór 1979 gangbaar was, is moeilijk hard te maken. Voor dat soort informatie zijn we vooral aangewezen op oude woordenboeken, en die zijn altijd erg terughoudend geweest in het opnemen van vloeken, scheldwoorden en andere onkuise taal.

Feit is dat *godverdegodver* voorkomt op een lijstje uit 1988 met 'Woorden van Van Kooten en De Bie'. Dat lijstje is indertijd door Kees van Kooten zelf opgesteld, voor een jubileumartikel in de *VPRO-gids*. Hij zal het erop hebben gezet omdat *godverdegodver* het stopwoord was van de Haagse vrije jongen Tedje van Es. In vrijwel iedere sketch liep Van Es te *godverren*. Hij begon daar al mee bij zijn eerste optreden in een uitzending van het Simplisties Verbond – op 7 oktober 1979 –, toen Jacobse met een nijptang een rijtje gouden kronen uit zijn mond trok om te kunnen profiteren van de goudkoorts. Soms *godverdegod-*

verde Jacobse met hem mee, zoals die keer dat ze werden bedonderd door een cocaïnehandelaar.

De enorme populariteit van Jacobse & Van Es zal *godverdegodver* snel bij een groter publiek bekend en geliefd hebben gemaakt. De redactie van de *VPRO-gids* speelde daar in 1980 op in door op het omslag alleen *Godverdegodver!* te zetten. In schoonschrift, dat wel.

[65]

Vóór Jacobse & Van Es is *godverdegodver* niet in de woordenboeken aangetroffen, maar sinds 1992 staat het in Koenen, samen met onder andere *potdomme*, *potjandosie*, *gatverdarrie* en *snotverdomme* – allemaal verzachtende verbasteringen van *godverdomme*. De andere grote woordenboeken hebben *godverdegodver* tot nu toe over het hoofd gezien, hoewel de vloek sinds het Haagse penozeduo regelmatig in de dag- en weekbladen opduikt. Zo schreef Rik Smits in 1998 in de *NRC*:

Je hoeft geen psycholoog te zijn om te zien dat computers bij mensen emoties teweeg kunnen brengen. Het luide 'godverdegodver' dat door de kantoortuin schalt, wanneer er iets grondig mis lijkt te gaan, toont dat wel aan.

In de krant wordt *godverdegodver* opvallend vaak gebruikt in sportberichten en in artikelen over Amsterdam. Een combinatie hiervan is te vinden in een artikel uit 1997 in *Het Parool*, waarin Rolf Grootenboer, de oudste en beste vriend van Johan Crujff, jeugdherinneringen ophaalt aan de beroemde Amsterdamse voetballer. Volgens Grootenboer heeft Crujff nooit tegen zijn verlies gekund. Dat was in de speeltuin al zo. Als hij achter stond, pakte hij de bal op en rende ermee naar huis. Grootenboer:

Op weg naar huis kwam-ie dan langs de groentezaak van z'n vader. 'Wat is er nou weer!' riep z'n vader dan. Zeiden de anderen: Ja, hij stond weer achter. Riep z'n vader: *godverdegodver!* Hij achter Johan aan, kwam-ie met de bal terug, mochten wij verder voetballen, had Johan straf, moest-ie op z'n kamer blijven.

Johan Crujff is van 1947, dus als zijn vader correct wordt geciteerd, toont dit aan dat Van Kooten en De Bie onmogelijk de bedenkers van

godverdegodver kunnen zijn geweest. Die indruk wordt nog versterkt door twee ingezonden brieven naar aanleiding van een stukje over het woord *godverdegodver* in het maandblad *Onze Taal*. Iemand uit Capelle aan den IJssel schreef: 'Als mijn vader (geboren in 1911 en overleden in 1965) boos was, gebruikte hij altijd de uitdrukking *godverdegodver godgloeiend*. Hij was een Amsterdammer in hart en nieren.'

En een Vlaamse lezer schreef:

Volgens mij is de vloek *godverdegodver* al vele tientallen jaren (of meer?) gebruikelijk in Vlaanderen. Het hoort hier thuis in hetzelfde rijtje als *miljaardemiljaar* of *dedjudedju*. Dergelijke herhalingen zijn hier zeer frequent, en hoe groter de frustratie die geloosd moet worden, hoe langer de vloek ('godverdegodverdegodver!').

Laten we dus inderdaad maar aannemen dat Van Kooten en De Bie *godverdegodver* niet hebben verzonnen. Maar dat neemt niet weg dat zij, samen met Jacobse & Van Es, een grote rol hebben gespeeld in de verbreiding ervan.

Zie ook **dameswensen; geen gezeik, iedereen rijk; kneukfilm; mogen wij even overgeven?; neutronenkorrels; samen voor ons eigen; Tedje van Es en vrije jongens.**

Goed kauwen, dat je eten gelijkmatig in je bloed komt

Het idee dat goed kauwen bevorderlijk is voor de spijsvertering, is al behoorlijk oud. Het is door verscheidene voedselgoeroes uitgedragen. De bekendste was de Amerikaan Horace Fletcher (1849-1919). In zijn boek *The ABC of Nutrition*, dat verscheen in 1903, propageerde hij dat iedere hap 32 keer moest worden gekauwd – één keer voor iedere tand of kies. Hij werd er wereldberoemd mee en telde John D. Rockefeller en Thomas Edison onder zijn aanhangers. Nog altijd vermeldt de Grote Van Dale het werkwoord *fletcheren* voor 'voedsel langdurig kauwen'.

In Nederland is het belang van goed kauwen het nadrukkelijkst

naar voren gebracht door Van Kooten en De Bie. Zij deden dat in 1977 bij een live-optreden in de Houtrusthallen in Den Haag, in de beroemde sketch waarin de Klisjeemannetjes in plat Haags hun seksleven bespraken. 'Weet je wah belangrijk is als man zijnde?', begint de superpotente Van Kooten tot de in dit opzicht kwakkelende De Bie. 'Heel belangrijk is verstandig eten. Drink jij veel?'

[67]

De Bie: 'Drinke? Nou nee, niet overdreven veel. Ik bedoel ik drink nooit meer dan ik eet. En alleen puur natuur, dus bier en jenever en anders niks.'

Van Kooten: 'En goed kauwe da's belangrijk, goed kauwe, hè, dat je eten gelijkmatig in je bloed komp. Goed kauwe is je halve eten.'

Goed kauwe ... dat je eten gelijkmatig in je bloed komp – die zin loopt als een rode draad door de sketch heen en wordt een paar keer herhaald. Want niet goed kauwen kan zeer ingrijpende gevolgen hebben. Klisjeemannetje Van Kooten:

Je eet te veel zonder goed te kauwe, hè, dus het wordt niet gelijkmatig opgenomen in je bloed, je rookt te veel, en je drinkt te veel. Daardoor ken jij niet regelmatig d'r roompotje peilen, daardoor schiet jij weer in de stress, je gaat nog meer roken en drinken, je kauwt van de zenuwen helemaal niet meer, je slikt de hele rotzooi gewoon zo door, je vrouw komt steeds meer te kort en op een dag kom jij onverwachts thuis, je vrouw ligt in bed, jij doet de klerenkast open, en daar staat zóóó'n vibrator.

Overigens wordt de uitdrukking soms abusievelijk toegeschreven aan Jacobse & Van Es. *De Telegraaf* deed dat in 1997, aan de vooravond van de Elfstedentocht, in een artikel over de eetgewoontes van wedstrijdschaatsers. De kop luidde 'Meer dan een kwestie van goed kauwen' en in de eerste alinea stond:

Gewoon een kwestie van goed kauwen. Dat het eten gelijkmatig in je bloed komt. Was het leven maar zo eenvoudig als het Haagse duo F. Jacobse en Tedje van Es het halverwege de jaren zeventig verwoordde, zucht Mons Verkerk, vandaag verantwoordelijk voor de innerlijke mens van de Dasia-formatie. Ridders de brood-

nodige brandstof laten tanken op een traject van tweehonderd kilometer is niet alleen een kwestie van logistiek, het is bovenal een kwestie van trainen.

- [68] Het geheim van wedstrijdschaatsers, zo blijkt, is dat zij in de dagen voor de wedstrijd minder trainen en meer eten. Tot vlak voor de wedstrijd eten zij pasta, rijst en pannenkoeken tot het hun neus uitkomt. En natuurlijk kauwen ze extra goed, want dan komt 't gelijkmatiger in je bloed.

Wethouder Hekking

‘Stegeman betoont zich de wethouder Hekking onder de gastconservatoren: telkens als daar geen enkele behoefte aan is, schuift ze onvermoeibaar in beeld.’ (NRC 28-8-1996)

Wethouder Tj. Hekking werd min of meer bij toeval geboren, eind 1982, ergens aan het Naardermeer. Van Kooten en De Bie waren daar naartoe gegaan met een bord met de plaatsnaam Juinen. Later vertelde Kees van Kooten aan Oor hoe het verder was gegaan:

We werken heel impulsief. Als ik denk aan zo'n regelneef op het strand. Het moment dat je dan om negen uur 's ochtends klaar staat en Paul [van den Bosch] heeft zijn camera geladen en je probeert een stemmetje uit... Zo worden ze toch geboren. We stonden ook alleen maar met die burgemeester en wethouder onder dat ene bord met Juinen, daar aan het Naardermeer. Drie takes, vier takes, pogingen, en ineens merken we dan: die wethouder wordt gek van ijdelheid en staat altijd maar in die camera te kijken. Je kunt dat niet op papier bedenken. Wel waar ze het over zullen hebben en op welke manier Nederland in zo'n dorp weerspiegeld wordt, maar het karakter van zo'n figuur moet toch in het draaien groeien.

De naam Hekking gaat niet – zoals die van sommige andere persona-

ges – terug op een figuur uit de jeugd van Van Kooten en De Bie, maar werd gekozen om de zangerige klank. Aanvankelijk had Hekking alleen voorletters, geen voornaam. Maar toen er brieven binnenkwamen met de vraag waar dat ‘Tj.’ voor stond, moest er iets worden verzonnen. Het werd Tjolk, naar een merk frisdrank.

Tjolk Hekking was een meesterlijk type, met zijn strak over zijn voorhoofd gekamde haren en zijn jaren-vijftigbril. Hij droeg een bruin pak en een rode wollen trui, waar zijn stropdas op een vreemde manier bovenuit was getrokken, als betrof het een choker. Telkens als burgemeester H. van der Vaart iets in het (moeilijke) Juinense dialect probeerde te zeggen, verbeterde Hekking hem, maar zijn meest in het oog springende eigenschap was zijn onvoorstelbare camera-geilheid. Stond hij aan het begin van een scène nog naast of achter Van der Vaart, gaandeweg wist hij zich op een hinderlijke, maar toch relatief onopvallende manier naar voren te wurmen, de camera de hele tijd scherp in de gaten houdend.

Het is die eigenschap die Hekking in de Nederlandse taal onsterfelijk heeft gemaakt. Het type mens was al bekend, maar er bestond nog geen soortnaam voor. Inmiddels worden *een Hekking*, *een wethouder Hekking* en *het wethouder-Hekkingsyndroom* gebruikt voor verschillende hinderlijke eigenschappen. ‘Een Hekking,’ schreef Mick Salet in 1996 in het *Brabants Dagblad*, ‘is een ritselende rechterhand. Een Hekking is een sluwe secretaris die van alles bedisselt, maar de voorzitter het gevoel laat houden de macht in handen te hebben.’ Maar Hekkings naam wordt toch vooral gebruikt voor iemand die zich naar voren dringt, die heel nadrukkelijk aanwezig is, die een goed gevoel voor publiciteit heeft of die zich doorlopend bewust is van de camera en die alles doet om in beeld te komen.

De afgelopen jaren zijn in de kranten onder meer de volgende personen getypeerd als *een (wethouder) Hekking*: burgemeester Opstelten van Utrecht, burgemeester Nuytens van Valkenburg, Ad Melkert, Frits van Oostrom (bij de uitreiking van de AKO-literatuurprijs in 1996) en thesaurier-generaal J.W. Oosterwijk. Over Oosterwijk kopte de NRC: “Wethouder Hekking” hoedt gulden en euro’. Natuurlijk zijn er ook heel wat *wethouders* met Hekking vergeleken. Zo berichtte het *Dagblad de Limburger* in 1997 over ‘een collega-wethouder die op

zijn Hekkings probeerde binnen het bereik van de camera te komen'. Een andere krant maakte melding van een gemeenteraadslid in wie 'de wethouder Hekking van Juinen' naar boven kwam.

[70] Tjolk Hekking is een man, een mannetje zelfs, maar ook vrouwen vertonen wel eens opdringerig, publiciteitsgeil gedrag. De Duitse schrijfster Alice Schwarzer is eens de 'wethouder Hekking van het feminisme' genoemd en men heeft het soms ook over vrouwelijke Hekkings. Over voetbalsupporters die achter een speler gaan staan keten als er een camera in de buurt komt, is geschreven dat ze 'de overtreffende trap van wethouder Hekking' zijn, en literaire vertalers zijn in de NRC ooit getypeerd als 'kwispelende wethouders Hekking'. Er zijn nog veel meer voorbeelden te geven, maar het zal duidelijk zijn: ruim vijftien jaar na zijn opmerkelijke debuut is de Juinense wethouder Tjolk Hekking nog volop in onze taal aanwezig. Hij is net zo spreekwoordelijk geworden als bijvoorbeeld Pietje Precies, Jantje van Leiden en Brave Hendrik. Het is daarom niet moeilijk om een voorspelling te doen: binnen een paar jaar zullen alle belangrijke Nederlandse woordenboeken een plaatsje voor Hekking hebben ingeruimd. Waar gretig voordringen al niet toe kan leiden.

Zie ook **Juinen**.

Hou je d'r buiten Cock

Ik ben leuk, optimistisch en complimenteus op de zaak, en een uitgezakt chagrijn thuis, verder ben ik het type van 'Hou je er buiten Cock', in mijn hart ook jegens vrouwelijke, nou ja, mag het een naam hebben, managers, maar ik ben verder te laf om daar formeel en openbaar enige conclusie aan te verbinden, dus daarom glimlach ik en hou me bij de les. (Opzij, december 1990)

Op schrift wordt de uitdrukking *hou je d'r buiten Cock* bijna niet aangetroffen. Althans, niet zonder verwijzing naar Cor van der Laak, of Kees of Barbara van Kooten. Maar op straat of in gesprekken hoor je haar nog wel eens, bijvoorbeeld als iemand 'hou je d'r buiten' zegt. De ander voegt daar dan snel 'Cock' aan toe, omdat klassieke citaten

nu eenmaal vragen om een correcte behandeling. In haar complete vorm wordt de uitdrukking in de spreektaal meestal schertsend gebruikt om te zeggen 'hou je mond', 'bemoei je er niet mee' of 'laat me even uitpraten'.

De Cock in deze uitdrukking is natuurlijk Cock van der Laak, de vrouw van Cor. Als echtgenote van Cor verscheen zij op 7 oktober 1979 voor het eerst op de televisie. Maar twee jaar daarvoor had Barbara van Kooten al een andere 'Cock' gespeeld, namelijk de vrouw van Bert van Kooten, beter bekend als de *geilneef*. Ook deze Cockie had het zwaar, want Bert wilde, zelfs na vijftien jaar huwelijk, wel drie of vier keer per dag 'samenleving'. Cock: 'Toen we net getrouwd waren dacht ik, dat zakt wel af als ik eenmaal een beetje uitgezakt ben, maar het wordt steeds erger!'

Bij haar debuut staat Cock van der Laak druiven te persen in een afwasteiltje, terwijl Cor zich beklagt over de verhoging van de accijns op sigaretten en drank. Als zij iets wil zeggen, bekt hij haar af met: 'Hou je d'r buiten Cock.' Dit zou een *running gag* worden. Meestal liet Cock zich afbekken, maar zij pleegde ook stil verzet: met gebaren of gezichtsuitdrukkingen zette zij Cor min of meer te kakken.

Aan Opzij vertelde Barbara van Kooten in 1995 hoe ze aan het typetje Cock van der Laak was gekomen:

Er was een vrouw nodig die Kees en Wim zelf niet wilden spelen. Het leek mij wel wat. Ik had als typetje een soort Zangeres Zonder Naam in mijn hoofd en daaruit is Cock geboren. De naam had ik ooit gehoord en hij is me altijd bijgebleven omdat ik de naam en het hoofd van de draagster zo ver van elkaar af vond staan. Cock, zo heette in mijn ogen een vlotte blondine, maar zij zag eruit als een Geertruida. Haar wilde ik worden. Ik vond het leuk om te doen, maar op het moment dat ik ondanks mijn vermomming op straat werd aangesproken, dacht ik: ik stop ermee, daar heb ik echt geen zin in. Ik wil kunnen rondlopen zonder lastig gevallen te worden.

Voor ten minste twee mensen in Nederland heeft de uitdrukking *hou je d'r buiten Cock* een bijzondere betekenis. De eerste is Ab Kok, inmid-

dels sprookjesverteller van beroep. In 1979 werd hij, vers van de pedagogische academie, aangesteld om godsdienstles te geven aan een LTS. Aan Trouw vertelde hij hier later over:

[72] Jongens en godsdienst is water en vuur. Het laatste waar ze in geïnteresseerd zijn, is God en de bijbel. Wat ik niet allemaal meegemaakt heb tijdens de les: stinkbommetjes, traangas, kauwgum, passers, sneeuwballen, seksboekjes, condooms, natte washandjes... Je kon het zo gek niet verzinnen of er werd mee gegooid. [...] In die tijd hadden Van Kooten en De Bie sketches met het typetje Cor van der Laak. Die had een vrouw: Cock ('hou je d'r buiten') en een debiele zoon Ab ('hou je d'r buiten'). Moet je toevallig Ab Kok heten. Kwam ik daags na zo'n uitzending op school, riepen collega's vanuit de lerarenkamer naar mij: 'Hou je d'r buiten, Kok!' Als kinderen merken dat er om jou gelachen wordt, kun je het verder wel vergeten.

Of premier Wim Kok ooit de sketches van Cor, Ab en Cock heeft gezien is niet bekend, maar zo niet, dan heeft hij er in 1996 zeker navraag naar gedaan. De Socialistische Partij maakte toen reclame met een spotprent van Bolkestein en Kok. Kok staat schuin achter Bolkestein en probeert iets te zeggen, maar hij komt niet verder dan 'Mijnheer de voorz...'. Bolkestein ontnemt hem het woord met een arrogante blik en met een kleine variant op een gevleugeld woord: 'Hou je d'r buiten, Kok!'

Zie ook **Cor van der Laak; en wel hierom en van die dingen dus.**

Ik ben genoemd

Weinigen geven zich dezer dagen zo bloot als Van den Berg. Er zijn er 'die genoemd worden' en die zelfs niet aan een onschuldig 'kabinetje raden' in deze krant willen meedoen. 'De heer X. kan niet meedoen, hij is ministeriabel', heet het dan in prof. dr. Akkermans-jargon via de voorlichter. (*De Volkskrant* 25-7-1998)

[73]

Je kunt onmogelijk zeggen dat Van Kooten en De Bie de bedenkers zijn van de uitdrukking *ik ben genoemd*. Dat is een heel gewone Nederlandse zin, die in talloze situaties kan worden gebruikt. Maar zij zijn wel verantwoordelijk voor de lacherigheid die optreedt als deze uitdrukking wordt gebruikt bij politieke benoemingen of tijdens een kabinetsformatie. Dat is geheel te danken aan prof. dr. ir. Akkermans. De woorden 'Ik ben genoemd, ja' lagen hem in de mond bestorven. Hij sprak ze uit met een krakerige, hoog uitschietende stem, en hij mocht zichzelf graag herhalen: 'Ik ben genoemd, ja, ik ben genoemd.'

In die politieke context komen we de uitdrukking regelmatig tegen, bijna altijd in gezelschap van Akkermans. Zo schreef *de Volkskrant* in augustus 1994, onder de kop 'Dick Meys genoemd als minister van Financiën':

Meys ontwikkelde zich tot een prof. mr. dr. Akkermans avant en een Joop Zoetemelk après la lettre. Hij werd genoemd, vooral als nieuwe voorzitter van de raad van bestuur, maar daar bleef het bij. Tweede man, verder kwam hij niet.

In april 1996 schreef dezelfde krant:

Saskia Stuiveling is de professor Akkermans van Den Haag. Ze wordt genoemd, aanhoudend. Ze zou zeer geschikt zijn geweest als PvdA-minister, in het kabinet Lubbers III of het huidige kabinet-Kok. Ze werd genoemd als commissaris van de koningin in zowel Noord- als Zuid-Holland. Vandaag wordt ze ook weer genoemd; er moet een opvolger van Klaas de Vries komen als voor-

zitter van de Vereniging Nederlandse Gemeenten. Ze moet erom lachen. 'Als voorzitter van de vng werd ik de vorige ronde ook al genoemd, want zo lang zit Klaas de Vries er nog niet.'

[74] En het Algemeen Nederlands Persbureau schreef eens:

Ten overvloede ontzenuwde Opstelten dinsdag nogmaals dat hij 'in' zou zijn voor een ministerspost. De afgelopen dagen werd hier en daar zijn naam genoemd voor Binnenlandse Zaken, het departement waar hij voor zijn benoeming in Utrecht topambtenaar was. Opstelten, koud twee jaar burgemeester van de Domstad, sprak dinsdag van een 'Akkermans-effect'. 'We hebben een klein landje, dus iedereen wordt weleens genoemd.'

Akkermans en genoemd worden liggen inmiddels zo dicht bij elkaar, dat toen de NRC onlangs in een prijsvraag vroeg om een goede Nederlandse tegenhanger van het Engelse woord *name-dropping*, iemand akkermansen verzoon. Omdat prof. dr. ir. Akkermans vooral zichzelf noemt, en zelden anderen, won deze inzending niet, maar de jury vond het zo'n mooie vondst dat ze haar met een troostprijs beloonde.

Zie ook **Akkermans**.

Jemig de pemig

Taal heeft, net als andere groepstalen, woorden en uitdrukkingen die uitsluitend voor en van televisiekijkers zijn. Het gebruik van die gemeenschappelijke taal kan mensen een weldadig warm wij-gevoel geven. Vraag maar aan al die Oranjefans die ooit Aanvallah! hebben geschreeuwd. Dat maakte, jemig de pemig, toch meer los dan het Wilhelmus? (*Brabants Dagblad* 28-10-1995)

In augustus 1997 werd in Almelo een coffeeshop geopend met de naam *Jemig de Pemig Mozes Kriebel*. Wie Kees van Kooten wel eens heeft gezien als Koos Koets, een personage dat op 23 december 1984 op televisie debuteerde, weet dat dit bij uitstek zijn stopwoorden zijn.

Koos Koets is een sympathieke overjarige hippie met een hoekige gekleurde zonnebril op, die graag een stickie rookt en de blues speelt op zijn mondharmonica.

De coffeeshop in Almelo werd officieel door de gemeente gedoogd, maar de buurtbewoners waren het daar niet mee eens. Zij spanden een rechtszaak aan, waarbij ook de naam van de winkel ter sprake kwam. 'Stadsadvocaat Van Drooge liet zich ontvallen,' zo meldde het dagblad *Tubantia*, 'dat hij voor de heren Van Kooten en De Bie wel eens zou willen uitzoeken of op die naam eigenlijk geen auteursrechten rusten. [...] Welnu, via een voorlichter van de VPRO laten Wim de Bie en Kees van Kooten weten de uitspraak "Jemig de Pemig Mozes Kriebel" van "de straat" te hebben. En dat van enig auteursrecht dus geen sprake is. Laat staan dat ze een advocaat nodig hebben die uitzoekt hoe een en ander juridisch in elkaar steekt.'

De verslaggever van *Tubantia* liet het hier echter niet bij zitten. Hij pakte de Grote Van Dale erbij en citeerde:

jemig, uitroep van verontwaardiging, verbazing, ongerustheid:
jemig nog toe!; *jemig de pemig* (K. Koets).

Het stond dus zelfs in Van Dale! Waren Van Kooten en De Bie soms hun eigen creatie vergeten?, vroeg de verslaggever zich af.

Nu was *Tubantia* niet de eerste krant die *jemig de pemig* en *mozes kriebel* aan Van Kooten en De Bie toeschreef. In 1993 deed de NRC hetzelfde. Dit leidde onmiddellijk tot twee ingezonden brieven. Een lezer uit Drenthe schreef over *mozes kriebel*:

Zonder de creatieve talenten van deze beide heren aan te willen tasten moet ik toch mededelen dat ik mij nog zeer levendig kan herinneren deze woorden zelf gebruikt te hebben bij een bepaalde gelegenheid toen ik in de zesde klas van de lagere school zat. Dat moet in 1935 of '36 geweest zijn. Ook mijn echtgenote – van vrijwel dezelfde leeftijd als ik – herinnert zich deze uitdrukking uit haar vroege jeugd. Zij is geboren en getogen in Den Haag, en ik in Rotterdam, dus een 'plaatselijk verschijnsel' kan dit zeker niet worden genoemd.

Ook de andere briefschrijver herinnerde zich mozes kriebel al ruim voor de Tweede Wereldoorlog – dus nog vóór de geboorte van Van Kooten en De Bie – te hebben gebruikt. Samen met *jemig de pemig* behoorde het tot het ‘gangbare idioom’ op de openbare lagere school aan de Hyacinthweg in Den Haag. Precies de school, overigens, die De Bie later zou doorlopen. ‘Ik waag de hypothese,’ concludeerde de briefschrijver, ‘dat wij hier te maken hebben met gereactiveerde restanten uit het West-Haags-Loosduinse regiolect.’

Het klopt dus dat Van Kooten en De Bie deze uitdrukkingen van de straat hebben, maar gaat het inderdaad om een relict van het West-Haags-Loosduins dialect? Voor mozes kriebel geldt dat kennelijk niet, want die uitdrukking was volgens de eerste brief ook in Rotterdam bekend.

Het kan best zijn dat *jemig de pemig* vooral door de Haagse schooljeugd werd gebruikt, maar varianten kwamen elders al veel eerder voor. Zo is in 1871 in Noord-Holland *jemig kremig* opgetekend. Volgens een recente studie van de Leidse hoogleraar P.G.J. van Sterkenburg over vloeken is *jemig de pemig* zelfs al in de zeventiende eeuw bij Vondel en Bredero te vinden! Dit zou de stamboom van deze uitdrukking aanzienlijk verlengen, maar het blijkt om een vergissing te gaan. Van Sterkenburg baseert zich op het *Woordenboek der Nederlandse Taal*, maar daar staat dat Vondel en Bredero *jemie* en *jeminie* gebruikten, niet *jemig de pemig*. Wel zijn het uiteindelijk allebei verbasteringen van de naam Jezus. Dat geldt ook voor een hele bups andere woorden, zoals *jakkes*, *jasses*, *jeetje(mina)*, *jeminee* en *tjeempie*. Dat de *pemig* is waarschijnlijk gewoon een rijmende nonsenstoevoeging, bedoeld om de vloek te verzachten.

Van Kooten en De Bie hebben *jemig de pemig* dus zeker niet verzonnen, maar zij hebben de uitroep wel populair gemaakt, vooral bij de jeugd. In de jaren tachtig dook hij regelmatig op in tienerbladen en ook op het Internet komt men hem nu vooral op jongerenpagina’s tegen. Zo schrijft een zekere Arjan in een verslagje getiteld ‘Mijn vakantie in Argelès-sur-Mer’:

Tjemig de pemig! Nadat zij de bus uit was begon Grote te zingen:
 ‘Kleine gaat neuken, Kleine gaat neuken, Kleine gaat neuken!’
 Ik zong met hem mee!

In een gastenboek van een site stond 'Tjemig de pemig, toffe site geworden zeg. Wij als nerds van Dirkzwager vinden dit een hele mooie site', en onlangs verzuchtte een zekere Milo op The KAD chat page:

Moeeee..... moeoeoeoeoeoeoeoeoeoeoeoeoeoeo.... Tjemig de pemig, dat valt nog niet mee: WERKEN!

[77]

In de reguliere pers is de uitroep onder meer aangetroffen in boekbesprekingen ('Wauw, jemig de pemig, maak daar maar eens chocola van') en filmrecensies, maar hij komt ook opmerkelijk vaak voor in berichten over bijvoorbeeld de 'zwingende' jaren zestig en het Amsterdamse hasjgedoogbeleid. Dat laatste is geheel aan Koos Koets te danken. Net als het feit dat je in Almelo wiet kunt kopen bij coffeeshop *Jemig de Pemig Mozes Kriebel*, ook al zijn de omwonenden daar fel op tegen.

Zie ook **Koos Koets** en **mozes kriebel**.

Juinen

Als er muziek wordt gemaakt is het absoluut feest. Maar daar tussendoor lijkt het wel een New Age bijeenkomst in Juinen. Met op het projectiescherm een zwangere naakte vrouw die in de kruisigingsstand het publiek bestraffend aankijkt. (*De Volkskrant* 13-2-1995)

De eerste topografische gids van Nederland waarin aandacht wordt besteed aan Juinen is al verschenen. Terecht! Want stel, je hebt een tijd in het buitenland gewoond, of je bent geen liefhebber van de VPRO, of je hebt zelfs helemaal geen televisie. En dan opeens zie je een auto rijden met op de achterbumper de sticker 'Ik kom gelukkig uit Juinen'. Of je hoort de voormalige VVD-leider Bolkestein zeggen dat hij een stem nog liever naar de PvdA ziet gaan dan naar een lokale one-issue-partij, want 'één wethouder van Juinen is genoeg'. Of je leest dat Fries de Vries, de lijsttrekker van de Amsterdamse Stadspartij, heeft gezegd: 'Amsterdam is Juinen aan de Amstel en het bestuur een Stoperette die de elandproef niet kan doorstaan.'

Dan denk je toch op gegeven moment: Juinen? Zeker iets gemist bij aardrijkskunde. Het gaat duidelijk om een Nederlandse plaats, maar waar ligt-ie? En wat is daar aan de hand?

[78] In de avond van 20 oktober 1982 was Juinen voor het eerst op televisie te zien, maar die ochtend besteedde *Het Vrije Volk* er al vrij uitgebreid aandacht aan. De krant wist te melden dat het plaatsje meer dan vijfhonderd jaar oud is en dat Van Kooten en De Bie vanuit de St. Jodocuskerk in Juinen zeven uitzendingen gingen verzorgen. Zij hadden een willekeurige provincieplaats gekozen door met een pijltje naar een kaart van Nederland te gooien. 'Het werd Juinen,' aldus *Het Vrije Volk*, 'waarvan nu nog nauwelijks bekend is waar het ligt – de Bos-atlas kent het niet, Van Dale's woordenboek meldt dat juinen "zeer dwaas en onnozel" betekent – maar dat via de zeven televisie-uitzendingen zeker een meer dan regionale bekendheid zal verwerven.'

De mediaredactie van *Het Vrije Volk* kreeg gelijk: vooral door het kordate optreden van burgemeester drs. H. van der Vaart en wethouder Tjolk Hekking kreeg Juinen al spoedig nationale bekendheid. Het reliduo *De Positivo's* debuteerde voor de molen van Juinen en veroorzaakte ogenblikkelijk een flinke rel. Koos Koets was er voorzitter van de Gereformeerde Junkiebond. Er was zoveel te beleven dat al snel de eerste editie van *De Juinensche Courant* verscheen.

Het stond er niet bij, maar die krant werd door bekende schrijvers en journalisten gevuld. Behalve door Van Kooten en De Bie werd er aan meegewerkt door onder meer Martin van Amerongen, Hugo Brandt Corstius, Simon Carmiggelt, Remco Campert, Henk Hofland en Gerrit Komrij. In een van de eerste nummers besteedde een zekere Ch. de Egelbakker aandacht aan de herkomst van de plaatsnaam Juinen. Na allerlei onnodige uitweidingen schreef De Egelbakker:

Hoe, zo vraag ik u in gemoede, zou men in hemelsnaam deze plaats anders kunnen noemen dan: Juinen? Wie zou zo gek zijn om Juinen *Geertruidaerbraak* of *Saint Paul de Minnesote* te noemen? Ziedaar de enige verklaring van de plaatsnaam Juinen.

Juinen was natuurlijk een persiflage op het gemiddelde Nederlandse

provinciestadje. Het was een zusterdorp van onder andere Nergenshuizen en Boerenkoolstronkeradeel, maar De Gooi- en Eemlander meende dat Van Kooten en De Bie Bussum als voorbeeld hadden genomen. Immers, ook in Bussum stond een kerk leeg en ook dit Gooise provinciestadje miste node een sociaal-cultureel centrum. Bovendien liepen zowel de Bussumse burgervader J. Aantjes als zijn Juinense confrère Van der Vaart opmerkelijk graag met de ambtsketen door het dorp. De Bie gaf desgevraagd toe dat zij om praktische redenen veel in Bussum en omgeving opnamen, maar hij ontkende stellig dat Bussum voor Juinen model had gestaan. 'Elke overeenkomst berust louter op toevalligheden.'

Juinen heeft zich in 1982 stevig op de imaginaire kaart van Nederland geplaatst. Het stadje duikt nog geregeld op in de media; er blijkt een rolstoelbasketbalvereniging te bestaan die Juinen Vooruit heet, en op Internet onderhouden Van Kooten en De Bie-fans een digitale Juiner Courant. Zo nu en dan komt Juinen zelfs ter sprake in de Tweede Kamer, zoals in oktober 1996, tijdens een debat over de hogesnelheidslijn tussen Amsterdam en Parijs. Een Kamerlid vroeg aan minister Jorritsma van Verkeer en Waterstaat of zij berichten in de pers kon bevestigen dat Juinen wel een aansluiting op de HSL zou krijgen en Den Haag niet. 'Wat heeft Juinen dat Den Haag niet heeft?' Jorritsma was meteen verkocht. Zij antwoordde dat zij burgemeester Van der Vaart en wethouder Hekking die aansluiting niet had kunnen weigeren.

Zie ook **Hekking**.

Kijken, kijken en de rest erbij denken

'Nog mooie boeken gevonden?'

'Wel gezien maar niet gekocht want het is erg duur. Meer een kwestie dus van kijken, kijken en de rest erbij fantaseren.' (Gehoord op de antiquairebeurs in Haarlem, november 1998.)

Weinig sketches uit de Nederlandse kleinkunst zullen zoveel gevleugelde woorden hebben opgeleverd als de tweespraak die Van Kooten

[80] en De Bie in 1977 ten beste gaven in de Houtrusthallen in Den Haag. Zij deden dat als de Klisjeemannetjes, twee Haagse typetjes die zich voornamelijk in clichés uitdrukken. Zoals eerder opgemerkt werd dit live-optreden slechts bij toeval opgenomen. Was dat niet gebeurd, dan waren woorden en uitdrukkingen als *bonken*; *de pruimen op sap zetten*; *fysiek is altijd psychisch*; *goed kauwen, dat je eten gelijkmatig in je bloed komt* en *van wippenstein gaan* nu niet algemeen bekend geweest. De dialoog duurde slechts 12 minuten en 23 seconden, maar verbreedde een recordaantal woorden en zegswijzen. Volgens sommigen hoort daar nog een hele reeks synoniemen voor 'neuken' bij, maar dat is discutabel (zie bij *bonken* en *de pruimen op sap zetten*).

Kijken, kijken en de rest erbij denken is niet in gedrukte vorm aange troffen, maar je hoort het wel zo af en toe. In de dialoog tussen de Klisjeemannetjes heeft de uitdrukking betrekking op tijdschriften met blote dames. De Bie vertelt dat hij problemen heeft om 'm omhoog te houden, waarop Van Kooten hem vraagt of hij geen *Panorama* in z'n leesportefeuille heeft.

DE BIE: 'Ja d'r zit een *Panorama* in en de *Nieuwe Revu*, en de *Bunte Illustrierte* zit er ook in.'

VAN KOOTEN: 'Nou, dat zijn tachtig tietes per week man.'

DE BIE: 'Maar wat moet ik nu met papieren joekels?'

VAN KOOTEN: 'Kijke, kijke, kijke en de rest erbij denke. Ja, je moet er wat voor doen als je hem omhoog wilt houden. Voor niks gaat alleen de zon op.'

In de spreektaal wordt *kijken, kijken en de rest erbij denken* allang niet meer alleen in een seksuele context gebezigd. Het kan zo'n beetje voor alles worden gebruikt dat niet binnen je bereik ligt. 'Toen ik laatst met mijn vrouw naar keukens ging kijken', aldus een informant, 'zei zij opeens, bij een veel te dure keuken: "Kijke, kijke en de rest erbij denken."'

De uitdrukking is nog niet gesignaleerd door de woordenboeken.

Kneukfilm

Zeg 'Opel Manta' en veel Nederlanders denken aan forse spoilers en achtereulegels, uitgebouwde spatborden, lawaaiige 'sport'-uitlaten, brede wielen, rijen verstralers en mistlampen, zwart gespoten motorkap en zwart vinyl-dak. En aan volksbuurten, Johnny's en Anita's, matjes. Of ze zeggen boeren-Porsche. Poor men's Ferrari. Het vervoermiddel van B-acteurs in jaren '70-kneukfilms. Of van de Bende van Venlo. (De Volkskrant 5-9-1995)

[81]

De eerste Nederlandse *kneukfilm* werd geschoten door Jacobse & Van Es. Dat gebeurde in 1980. Niet op televisie, maar op een videoband die werd uitgegeven door Polygram. Jacobse & Van Es waren een rage en Polygram wilde daar een graantje van meepikken. Van Kooten en De Bie namen speciaal voor deze band een aantal sketches op. In een daarvan maken Jacobse & Van Es een horrorfilm getiteld *Maagdenzuigers*. Jacobse staat achter de camera en Van Es is verkleed als vampier, met een grote zwarte cape en Draculatandjes. Het is de bedoeling dat hij die in de hals van een aantrekkelijke jongedame zet die in het primitieve studiootje geduldig in een kist ligt te wachten. Maar zover komt het niet, want iedere keer gaat er iets mis. Eerst verliest Van Es zijn tanden, dan smeert hij al ketchup om zijn mond nog voordat hij de maagd heeft gebeten en ten slotte neemt hij, bij opkomst, het hele gordijn mee. 'Leuk voor Peppie en Kokkie,' briest Jacobse, 'maar we zijn hier een horrorfilm aan het maken.'

De opnames worden onderbroken voor een korte commercial, waarin Jacobse & Van Es aankondigen ook andere films te maken.

JACOBSE: 'Wij van Eurosmul Productions brengen ook *kneukfilms*.'

TEDJE VAN ES, verbaasd: '*Kneukfilms?*'

JACOBSE: '*Kneukfilms. Knokfilms waarin ook uh...*'

Hij maakt z'n zin niet af, maar het zal duidelijk zijn dat het hier om *neuken* gaat.

Door een samenloop van omstandigheden werd de band geen

succes. Hij kan dus ook geen grote bijdrage hebben geleverd aan de verbreiding van het woord *kneukfilm*. Maar in december 1983 kwam er een tweede kans. Officieel waren Jacobse & Van Es toen al dood. In april 1981 hadden zij geprobeerd een staatsgreep te plegen. Er was geschoten op het Binnenhof, Jacobse & Van Es waren onder witte lakens afgevoerd en verslaggever Roel van Broekhoven had gemeld dat zij op weg naar het ziekenhuis aan hun verwondingen waren bezweken.

Een jaar later bleek dat zij het op een akkoordje hadden gegooid met de Haagse politie. Zij woonden in Argentinië en waren respectievelijk kolonel en adjudant op de Karel Doorman. Van Kooten en De Bie hebben altijd een beetje spijt gehad van deze miraculeuze wederopstanding, 'maar ja, het waren van die lekkere typetjes om te doen'.

Half december 1983 verschenen Jacobse & Van Es nogmaals op televisie. Hoewel Van Es riep 'we zouden niet meer op het toneel, Jacobse', was er ditmaal een goede aanleiding: twee weken daarvoor waren Freddy Heineken en Ab Doderer door de politie bevrijd uit een loods op een industrieterrein in Amsterdam-West. Dit terrein was door de politie omschreven als een 'Jacobse & Van Es-terrein' – een plek met onduidelijke bedrijfsjes van vrije jongens. Onder het motto 'Alles is legaal' speelden Jacobse & Van Es op 14 december 1983 op precies dat terrein een aantal sketches over bv-tjes, fiscale constructies, meubels en het verwisselen van nummerplaten van auto's.

Er was ook een sketch over de opname van een 'Kerstkneukfilm' getiteld *Zwepen der wraaks*. De naam Eurosmul Productions was veranderd in Videosmulproductions BV, het onderwerp van de film was veranderd, maar het woord *kneukfilm* werd nagenoeg op dezelfde manier uitgeserveerd als in de videosketch van een paar jaar daarvoor. ('Dat is een knokfilm waarin ook een beetje, uh...')

Alle VPRO-kijkers hadden het nu kunnen horen en blijkbaar is het bij velen blijven hangen, want je komt het woord nog geregeld tegen. Zo schreef *De Limburger* in 1994 over de Japanse Manga-films:

Otaku's smullen van Manga Trek in een exotische cocktail van Oosterse vechtkunst, futuristisch terrorisme, horror, SF en seks. Niet benauwd voor een aanslag op de netvliezen? Probeer dan

eens een Manga-film, de getekende Japanse variant op de al-oude 'kneukfilm'.

Kneuk wordt ook in andere samenstellingen gebruikt. Zo schreef de Volkskrant in 1996: 'SBS 6 kiest voor films met een hoog 'kneuk-gehalte', wat de zender 5 procent marktaandeel oplevert.' Elders zijn aangetroffen *kneukzender* (Veronica) en *kneukdoos*. Dat laatste woord komt van het zogenoemde *Dozen-register* op Internet, een melige Amsterdamse pagina met typering van vrouwen. Voorbeelden zijn 'Kakdoos (bekakte doos)', 'Kijkdoos (een hoer achter glas)' en 'Kneukdoos (doos die van grove sex houdt)'.

[83]

Ook dit voorbeeld toont aan dat Jacobse & Van Es met *kneukfilm* een nieuwe groep woorden in het leven hebben geroepen. Alleen dat rechtvaardigt al dat zij herhaaldelijk uit de dood zijn herrezen.

Zie ook **dameswensen; geen gezeik, iedereen rijk; godverdegodver; mogen wij even overgeven?; neutronenkorrels; samen voor ons eigen; Tedje van Es en vrije jongens.**

Koos Koets

'Sculpture City', de digitale vertaling van de tentoonstelling vorig jaar in galerie RAM, liep al vast bij de eerste muisklik. [...] Er kwamen wel plaatjes tevoorschijn, maar daar kon ik al net zomin wijs uit worden als uit de bijgeleverde catalogus. Zowel de tweedimensionale als driedimensionale vormgeving waren in handen gegeven van een digitale Koos Koets. (*Rotterdams Dagblad* 21-3-1996)

Hoe vaak kom je iemand tegen die rechtstreeks uit de jaren vijftig of zeventig lijkt te zijn weggelopen? Bijna nooit. Voor de jaren zestig ligt dat anders. Voor velen is die periode qua uiterlijk en idealen een ijkpunt gebleven. Dat geldt overigens niet alleen voor mensen die die jaren hebben meegemaakt, maar ook voor jongeren die veel later zijn geboren. Kennelijk is *flower power* krachtiger dan menigeen denkt.

Iedereen kent het verschijnsel van de overjarige hippie, maar tot voor kort bestond er geen soortnaam voor. Op 23 december 1984

bracht Koos Koets, een typetje van Kees van Kooten, daar verandering in. Koos debuteerde op de Vijfde Lange Avond van het Simplisties Verbond als voorzitter van de Gereformeerde Junkiebond. Hij zag eruit zoals het een overjarige hippie betaamt: lang haar, kettinkje, spijkerbroek, gypies, een plukje haar onder zijn onderlip en een bril met gekleurde glazen. Hij praatte aarzelend, lijsig, vaag – als iemand die hartstikke stoned is of die een paar hersencellen kapot heeft geblowd. Koos had een eenvoudig plan: de junks moesten ophouden junk te zijn. Als voorzitter zou hij als laatste stoppen, omdat er anders niemand was om de bond te leiden.

Er is wel eens beweerd dat Koos Koets is geïnspireerd op Koos Zwart. Eind jaren zeventig en begin jaren tachtig had Zwart, een zoon van de toenmalige minister van Volksgezondheid, bij de VARA-radio een rubriek over de prijzen voor hasjiesj ('de rode libanon kost deze week 25 gulden per 10 gram'). Maar Kees van Kooten ontkent dit. Hij leende de achternaam van een jeugdvriendin, Carrie Koets, en Koos kwam daar vanwege de alliteratie bij.

Koos Koets leverde een belangrijke bijdrage aan de Nederlandse taal. Hij verzong en propageerde de aanduidingen *oudere jongeren* en *jongere ouderen*. Hij is niet de bedenker van *jemig de pemig* en *mozes kriebel*, zoals je vaak leest, maar hij zorgde wel dat ze algemeen bekend werden.

Zoals gezegd wordt *Koos Koets* tegenwoordig gebruikt als soortnaam voor '45-plusser die in de sfeer van de jaren zestig is blijven steken'. Hij duikt vooral vaak op in artikelen over hasjiesj, junkies, gedoogbeleid, alternativo's, popconcerten en popmuzikanten. Zo kopte de NRC in 1997 (over medicinale marihuana) 'Het woord medicinet klinkt zo Koos Koets', en schreef Trouw in 1993:

Het journaal bracht het overlijden van Frank Zappa als het op een na belangwekkendste bericht. Het *Algemeen Dagblad* opende de krant er gisteren zelfs mee, elders was Zappa van geen voorpagina weg te meppen. *Far out*, mag je dan wel zeggen, daar valt niet tegenop te blowen, man, de geest van de sixties is *alive and well* en woont in de journalistiek, naast Koos Koets.

Koos komt ook in allerlei verbindingen voor. Bijvoorbeeld ‘een pruik à la Koos Koets’ (lang haar), een ‘Koos Koets-outfit’ (hippiekleding), iets ‘met een hoog Koos Koets-gehalte’, ‘Koos Koets-achtige types’, ‘Koos Koets-types’, ‘een Koos Koets-tongval’ en ‘een Koos Koets-manier van praten’ (‘te gek man, weet je wel’). ‘De Nijmeegse Koos Koets’ en ‘de Limburgse Koos Koets’ figureerden in artikelen over opvanghuizen voor junkies, en *Het Parool* noemde de Britse muzikant Simon Gilbert ooit het ‘het Engelse neefje van Koos Koets’.

Maar niemand is zo vaak met Koos Koets vergeleken als Ben Dronkers. Dronkers is onder meer oprichter van de Nederlandse Consumentenbond voor Cannabisliefhebbers, van het ‘Hash en Marihuana Museum’ in Amsterdam en van het tijdschrift *High Times*, een vakblad met een oplage van 700.000 exemplaren. Hij is eigenaar van drie coffeeshops en hij bestiert Sensi Seed, een zadenbank met de grootste collectie tetrahydrocannabinolhoudende zaden ter wereld. Hij wil niet met gedrogeerde goofy’s op één hoop worden gegooid, maar fotografen willen altijd dat hij een joint opsteekt en journalisten willen altijd weten of hij ’s morgens al begint te blowen. En daar baalt hij van, zo vertelde hij in 1993 aan het *Algemeen Dagblad*:

Ik voel me, als ik over hennep en zijn mogelijkheden praat, een roepende in de woestijn. Marihuanarokers worden nog steeds gestigmatiseerd. Ja, Koos Koets, die sfeer. Het hippiehoekje, de wous. Maar vergis je niet: in Nederland roken een miljoen mensen marihuana. Dat is een te grote minderheid om alleen maar te bespotten. Misschien zijn marihuanarokers wel hemelbestormers en wereldverbeteraars.

Koos Koets had het zelf niet beter kunnen zeggen.

Zie ook **jemig de pemig, mozes kriebel en oudere jongeren**.

Krasse knarren

Het zijn krasse knarren die op hun 65ste verjaardag besluiten om niet met pensioen te gaan, maar gewoon doorwerken alsof er niets aan de hand is. Vorig jaar waren ze in België met welgeteld 23.414. (De Standaard 20-9-1997)

[86]

Krasse knarren is de jongste bijdrage van Van Kooten en De Bie aan de Nederlandse taal. Zij introduceerden de aanduiding op 3 oktober 1993 als titel van een nieuw programma, na vijf jaar *Keek op de Week*. De ondertitel luidde: 'VPRO's bejaardenprogramma'. Van Kooten en De Bie waren indertijd respectievelijk 52 en 54. In een verklaring schreven zij:

Omdat het er naar uitziet dat de leeftijd als discriminatoire factor nog tot ver in de volgende eeuw het leven van miljoenen Nederlandse verjaarden zal kunnen vergallen, wil Krasse Knarren de broodnodige vuisten ballen. Kortom: een programma voor knarren die zwak, maar jong van hart zijn. En wat is bejaard? Wanneer wij de uitval op de arbeidsmarkt beschouwen, is het wellicht zinniger in plaats van bejaarden over verjaarden te spreken. Een 34-jarige die noodgedwongen moet gaan zitten vutten, een vrouw van 45 die zich nog onmogelijk kan vereenzelvigen met het 'jonge ding' uit de shampoo-reclame; voor deze groep kijkers wil Krasse Knarren een spiegelende uitlaat zijn.

De twee hoofdpersonen in *Krasse Knarren* waren Phons van der Kuil (De Bie) en Rik Dubois (Van Kooten). Dubois had fortuin gemaakt als directeur van een reclamebureau, Van der Kuil was weggesaneerd als jongerenwerker. Hoewel Van Kooten en De Bie aanvankelijk aankondigden dat *Krasse Knarren* verder door dit tweetal zou worden gepresenteerd, kwamen ze daar al na een paar uitzendingen op terug.

Krasse Knarren was niet, zoals *Keek op de Week*, wekelijks te zien, maar om de week, en van direct na het journaal verhuisde het programma naar omstreeks 21.00 uur. Dit bleek een desastreuze uit-

werking op de kijkcijfers te hebben. Op sommige zondagen was het publiek, in vergelijking met de voorgaande seizoenen, zo ongeveer gehalveerd.

Voor de snelle verbreiding van de aanduiding *krasse knarren* bleek dit overigens niet uit te maken. Krap drie weken na de start van het nieuwe programma stond in de brievenrubriek van *Trouw*:

[87]

Zoals zoveel kreten van Kees van Kooten en Wim de Bie is ook de term 'krasse knarren' vanaf het moment van de eerste uitzending van dit programma in de Nederlandse taal ingeburgerd alsof hij er altijd is geweest. Vooral in artikelen over politiek-, sport-, kunst- en andere bobo's wordt spottend gewag gemaakt van het 'krasse knarren-gehalte' van de bedoelde personen.

Krasse knarren is geen bijzondere taalvondst. Zoekend naar een variant op het succesvolle *oudere jongeren* schoven Van Kooten en De Bie twee bestaande uitdrukkingen in elkaar. *Kras oudje* wordt al sinds het eind van de achttiende eeuw gebruikt voor een 'ouder iemand die nog flink van lichaam en geest is'. En sinds het begin van de negentiende eeuw wordt *oude knar* gebruikt als 'spottende benaming voor een oude persoon of zaak'. Als alternatieven overwogen zij *grimmige knarren*, *kribbige knarren*, *razende knarren* en *lastige knarren* – zo blijkt uit de aantekenboeken van De Bie. Maar het werd dus *krasse*.

Krasse knarren wordt op verschillende manieren gebruikt. De meest gangbare betekenis is 'vitale, dynamische senior'. Je komt de aanduiding tegen in berichten over 60-plussers die nog op een Harley rijden, over oudere deelnemers aan de Vierdaagse en over leden van het Algemeen Ouderen Verbond. Maar nergens wordt zij zo vaak gebruikt als in berichten over grijzende popmuzikanten. Paul McCartney, Lionel Hampton, Jacques Herb, Trea Dobbs, Anneke Grönloh en Frank Sinatra zijn de afgelopen jaren *krasse knarren* genoemd, net als de leden van Afterbeat, van de Cubaanse band Buena Vista Social Club, van de Rolling Stones en van Pink Floyd ('Het blijft bewonderenswaardig dat drie *krasse knarren* van rond de vijftig jaar moeiteloos een miljoenenpubliek weten te boeien', aldus het *Algemeen Dagblad*).

Maar ook mensen die Abraham nog lang niet gezien hebben, worden soms ironisch voor *krasse knarren* uitgemaakt. Zo schreef Vrij Nederland in 1993: ‘De dertigers en veertigers binnen de partij [de PvdA] worden nu al als “krasse knarren” afgedaan.’ En in een studentenblaadje op het Internet werden studenten boven de 25 afgeschilderd als ‘kritische en luidruchtige krasse knarren’.

Opmerkelijk is hoe snel *krasse knarren* – net als bijvoorbeeld *doemdenken* – door de overheid werd ingelijfd. Nog geen twee maanden na het debuut van Phons van der Kuil en Rik Dubois gaf het ministerie van Binnenlandse Zaken een rapport uit getiteld *Kwaliteit voor krasse knarren: samen werken aan een klantgerichte ouderenzorg*. En in *Treffpunt*, een tijdschrift van het ministerie van CRM, verscheen het jaar daarop de kop ‘Krasse knar heeft de ja-dokter-nee-doktergeneratie vervangen’.

Krasse knarren is de laatste jaren overigens tientallen malen in koppen gebruikt, met als mooiste ‘Knarren krasser dan ooit’. In dat artikel, dat in 1998 verscheen in het *Algemeen Dagblad*, vraagt de auteur zich vertwijfeld af: ‘Zit er dan geen enkele bejaarde meer achter de geraniums?’ Wat dat betreft lijkt er sinds Phons en Rik dus heel wat veranderd.

Vergelijk **oudere jongeren**.

Kromcommunicatie

Meestal was een goed gesprek met een ambtenaar al genoeg om het probleem op te lossen. Communicatie of beter gezegd kromcommunicatie was meestal de oorzaak van de klacht. Zo zie je maar, onder het genot van een kop koffie en wat persoonlijke aandacht kan de gemeente veel ellende voorkomen. (*Dagblad de Limburger* 21-3-1998)

Kromcommunicatie is een uitvinding van God. Om te voorkomen dat de toren van Babel tot in de hemel zou reiken vond hij de *Babylonische spraakverwarring* uit. Overigens was Gods reactie nogal voorbarig: de eerste toren van Babel – hij is een paar keer herbouwd – telde zeven verdiepingen en was 91 meter hoog. Maar dit terzijde.

Het woord *kromcommunicatie* kwam precies 1975 jaar na Christus tot ons. Het is uitgevonden door Van Kooten en De Bie en debuteerde vrijwel gelijktijdig op televisie en op een langspeelplaat. Op 13 mei 1975 besteedden Heer Kooten en Heer Bie bijna een hele uitzending aan *De eerste langspeelplaat van het Simplisties Verbond*. Nu zou dat als schaamteloze reclame worden beschouwd, toen was het humoristisch bedoeld.

De eerste zogenoemde *simpelpee* gaat grotendeels over verschillende vormen van communicatie. Van Kooten en De Bie verzonnen daar allerlei woorden voor die nu nogal melig aandoen, zoals *domcommunicatie*, *hommunicatie*, *kortomcommunicatie*, *kromcommunicatie*, *mommunicatie*, *sodomcommunicatie*, *verdomcommunicatie* en *verstommunicatie*. Ook in de televisie-uitzending speelden die woorden de hoofdrol, zij het dat *sodomcommunicatie* ('communicatie aan de pikante tint') niet meedeed en *aplommunicatie* was toegevoegd. Van Kooten en De Bie toonden filmpjes en videofragmenten om uit te leggen wat ze met al die woorden bedoelden. Zo lieten zij een fragment zien uit een gesprek van journalist Ad Langebent met minister-president Joop den Uyl. Commentaar van de directie van het Simplisties Verbond: 'Hier is onder het mom van communicatie elk voor zich bezig dat gesprek op punten te winnen.' Oftewel: *mommunicatie*.

Bij het begrip *kromcommunicatie* werd een fragment getoond van Liesbeth den Uyl in gesprek met werkende jongeren. In de samenvatting van de uitzending heet het 'ontwijkende antwoorden in versluimerende termen, dit is *kromcommunicatie*'. Op de plaat kreeg *kromcommunicatie* echter een heel andere definitie. *Kromcommunicatie* heet hier, in het Kootiaans: 'slechts op zo weinig kunnen bogen, dat men grote zwaarwegende indrukbogen moet gaan wekken.' Vertaald in gewoon Nederlands: 'communicatie met voorgewende zwaarwichtigheid.' Een en ander werd verduidelijkt met twee vraaggesprekjes: één met een ronkende vakbondsman ('wij zullen niet aarzelen om onze zwarte piet hard te maken') en eentje met een bombastische korpscommandant.

Je zou denken dat *kromcommunicatie* net zo snel zou zijn verdwenen als die andere termen, maar dat is niet zo. In kranten en op Internet kom je het nog geregeld tegen. Soms wordt daarbij verwezen naar de

makers, maar meestal niet. Aardig is dat *kromcommunicatie* inmiddels een heel andere betekenis heeft gekregen. Het wordt kennelijk geassocieerd met *krompraten* en vrijwel uitsluitend gebruikt voor ‘mislukte communicatie’. Zo meldde een bedrijf dat computercursussen organiseert in 1997 op het Internet: ‘Zoals u weet kon door *kromcommunicatie* de cursus voor de zomervakantie geen doorgang vinden.’ En op een discussiepagina van het project Wetenschapsfilosofie voor de Sociale Wetenschappen stond onlangs:

De communicatie tussen mensen wordt voortdurend gekenmerkt door onzekerheid: steeds moet je je afvragen of de ander, degene die naar je luistert, wel doorheeft waar je het over hebt. Heeft hij/zij begrepen wat je wilt zeggen? Of begrijpt hij/zij je niet helemaal? In je hoofd, in je bewustzijn weet je wel wat je wilt zeggen, maar het is ontzettend lastig om dat ook aan een ander door te geven. Communicatie is in die zin *kromcommunicatie*: zo dicht mogelijk langs elkaar heen praten en maar hopen dat je wordt begrepen, dat er uitwisseling van ideeën mogelijk is.

Kromcommunicatie heeft inmiddels verschillende nakomelingen gebaard. Aangetroffen zijn onder meer de samenstelling *tele-kromcommunicatie*, de afleiding *kromcommunicator* en het werkwoord *kromcommuniceren*. Vooral voetbaltrainer Guus Hiddink is hier herhaaldelijk van beticht. Zo kopte het *Brabants Dagblad* in 1997: ‘Hiddink gaat door met “*kromcommuniceren*”’. Ook in andere kranten wordt *kromcommunicatie* geregeld in koppen gebruikt. Om onduidelijke redenen gebeurt dat vooral in het zuiden van Nederland. Zo kopte het *Dagblad voor Noord-Limburg* in 1995 ‘Kade voor Beesel-Ouddorp wordt niet geschrapt – *Kromcommunicatie* in Beesel’. Het *Dagblad de Limburger* volgde in 1996 met ‘*Kromcommunicatie* te over in Horst’, en in *De Stem*, uitgegeven te Breda, stond datzelfde jaar ‘Kop en Munt: *Kromcommunicatie*’.

Kromcommunicatie doolt nu al ruim twintig jaar op eigen kracht in onze taal rond. Voorzover bekend staat het in geen enkel woordenboek, maar dikke kans dat dit binnenkort zal veranderen.

Leef met vlag en wimpel, maar hou het simpel

Bij Daewoo kunnen ze rijmen en dichten zonder hun hemd op te lichten. De 'pay-off': 'U bent toe, aan 'n Daewoo'. Let op de komma! Hier moet over nagedacht zijn. Zo kort, zo krachtig. Leef met vlag en wimpel, maar houd het simpel. Zo ken ik er ook wel eentje: Dae-who? Daewoo! Die mogen ze voor een schappelijk prijsje wel overnemen.
(De Stem 31-1-1995)

[91]

Een van de grootste Nederlandse leveranciers van vlaggen en vlaggenmasten is Limeta B.V. in Bodegraven. Dit bedrijf heeft het gezegde voor elk wat wils hoog in het vaandel staan, want je kunt er terecht voor banieren, bedrijfsvlaggen, gelegenheidsvlaggen, landenvlaggen, provincievlaggen, spandoeken, stadsvlaggen, verenigingsvlaggen en welkomstwimpels. Maar om de welkomstpagina op Internet een beetje overzichtelijk te houden, staat daar alleen, naast een hoge, sierlijk wapperende vlag:

Leef met vlag en wimpel,
maar hou het simpel:
Kies voor Limeta.

Leef met vlag en wimpel, maar hou het simpel – niet alle klanten van Limeta zullen hier een citaat uit het werk van Van Kooten en De Bie in herkennen. Uit het vroege werk, want de uitdrukking dateert al van 1974. Op 6 november 1974 was de eerste uitzending van het Simplisties Verbond op televisie te zien, maar de dag daarvoor stond de uitdrukking al in de Volkskrant, in een voorbeschuiving van Peter van Bueren. Van Bueren probeerde uit te leggen wat Van Kooten en De Bie met het Simplisties Verbond en het simplisme beoogden, maar echt duidelijk werd het niet. 'Het simplisme is ingewikkelder dan het lijkt', schreef hij, 'het is niet zoiets als de simpelheid van het Ei van Columbus.'

Ook Van Kooten en De Bie mochten uitleggen wat ze bedoelden, maar dat schoot niet echt op:

HEER KOOTEN: 'In vergelijking met de effecten van de klassieke sketch zoals wij die de laatste tijd toepasten is de vertekening in het Simplisties Verbond minimaal, met daardoor een maximaal bereik. Wij willen bestaande gekken tonen, het accent verleggen van dóén naar zijn. Een politiecommissaris die het woord alert uitspreekt als alurt is veel interessanter dan de domheid van de man die zegt dat $2 \times 2 = 5$. Begrijp je?'

HEER BIE: 'En daarom: leef met vlag en wimpel, maar hou het simpel.'

De uitdrukking maakte deel uit van een reeks op rijm gezette mededelingen en leuzen, zoals 'Niet content, Postbus 225, Purmerend' en 'Nederland gezond, het Simplisties Verbond'. Van *leef met vlag en wimpel, maar hou het simpel* werd echter ook een liedje gemaakt, dat als *De verbondshymne* op single werd uitgebracht. Het refrein luidt:

Mensen hou het simpel
 Leef met vlag en wimpel
 't Scheelt per jaar een rimpel
 Hou het leven simpel
 Er blinkt nog zoveel voor de boeg
 Sla beide handen aan de ploeg
 En hou je wensen simpel
 De helft is dik genoeg.

Wat Van Kooten en De Bie nu precies met het simplisme bedoelden werd ondertussen niet echt helder. Het Simplisties Verbond had weliswaar een beginselverklaring uitgegeven waarin in zes punten werd uitgelegd wat het simplisme beoogde (punt 4: 'Het simplisme signaleert en bestrijdt zoveel mogelijk lulkoek'), maar tegelijkertijd hielden Van Kooten en De Bie het opzettelijk vaag. In vrijwel iedere uitzending vroegen zij in dat eerste seizoen: 'Ja dat simplisme, wát is dat nu eigenlijk?' En dan volgde een uitleg die de verwarring alleen maar groter maakte.

Ook journalisten bleven vragen wat het simplisme nu precies behelsde. Aan *De Gooi- en Eemlander* antwoordde Van Kooten in 1975:

Da's niet zo simpel. Het afgelopen seizoen hebben Wim en ik getracht de goede en foute kanten van het simplisme zo volledig mogelijk te belichten. De mattenklopper over de negatieve kant, en welwillend begrip voor de positieve zijde. Simplisme is een nieuw woord, of een nieuw begrip, wat je wilt, en de mensen willen dat. In feite is iedereen op zoek naar iets, en men hunkert naar een nieuwe heilsleer.

Voor de goede orde: simplisme was geen nieuw woord, het bestond al zeker sinds 1931 in de betekenis 'gemaakte eenvoud, te sterk vereenvoudigde voorstellingswijze'. Simplistisch is al in 1918 opgetekend, met als betekenis 'eenzijdig, niet breder beschouwend, maar alles of te veel uit één beginsel verklarend'. Van Kooten en De Bie gaven vooral simplisme een eigen lading, maar die was zo vaag gehouden, dat dit uiteindelijk niets aan de oorspronkelijke betekenis heeft toegevoegd. Dat was trouwens al snel duidelijk. Al in 1979 zei Van Kooten tegen *Panorama*: 'Eigenlijk is het toch hartstikke leuk, dat iedereen het woord simplisme gebruikt en niemand precies weet wat het is.' Om vergelijkbare redenen hebben Van Kooten en De Bie-creaties als *negaplisties*, *posiplisties*, *poenistisch* en *valsisme* het nooit gehaald.

De uitdrukking *leef met vlag en wimpel*, maar hou het simpel leeft echter nog wél voort, in verschillende variaties. Zo presenteerden Ronald Giphart en Rob van Erkelens in 1994 een nieuw literair tijdschrift, *Zoetermeer*, met als motto: *wij schrijven met vlag en wimpel, maar houden het simpel*.

Ook onder voetballers schijnt de uitdrukking enige bekendheid te genieten. Zo schreef *Het Parool* in 1997:

Na de fenomenale traptechniek en het superieure inzicht was de derde constante in Ronald Koemans rijke carrière zijn herhaalde klacht dat hij in Nederland zo weinig respect kreeg. Hij was een voetballer van de 'functionele techniek' en de 'blikseminslagen' van de brillen, die hem in staat stelden eenvoudig en doeltreffend te spelen. 'Met vlag en wimpel, maar houd het simpel', zoals hij Van Kooten en De Bie onlangs nog quotee.

Mogen wij even overgeven? Mag ik even een teiltje?

[94]

Nee, de FIFA is exact hetzelfde als de tuchtcommissie van de KNVB, waar ik in het verleden nogal eens over de vloer kwam! Zij vinden alle voetballers en coaches leugenaars en alle scheids- en grensrechters heiligen die nooit onwaarheden verkondigen. Mag ik heel even een teiltje....
(Brabants Dagblad 14-7-1994)

Asjeblijft zeg, mag ik even overgeven? Mars een gevaar voor de volksgezondheid? What's next? Alleen nog maar onbespoten appels eten? (SCOUTS-NL Digest 21-2-1998)

Het is moeilijk om hard te maken dat Van Kooten en De Bie de uitvinders zijn van de uitdrukkingen *mogen wij even overgeven?* en *mag ik even een teiltje?* Wat we kunnen vaststellen is dit: beide uitdrukkingen waren geregeld te horen in de uitzendingen van de Tegenpartij. De eerste was er bovendien te zien, want tussen de sketches door verscheen soms in grote paarse schrijffletters de tekst: *Mogen wij eve overgeve?*

De Tegenpartij bestond van september 1980 tot mei 1981. Vóór die tijd zijn deze uitdrukkingen niet aangetroffen, ná die tijd wel. De kans is dus groot dat ze door Van Kooten en De Bie zijn verbreed. Mogelijk zijn ze ook door hen bedacht, maar daar waren ze zelf niet zeker van. Misschien kenden zij ze al van de straat, net als bijvoorbeeld *jemig de pemig* en *mozes kriebel*.

Zeker is dat de uitdrukkingen sinds het begin van de jaren tachtig algemeen bekend zijn. Ze komen in verschillende vormen voor – los, maar ook in de combinatie ‘mag ik even een teiltje, want ik moet overgeven’. In de *Nieuwe Revu* stond in 1995: ‘Mag ik even een teiltje, want er moet een Chinees naar buiten.’ Delftse studenten vragen wel om ‘een teiltje met grote gaten’. Men zegt ook: *mag ik even braken, overgeven of kotsen*.

Mag ik even een teiltje? is vooral populair onder de jeugd, maar in december 1996 was het ook te horen in de Tweede Kamer. Tijdens een spoeddebat over de aanleg van de HSL zei Jacques Wallage dat

‘politiek de kunst van het gezamenlijk haalbare is’. Waarop de CDA’er G.B.M. Leers zei: ‘Mag ik even een teiltje.’

Een zekere Martin Fraterman gebruikte *mag ik even overgeven?* op zijn website in een gedicht dat als volgt begint:

[95]

Dood is
oog in oog
even even
groot als leven
aankomst
en vertrek
spannen
hemelboog
en mensenstreven
mag ik even
overgeven
waar ben ik
gebleven.

Ook de Nederlandse rockband De Kloe uit Venlo liet zich onlangs door Jacobse & Van Es inspireren. In 1996 besloot de vijfmansformatie Engelstalige teksten te schrappen en verder te gaan in hun moers-taal. Enig nadenken resulteerde onder meer in de dichtregel: ‘Vrienden voor het leven, mag ik even overgeven.’

Zie ook **dameswensen; geen gezeik, iedereen rijk; godverdegodver; kneukfilm; neutronenkorrels; samen voor ons eigen; Tedje van Es en vrije jongens.**

Mozes kriebel

Het zou een van de geslaagdere hellestraffen kunnen zijn.

Duivel: 'Maak jij maar een selectie van hoogtepunten uit vijftig Holland Festivals. Hier heb je zes cd's. Daar moet het allemaal op passen.' Mozes kriebel, wat een klus. (Het Parool 28-6-1997)

[96]

Net als *jemig de pemig* wordt *mozes kriebel* vaak toegeschreven aan Van Kooten en De Bie. Of, om preciezer te zijn, aan Koos Koets, de overjarige hippie die tussen 1984 en 1998 in hun televisieprogramma's opdook. In feite werd deze krachtterm al in de jaren dertig in onder andere Rotterdam en Den Haag gehoord. Wel heeft Koos hem landelijke faam bezorgd.

Koos gebruikte de uitdrukking voor het eerst op 31 maart 1985, in een thema-uitzending over relaties. Hij is op zoek naar een vrouw en plaatst een contactadvertentie – een zogenaamd 'lichtpuntje'. Hij dicteert dat hij een 'niet square denkende vrouw' zoekt die van Bob Dylan houdt vanaf diens vierde lp 'want anders zitten we met dubbele platen'. Hij ratelt maar door en als de rekening wordt opgemaakt, blijkt dat hij een groot bedrag moet betalen. Hij zegt dan: 'Mozes kriebel hé, dat is geen lichtpuntje, maar een vuurtoren.' Uit budgettaire overwegingen maakt hij er uiteindelijk van 'man met baardje zoekt vrouw', een advertentie die overigens een paar dagen later wettelijk in *de Volkskrant* stond.

Mozes kriebel – dat soms ook aan elkaar wordt geschreven – wordt vooral door jongeren gebruikt. In 1991 werd de uitroep opgenomen in een boekje over jongerentaal, met als betekenis 'kreet van euforie'. Men zegt ook wel *Jezus kriebel*.

Koos Koets mocht graag een joint opsteken, en daarom komt *mozes kriebel* soms voor in berichten over coffeeshops. Zo schreef *HP/De Tijd* in 1996: 'Chris werkt in coffeeshop Piramide aan de Bussumse Landstraat. Of, Mozes kriebel, coffeeshop mag je eigenlijk niet zeggen volgens Chris.'

Zie verder bij *jemig de pemig* en **Koos Koets**.

Natuurleuk

Typierend voor het duo is het belachelijk maken. Het belachelijk maken van wat opgeblazen is, van wat niet natuurleuk is, van wat vals is. Het Simplisties Verbond was niet alleen satire, het was tevens hun credo. (*Het Parool* 10-3-1998)

[97]

Hoe noem je iemand die van nature leuk is? Iemand die ongekunsteld grappig is? Kees van Kooten bedacht hiervoor in 1975 de term *natuurleuk*. Hij deed dat in een artikel in de *Haagse Post* over humor in de jaren zeventig. De kop vroeg: 'Is Woody Allen natuurleuk?' Het antwoord luidde: nee, Van Kooten vond van niet. Hij vond Allen te koket, te belezen, soms ook te makkelijk. In de woorden van Van Kooten:

Woody bemerkte dat zijn verbale cartoons, gesproken, niet werkten. Hij moest eerst een duidelijk mannetje zien te worden uit wiens mond de waanzin redelijk en 'natuurleuk' zou klinken. Het ging er dus om een karakter te ontwikkelen dat logisch achter alle absurde grappen zou oprijzen.

Het woord *natuurleuk* valt in dit artikel een paar keer en Van Kooten geeft er zelfs een – nogal cryptische – definitie van: 'Natuurleuk is geen Hard Leuk maar Zacht Leuk.'

Volgens ingewijden is het woord in kringen van Van Kooten en De Bie-fans nog regelmatig te horen, maar in kranten en tijdschriften heeft het zich nooit echt losgezongen van z'n maker. Zo schreef *Het Parool* in 1992: 'Het is het soort filmleut dat moet doorgaan voor komisch. Het is allemaal goed bedoeld, maar het werkt voor geen meter. De film hobbelt van de ene flauwe gimmick naar de andere, zonder dat hij ook maar 'n keertje, om met Van Kooten te spreken, natuurleuk wordt.'

Een paar jaar later stond er, in dezelfde krant: 'Af en toe, vooral voor de pauze, gunde Torn zichzelf wel erg veel ademruimte en dreigde het programma wat in te zakken. Dankzij Torns natuurleuke habitus (van Kees van Kooten mochten we de typering eigenlijk niet

meer gebruiken maar Kees Torn is natuurleuk) bleef de show ook dan overeind.'

[98] Een belangrijke vraag is: zijn Van Kooten en De Bie zelf natuurleuk? Zij hebben zich daar in het verleden een paar keer over uitgelaten. Zo zei Kees van Kooten in 1977 tegen *De Nieuwe Linie*:

Veel laat zich nu satire noemen. Je hebt Farce Majeure dat zich nu HINT noemt. Maar het is net als het Simplisties Verbond een organisatie, met een symbool. De bedoeling is leuk te zijn. Er zit echter wel verschil in leuk zijn en leuk doen. Het Simplisties Verbond is gewoon natuurleuk.

Maar achttien jaar later dacht Van Kooten daar heel anders over. Tegen het Vlaamse tijdschrift *Humo* zei hij toen:

Zoals het wielrennen verbeterd en versneld is, is het acteren ook verbeterd en versneld. Dat durf ik zonder slijmerij te stellen. Wim en ik zijn ooit begonnen met *naturel* te acteren op televisie, maar die jongens van Jiskefet zijn daar al een stuk verder in dan wij. Los van de inhoud – daarover kun je discussiëren – zijn ze veel natuurleuker. Als ik ze soms typetjes zie neerzetten, denk ik: 'Met hen vergeleken zijn wij een tikkeltje sjabloonachtig, zelfs cartoonesk.'

Ook als schrijver vindt Van Kooten zich niet natuurleuk. In een boekbespreking schreef Hans Warren ooit: 'Bij Van Kooten is het geen kwestie van leuk doen, maar van leuk zijn.' Maar in een vraaggesprek met het *Leidsch Dagblad* ontkende Van Kooten dat stellig:

Helemaal niet! Het is echt verschrikkelijk moeilijk om komisch te schrijven. Ik vind het veel moeilijker de mensen met een verhaal aan het lachen te krijgen, dan aan het huilen. [...] Voordat het bij mij zover is heb ik ontzettend zitten schrappen en twijfelen. Dat komt omdat ik heel veel aandacht besteed aan het muzikale, aan het laten zingen van de taal. In elk zinnetje moet iets gebeuren. Taal is muziek, vind ik. En het moet dan zo natuurleuk, dat woord heb ik er zelf eens aan gegeven, mogelijk overkomen.

Natuurleuk is een relatief makkelijke taalvondst, een woordspeling met natuurlijk, die om navolging vraagt. Van Kooten zelf gebruikt in *Hedonia* (1984) onder meer *burgerleuk*, *per ongeleuk* en *wonderleuk*. Een paar jaar later, in 1988, organiseerde Literama een literaire quiz over Kees van Kooten tussen een Nederlandse en een Vlaamse school. De kinderen kregen onder meer opdracht om een Kootiaans neologisme te verzinnen. De leerlingen van het Instituut Zusters Onbevekte Ontvangenis in Oosterzele hadden daar niet veel tijd voor nodig. Het was ze opgevallen dat men elkaar in Nederland een *leuke dag* toewenst, dat kinderen er *leukerds* worden genoemd, dat men zegt *leuke vriend heb jij!* als je door iemand bent belazerd, en dat men ontzettend z'n best doet om voortdurend leuk uit de hoek te komen. Een Noord-Nederlandse afwijking, die in de ogen van de Vlaamse kinderen het predikaat *zeurleuk* verdiende. Helaas, ook dit woord lijkt buiten de kraamkamer geen lang leven beschoren.

Neutronenkorrels

Boeren worden om de haverklap benaderd door bedrijven die poedertjes aan de man brengen waarmee de schadelijke uitstoot van ammoniak verminderd zou worden. 'Bio-actief poeder', 'Bio-mest' en middeltjes met soortgelijke benamingen doen nog het meest denken aan de 'neutronenkorrels' die het illustere tv-duo Jakobse en Van Es ooit huis-aan-huis verkocht voor een betere groei van gazonnetjes en tuinheggen. (*Milieudefensie* oktober 1996)

Nederland maakte voor het eerst kennis met *neutronenkorrels* op 18 november 1979, in een sketch van het Haagse penozeduo Jacobse & Van Es. Als 'tuinadviseurs' overtuigen zij een keurige oude dame, gespeeld door Joeki Broedelet, dat haar tuin nodig 'winterklaar' moet worden gemaakt. Jacobse scheurt een grasspriet doormidden en zegt: 'O, o, o, o, o, kijk es, Van Es, *scheurgras*.' Zijn conclusie is dat waarschijnlijk het hele gazon 'de scheur' heeft en de aarde hartstikke dood is.

Als Van Es vraagt wat daartegen te doen is, zegt Jacobse:

We verrijken het gazon met neutronenkorrels en aarde rondom aanvullen en stipuderen met bavianenprigent. Kom op, Van Es, laat je handen eens wapperen.

Uh, ja, had u al koffie gehad mevrouw?

[100]

Terwijl Jacobse binnen aan de koffie zit, controleert Van Es de inhoud van het zakje neutronenkorrels dat hem door Jacobse haastig in de hand is geduwd. Hij proeft wat van het lichtbruine goedje dat hij door de tuin aan het strooien is en zegt, met een glimlach die van verbazing overgaat in bewondering: 'Neutronenkorrels? Godverdegodver. Gewone bastaardsuiker!'

Flarden van zinnen uit deze klassieke sketch, die meermaals op televisie is herhaald, duiken met enige regelmaat in de geschreven pers op, al dan niet onder verwijzing naar Jacobse & Van Es. Zo schreef *De Stem* in november 1997 naar aanleiding van het Amsterdamse beurschandaal:

Zo'n moderne tuinman van de firma Leemhuis & Van Loon beweerde bovendien nog de tuin winterklaar te maken voor oude dames. Hij bleek een oplichter te zijn. Hij had namelijk voorkennis.

En Frits Abrahams schreef eens in de NRC:

Vroeger gingen oplichters de huizen langs om familiefoto's te maken met een lege camera. Later maakten ze tegen exorbitante prijzen de tuin winterklaar voor weduwen die geen bolbegonia van een knotwilg konden onderscheiden. Tegenwoordig blijven ze lekker thuis en beginnen ze een pillenfabriekje of een bureau-tje voor ondeugdelijke medische 'check-ups'.

Van het bavianenprigent is na 1979 niet veel meer vernomen, maar de neutronenkorrels doen het nog redelijk goed, hoewel het woord meestal tussen aanhalingstekens wordt gezet, een indicatie dat het nooit volledig is ingeburgerd. Die aanhalingstekens geven immers aan dat het een citaat is, al staat er niet altijd bij van wie. Zo schreef het Delft-

se universiteitsblad Delta in 1998 in een filmoverzicht over de Britse productie Shooting Fish:

Vluchtige komedie over twee oplichters die op lucratieve wijze 'neutronenkorrels' en andere gebakken lucht verkopen, maar met de komst van een vrouwelijke collega de ondergang tegemoet gaan. Opgewekt niemendalletje en een kruiwagen vol Britpop.

[101]

Onlangs werden de *neutronenkorrels* nog van stal gehaald in een krantenartikel over de teams van deskundigen die uitrukken om computers van de overheid 'millenniumbestendig' te maken. Zij komen weliswaar niet, zoals Jacobse & Van Es, voorrijden met een bakkie, maar verder gaat de vergelijking goed op, óók voor de prijzen die ze rekenen.

Zie ook **dameswensen; geen gezeik, iedereen rijk; godverdegodver; kneukfilm; mogen wij even overgeven?; samen voor ons eigen; Tedje van Es en vrije jongens.**

Nieuw flinks

Behalve 'sociaal' is het CDA nu dus ook 'streng' – het gaat de kant van Nieuw Flinks op. (Het Parool 2-4-1998)

In 1989 publiceerde de Amsterdamse socioloog Herman Vuijsje *Lof der Dwang*, een pleidooi voor grotere overheidsbemoeyenis. Zijn stelling was dat 'democratische dwang' tot een meer 'verantwoorde samenleving' zou kunnen leiden, waarin de burgers zich over en weer socialer zouden gaan gedragen. Aanvankelijk werd het boekje nauwelijks opgemerkt, maar een jaar na verschijning werd het door de PvdA opeens als de nieuwe heilsboodschap omarmd. Vlak na de gemeenteraadsverkiezingen van 1990, die voor de PvdA op een ramp waren uitgelopen, belegde de partij een 'bezinningsbijeenkomst' in de Amsterdamse Rai. Thema was de *Lof der Dwang* en gastspreker was Herman Vuijsje. Aan Trouw vertelde hij later:

Ik mocht daar in de Rai het evangelie verkondigen voor de PvdA-kopstukken. Om de zaak wat te provoceren zette ik m'n stellingen nog eens extra zwaar aan, ik ging nogal stevig te keer, een beetje op de columnistentoer. Ik wilde tegenspraak, maar ik kreeg nauwelijks tegenspraak, alleen maar stilte en omhelzingen. Het leek wel een partijdag in de voormalige DDR, zo'n applausmachine. Iedereen stond te klappen voor een aanval op hetgeen ze een paar weken eerder nog verdedigden.

Tijdens de bezinningsbijeenkomst viel de term 'nieuwe flinkheid', woorden die de volgende dag in een krantenkop werden aangehaald. Het was die kop die Van Kooten en De Bie inspireerde tot de aanduiding *Nieuw Flinks*. Zij lanceerden deze term op 14 oktober 1990, bij het begin van een nieuw seizoen van *Keek op de Week*. Terwijl De Bie het betreffende krantenartikel liet zien, zei Van Kooten: 'Aangestoken door de Partij van de Arbeid afdeling Amsterdam maken wij ook een Vuijsje en willen wij dit nieuwe seizoen *nieuw flinks* beginnen.' Waarop De Bie: 'Nieuw flinks, dat betekent eigenlijk correctie van maatschappelijke misstanden op alle fronten.'

De nieuwe term werd er die uitzending ongewoon stevig ingewreven. Van Kooten en De Bie hadden het over *nieuw-flinkse* initiatieven, een *nieuw-flinkse* opzet, een *nieuw-flinkse* benadering en een *nieuw-flinks* vraagsprek. Geen wonder dus dat Henk van Gelder de volgende dag in de NRC schreef: 'Ik ben ervan overtuigd dat de aanduiding *Nieuw Flinks*, verwijzend naar het door Bert [lees: Herman] Vuijsje geïnspireerde realisme in de PvdA, de komende weken eveneens een zelfstandig leven zal gaan leiden.'

Van Gelder kreeg gelijk. Nog diezelfde week stond de term al op het omslag van *HP/De Tijd*. En een maand later schreef de NRC over PvdA-voorzitter Marjan Sint: 'Daarbij waarschuwde ze voor de harde taal die steeds vaker uit de mond van PvdA-bestuurders te vernemen is en inmiddels het predikaat "nieuw flinks" heeft meegekregen.'

Je zou denken dat *nieuw flinks* na een paar maanden weer was weggezakt. De term is nogal woordspelig en dat gaat over het algemeen snel vervelen. Maar hij blijkt nog altijd volop te worden gebruikt. Hij wordt soms met hoofdletters en soms met kleine letters geschreven

en komt in allerlei afleidingen en samenstellingen voor. Zo hadden de kranten het de afgelopen jaren onder meer over 'nieuw-flinks beleid', 'nieuw-flinksheid', 'Nieuw-Flinkse bestuurders', 'Nieuw Flinks-denken', 'Nieuw Flinks-verhalen' en een 'Nieuw Flinks-monument' (namelijk de Betuwelijn). Iets kan 'nieuw-flinks' overkomen, men kan 'nieuw-flinks' doordraven en Vrij Nederland schreef in 1994: 'Het klonk hoogstens wat nieuw flinkserig, hard, wat tuttig ook.'

Nieuw flinks is inmiddels in enkele woordenboeken opgenomen. Koenen omschrijft het als een spottende 'typering van tot voor kort door henzelf als rechts of reactionair afgedane opvattingen van sociaal-democratische politici'. Elders is het omschreven als 'spottende benaming voor het krachtige, radicale beleid van sociaal-democratische politici sinds 1990'.

Flip de Kam, Rick van der Ploeg en Thijs Wöltgens zijn typische vertegenwoordigers van Nieuw Flinks genoemd, en tegen Trouw zei Ed van Thijn ooit over zichzelf: 'Ik gold nota bene als Nieuw Flinks avant la lettre.' En natuurlijk is Herman Vuijsje herhaaldelijk betiteld als 'de ideoloog van nieuw flinks'.

Overigens vindt Vuijsje dat niet zo leuk. Al in december 1992 schreef hij in het PvdA-blad PRO: 'Tijdens zijn mars door instituties en media is "Nieuw Flinks" een etiket geworden voor al wat op hardhandige wijze afrekent met de eindeloze zachtheid van verzorgingsstaat-arrangementen. Daarbij wordt vaak uit het oog verloren dat Nieuw Flinks in de eerste plaats een links pleidooi was.' Daarom baalde hij ook zo dat hij door sommigen voor een 'rechtse bal' werd uitgemaakt. Stan van Houcke van Radio Stad ging het verst. Die maakte Vuijsje zo'n beetje uit voor een fascist en een wegbereider van het neo-nazisme. 'En het spijt me nog', zei Vuijsje indertijd tegen Trouw, 'dat ik hem toen niet meteen voor zijn bek heb geslagen.'

Dat zou een nieuw-flinkse kaakslag zijn geworden.

Oudere jongeren

Windsurfers zijn meestal tussen de 16 en 30 jaar oud.
Maar er schuilen ook oudere jongeren onder hen. Die
doen het wat rustiger aan. (NRC 31-3-1998)

[104]

Op 10 november 1985 besloot Koos Koets dat het zo niet langer ging. Koos was 36, hij was cool, maar hij merkte dat er met mensen zoals hij onvoldoende rekening werd gehouden. Daarom maakte hij een aanplakbiljet waarop stond:

Oproep
Aan alle
Oudere jongeren
Vind jij ook
Dat er wat
Moet gebeuren?
Neem dan contact op met
Koos Koets
Bavinkstraat 7 Juinen.

Koos kreeg vrijwel meteen bijval van Robbie Kerkhof, een schitterend typetje van Wim de Bie. Robbie, een hyperbeweeglijke jongen met een soldatenjas en een gebit als een kerkhof, voelde zich onmiddellijk aangesproken door de term *oudere jongeren*. Ook hij is 36, en samen richten ze de stichting Morekop op, om activiteiten voor oudere jongeren te gaan organiseren.

Het symbool van de stichting is een grote plastic moorkop die ze even van een banketbakker mochten lenen, maar de naam moet worden uitgelegd als: *more* (het Engelse 'meer') in het koppie. Méér dan *jongere jongeren*, van wie ze zich willen onderscheiden. Op het laatst stelt Koos voor om als motto op het briefpapier van de stichting de bekende openingszin van Nescio's *Titaantjes* 'jongens waren we – maar aardige jongens' te veranderen in 'jongens zijn we, maar aardige oudere jongens'. Dit maakt meteen duidelijk door wie Van Kooten en De Bie zich lieten inspireren (én het verklaart het adres van Koos in Juinen, want Bavink is een van de hoofdpersonen in *Titaantjes*).

Het filmpje over de *oudere jongeren* maakte veel indruk. De volgende dag schreef Leonard Ornstein in de NRC: 'Ook Koot en Bie's nieuwste creatie "oudere jongeren" (36-plussers) mag wat mij betreft terugkomen. Koos Koets en Robbie Kerkhof van de Stichting Morekop maakten althans overtuigend duidelijk dat er iets voor deze groep moet gebeuren. Want het leven valt niet mee als je altijd jong wilt blijven, nog lange haren hebt en te oud bent voor het CJP, maar te jong voor de 65-plus kaart.'

[105]

Ook elders werd het probleem serieuzer genomen dan Van Kooten en De Bie zullen hebben voorzien. Zo werd in Wormerveer een paar maanden later een avond voor oudere jongeren georganiseerd. De plaatselijke krant schreef hierover: 'Natuurlijk kon men er op wachten na de introductie door Van Kooten en De Bie. "Ons Huis" te Wormerveer start een "oudere jongeren"-groep, voor gezellige avonden waar tijd is om andere mensen te ontmoeten, muziek te draaien en te praten over dingen die je bezig houden.' Frits Spits gebruikte de aanduiding op de radio, en de Amsterdamse politie liet weten oudere jongeren te willen werven.

Voor Koos Koets en Robbie Kerkhof was er dus alle reden om terug te komen. Zij deden dat in april 1986 met een korte film waarin ook zij een avond voor oudere jongeren organiseerden. Koos liet trots enkele knipsels zien waaruit bleek dat de aanduiding *oudere jongeren* inmiddels algemeen werd gebruikt.

Uit die knipsels bleek ook dat er nogal wat onduidelijkheid bestond over de exacte leeftijd van de oudere jongeren. Koos en Robbie waren allebei 36, maar volgens hen waren oudere jongeren 'ergens boven de 25'. Dat zeiden ze tenminste in de eerste uitzending. Maar in november 1986 werd dit bijgesteld. De VPRO-gids plaatste toen een gefingeerd vraaggesprek van Koos en Robbie met doctorandus Van Velzen. Van Velzen had vastgesteld dat er veel misverstanden heersten over de term *oudere jongeren*. Hij wilde dat rechtzetten in zijn proefschrift *Een Socio-Numerologische Poging Tot Nominale Indexatie Van Leeftijden Binnen Het Koninkrijk der Nederlanden*. Volgens hem moesten kinderen van 0 tot 10 jaar *jongste jongeren* worden genoemd. Daarna volgden:

10 tot 20 jongere jongeren
 20 tot 30 gewone jongeren
 30 tot 40 oudere jongeren
 40 tot 50 oudste jongeren of jongste ouderen
 50 tot 60 jongere ouderen
 60 tot 70 gewone ouderen
 80 tot 90 oudste ouderen
 90 tot 100 oudste oudsten.

Helaas, het baanbrekende werk van Van Velzen heeft niet mogen baten, want de kranten maken er nog altijd een potje van. Alleen al in 1998 is *oudere jongeren* gebruikt voor jongeren ‘van vijftien tot negentien’, ‘van achttien tot vijfentwintig’, ‘tot vijfentwintig’, ‘boven de vijfentwintig’, ‘van vijfentwintig tot veertig jaar’ en voor jongeren ‘van dertig tot veertig jaar’. Let wel: het ging hier om serieuze berichten, waarin *oudere jongeren* als een algemeen erkend sociologisch begrip werd opgevoerd (zo schreef *Het Parool* bijvoorbeeld ‘In de categorie oudere jongeren (tot 25 jaar) springen vooral de Antillianen er uit met criminaliteit’). Voor woordenboekmakers is dit iets om gek van te worden en dat kan de reden zijn dat de Grote Van Dale *oudere jongeren* zonder enige toelichting heeft opgenomen. Elders wordt *oudere jongere* verklaard als ‘veertiger die zichzelf nog steeds als jong beschouwt’.

Marcel van Dam, Wim Deetman, Ed van Thijn, Jos van Kemende, Wim Meijer, Jo Ritzen, Bram Peper en ‘de vele strategen van de PvdA’ zijn in het verleden *oudere jongeren* genoemd, Paradiso is aangeduid als ‘een poptent voor oudere jongeren’ en er is melding gemaakt van enkele bijzondere categorieën, zoals ‘kortgebroekte Scandinavische oudere jongeren’, ‘rijke oudere jongeren’ en ‘Surinaamse oudere jongeren in de Amsterdamse Bijlmer’. De humor van Mart Smeets en Kees Jansma in *Studio Sport* is wel ‘oudere jongerenhumor’ genoemd.

De eerste avond voor oudere jongeren van de stichting Morekop liep uit op een fiasco. De hele, eenmalige subsidie van wethouder Hekking ging op aan een keyboard. Dat werd gestolen en er kwam bijna niemand opdagen. Daarom stelde Robbie aan het eind voor om

een nieuwe stichting in het leven te roepen, de stichting Theemuts, om activiteiten te gaan organiseren voor *jongere ouderen*: bejaarden die nog jong van hart zijn. 'Dan zijn wij een keer de jongste', aldus Robbie. Opmerkelijk genoeg kom je ook *díe* aanduiding nog zeer geregeld tegen, soms in combinatie met *oudere jongeren*, maar vaker zelfstandig.

[107]

Ook wat dit betreft maken de kranten er overigens een potje van: zij gebruiken de aanduiding – met dezelfde schijnexactheid – voor 'dertigers en veertigers', voor 'mensen tussen de 55 en 62' en voor ouderen van '55 tot 65'. Het *Dagblad de Limburger* maakte het het bontst: medio september 1997 schreef deze krant: 'Het selecte groepje *jongere ouderen*, variërend in leeftijd van 58 tot 75 jaar, inspecteert steevast voor elke thuiswedstrijd de Kepelse grasmat zeer nauwgezet'. En precies tien dagen later: 'Jongere ouderen (65 tot en met 74 jaar) hebben door de decennia heen iets meer te verteren.'

Het zal duidelijk zijn: het wordt hoog tijd dat doctorandus Van Velzen zijn proefschrift afrondt.

Zie ook **Koos Koets** en **krasse knarren**.

Positivo

Dat Nederlandse voetballers qua spelopvatting de *positivo's* van Europa zijn, ziet Dick Advocaat intussen keer op keer bevestigd. (*Trouw* 15-8-1993)

Het woord *positivo* begon zijn leven als naam van een zangduo. Of misschien beter: van een *reli duo*, want De *Positivo's* waren gespecialiseerd in religieuze liederen. Zij debuteerden op 20 oktober 1982 met het nummer 'Het Wijnjaar Nul', dat zij voor de molen van Juinen ten gehore brachten. De Bie had een wit pak aan, Van Kooten een gekleurd overhemd met een krullerig motiefje. De *Positivo's* bleken zich pas twee weken daarvoor tot het christendom te hebben bekeerd. Vóór die tijd noemden zij zich Freddy and his Ruigpoten en zaten ze – naar eigen zeggen – voornamelijk achter de wijven aan. Maar toen ze merkten hoeveel succes een concurrerende band met gospels had, waren zij in de Here gegaan.

De boodschap van 'Het Wijnjaar Nul' is dat het niet verstandig is om harddrugs of hasjesj te gebruiken. Neem een voorbeeld aan Jezus – die had ook genoeg aan wijn:

[108] *Jezus had genoeg aan wijn
Jezus zou ook nu tevreden zijn
Met een wijntje zonder flauwekul
Zoals Jezus dronk, in het wijnjaar nul.*

*Als je weten wilt wie Jezus was
Denk dan aan een blanco giropas
Jezus had geen bank- of creditkaart
Want zijn woord was al miljoenen waard
Jezus reed niet in een auto rond
Had geen motor onder zijnen kont
Dat zou trouwens onverantwoord zijn
Want 's avonds dronk hij liters tafelwijn.*

Zoals te verwachten was, viel dit lied niet bij iedereen in goede aarde. Toevallig had de Bond tegen het Vloeken kort daarvoor een verken- nende ontmoeting gehad met de confessionele fracties in de Tweede Kamer. Het lied van De Positivo's was een prima aanleiding om daar- op terug te komen. En dus schreef de Bond op 27 oktober 1982 aan de confessionele Kamerleden:

Nu doet zich zo'n geval voor en wel het vorige week uitgezonden VPRO-programma van het gerenommeerd tweetal Koot en Bie. In een item, genaamd 'De positivo's', drijven zij de spot met de meest dierbare gevoelens van gelovige Nederlanders. De vijand- schap en het venijn t.a.v. het christelijk geloof druipen eraf. Als men zich zelfs niet ontziet de spot te drijven met de instelling door de Here Jezus van het H. Avondmaal, waarheen zijn we dan op weg? Kan dit ook zomaar weer passeren of kan hier nu eens iets aan gedaan worden?

De Kamerleden waren dit kennelijk niet van plan, of zij reageerden te

traag, en dus ondernam de Bond maar zelf actie: men diende een officiële klacht in tegen de VPRO en tegen de VARA, want die laatste omroep had het nummer een paar dagen na het televisiedebuut op de radio laten horen. Van Kooten en De Bie moesten zich bij de politie melden om te worden gehoord. De Bie herinnert zich het verhoor als een lacherige bedoening, maar in de officiële stukken is daar niets van terug te vinden. ‘Naar aanleiding van voormelde brief,’ schreef het Arrondissementsparket te Amsterdam in april 1983 aan de Bond tegen het Vloeken, ‘is door de politie een onderzoek ingesteld waarbij onder meer C. van Kooten en W. de Bie zijn gehoord. Laatstgenoemden hebben verklaard dat zij het lied “Het Wijnjaar Nul” hebben geschreven en daarna vertolkt als het duo “De Positivo’s”, vanuit een gevoel van gekwetst zijn door de op de radio en televisie voortwoekerende exploitatie van Jezus en de Heer.’

De Bond nam hier geen genoegen mee en ging hogerop, maar nadat ook de procureur-generaal van de Hoge Raad zich ermee had bemoeid, werd de zaak geseponeerd. De kranten volgden de kwestie op de voet, zodat de naam *Positivo* geregeld te lezen was. Maar ook zonder deze zaak en zonder die krantenberichten was het woord waarschijnlijk wel blijven hangen. Zoals al gemeld bij *arro*, was het in de jaren tachtig mode om woorden te vormen met een *o* op het eind. Van Kooten en De Bie waren er in 1982 met *positivo* vroeg bij; de grote golf volgde midden jaren tachtig. Het is niet waarschijnlijk dat zij een trend hebben gezet, maar het woord viel wel in vruchtbare aarde.

Zeker is dat *positivo* stevig wortel heeft geschoten. Het is in verschillende woordenboeken opgenomen en zelfs in het Groene Boekje, de officiële spellinglijst van het Nederlands. Volgens de Grote Van Dale is een *positivo* een ‘(in religieus opzicht) positief denkend persoon’ – een definitie die het zangduo eert, maar dat ‘in religieus opzicht’ is inmiddels volstrekt achterhaald. Van Dale’s *Hedendaags Nederlands* beperkt zich tot een ‘altijd positief denkend persoon’ en Koenen merkt op dat *positivo* ook ongunstig kan worden gebruikt, voor ‘iemand met een (al te) optimistische kijk op het leven’.

Sommige woordenboeken beschouwen *positivo* nog als jeugdtaal, maar je komt het tegenwoordig vooral op de sportpagina’s

tegen en nauwelijks meer in de jongerenbladen. Met name onder trainers en voetballers blijken nogal wat positivo's rond te lopen. In de afgelopen jaren kregen onder meer René Eijkelkamp, Han Gootzen, Peter Mueller, Bobby Robson, Frank Waechter en Hans Westerhof dit predikaat opgeplakt. Hans van Breukelen stond ooit te boek als positivo, maar in 1994 schreef de NRC over hem: 'Zelfs de positivo van weleer, Hans van Breukelen, heeft zich aangesloten bij de kanterpitten. Hij laat geen moment onbenut om de club, die hij al negen jaar dient, te kritiseren.'

Ook de politiek is rijk aan positivo's, zoals de PvdA'er Jacques Wallage, en Hans Wijers, de voormalige minister van Economische Zaken. Eind 1996 verklaarde Wijers in de NRC:

Ze noemen mij wel eens een ongenueanceerde positivo, maar als ik de krantenkoppen lees dan zijn er ook heel veel ongenueanceerde negativo's in dit land. Ik herken in de cijfers niet het beeld dat het allemaal treurig en triestig gesteld is met ons milieu.

Negativo is vanzelfsprekend ontstaan als reactie op positivo. Het is niet door Van Kooten en De Bie verzonnen, maar wel door hen geïnspireerd. Hetzelfde geldt voor seropositivo, een woord dat Tamar in 1987 in *Vrij Nederland* gebruikte.

Positivo krijgt soms gezelschap van bijvoeglijke naamwoorden die de natuurlijke blijheid en het optimisme van dit type mens nog moeten benadrukken. Zo lees je over *geboren, onvervalste, onverwoestbare* en *vrolijke positivo's*. Ook de *positivo pur sang* en de *hyperpositivo* zijn gesignaleerd. Het woord is ook in verschillende samenstellingen aangetroffen, zoals *positivo-liedjes, positivo-denken, positivo-geluid* en *positivo-krantje*. Een regionaal dagblad merkte op dat wenkbrauwen in de *positivo-stand* kunnen staan en het *Algemeen Dagblad* kopte in 1997 over een televisieprogramma van Jos Brink: 'Een positivo-programma dat de kijker doodknuffelt'.

Nederlands bekendste positivo is natuurlijk Emile 'Tsjakka!' Ratelband. 'Echt zo'n net iets te positieve jongen, zo'n positivo die dermate verpletterend blij is dat je tegelijkertijd weet dat het een pose is en toch hoopt dat hem eens een vreselijk ongeluk gaat passeren,

opdat hij verdoemd is zijn leven vol te zingen met zwarte blues,' schreef *De Stem* ooit over hem.

De hamvraag blijft natuurlijk: helpt het, om een positivo te zijn? De meningen daarover lopen uiteen, maar *Parool*-columnist Theodor Holman meent van niet.

[111]

'Het zit tussen de oortjes, mijnheer, u moet positiever tegen de dingen aankijken!' Van zulke dingen, ik zeg het u eerlijk, ga ik heel erg vet eten! En heel veel drinken! En roken! En ik geloof het niet! Ik bedoel: ik geloof niet dat positivo's langer leven. Heeft u wel eens recente foto's van Keith Richards, Mick Jagger of Herman Brood gezien? Die mensen zijn al aardig op leeftijd. Die roken en slikken alles wat God en de regering hebben verboden. Maar ze zien er nog patent uit! En maken hele mooie muziek.

Net als De Positivo's.

Zie ook **arro**.

Pruimen op sap zetten

Pruimen op sap zetten, roompotje peilen, de oudste beweging der mensheid, kortom: ook deze heren lusten er wel pap van. (Oor 7-10-1987)

In maart 1998 schreef Theodor Holman in *Het Parool*: 'Ach ja, wie kent niet de dertien synoniemen voor het begrip copuleren die Van Kooten en De Bie gebruikten in hun misschien wel beroemdste sketch, uitgesproken in de Houtrusthallen in 1977 in Den Haag: bonken, wippen, kieren, soppen, palen, ketsen, pompen, een punt zetten, kunstbiljarten, een veeg geven, van wippenstein gaan, in de suikerpot roeren en de pruimen op sap zetten.'

In feite gebruikten Van Kooten en De Bie in deze fameuze sketch 23 synoniemen voor de eeuwige beweging. Zoals bij bonken al werd uiteengezet, is van tien van deze woorden of uitdrukkingen zeker dat ze ouder zijn dan *Hengstenbal*, soms zelfs beduidend ouder. Van twee is dit onzeker. Blijven er elf over die wellicht door Van Kooten en De

Bie zijn bedacht of verbreid. Alleen van *bonken*, *de pruimen op sap zetten* en *van wippenstein gaan* is duidelijk dat ze nog met enige regelmaat worden gebruikt.

[112] Er zijn verschillende aanwijzingen dat Van Kooten en De Bie de seksuele betekenis van *de pruimen op sap zetten* hebben verzonnen: zij zeggen dit zelf, het is niet eerder in deze betekenis aangetroffen, en ook het *Erotisch woordenboek* geeft *Hengstenbal* als oudste vindplaats. De enige aanwijzing dat het toch ouder zou kunnen zijn komt van prof. dr. Bob Smalhout. Aan Opzij vertelde Smalhout onlangs over zijn ervaring met seksuele voorlichting in militaire dienst. Van een onderofficier kreeg Smalhout te horen:

Moeilijk woord. Mannen, seksuele voorlichting is een moeilijk woord, maar jullie weten waar het om gaat: het gaat om de seks, dat wil dus zeggen het neuken, het naaien, het krikken, het rukken, de pruimen op sap zetten. Je hebt dus twee soorten mensen: de hetero's – dat zijn jullie en ik – en de homo's, ook wel genoemd de ruigpoten, de bruinwerkers, de aambeischoffelaars. En zo ging dat een uur lang door.

Smalhout is van 1913, dus hij zal lang vóór *Hengstenbal* in dienst hebben gezeten, maar het is natuurlijk de vraag of hij zich de woorden van de onderofficier correct herinnert. Zeker is dat Van Kooten en De Bie aan de verbreiding van deze uitdrukking hebben bijgedragen. Dat blijkt ook uit het feit dat *de pruimen op sap zetten* vaak samen wordt genoemd met andere uitdrukkingen die alleen op *Hengstenbal* te vinden zijn.

De uitdrukking wortelt overigens in een oude traditie: *rospruim* wordt al sinds de zestiende eeuw voor 'vagina' gebruikt, *pruim* sinds het begin van de zeventiende eeuw, in de negentiende eeuw zei men in Oost-Vlaanderen *de gare pruimen schudden* voor 'neuken' en in Enschede zeggen ze: *op de proem'n kroep'n* ('op de pruimen kruipen').

Je kunt pruimen trouwens ook echt op sap zetten: vooral de reine-claude leent zich daar volgens onze kookboeken uitstekend voor.

Zie ook **bonken** en **van wippenstein gaan**.

Regelneef

De regelneven en vooral ook regelnicht Margaretha denken dat ze iets nieuws ontdekt hebben. Eens gezellig praten hoe we Zuid-Holland gaan inkleuren. Treintje hier, kasje daar. (*De Fractiespiegel* [van de CDA-Statenvructie Zuid-Holland] maart 1997)

[113]

De oorspronkelijke *regelneef* is slechts één keer op de televisie verschenen. Dat was op 28 april 1977, tijdens de Tweede Lange Avond van het Simplisties Verbond. Wie hem toen heeft gemist en nu op band terugziet, schrikt even, want hij wordt voorgesteld als de *regelneef*, hij heet Loet van Kooten, maar het is overduidelijk... Cor van der Laak. Zelfde haar, zelfde kleren, en voor een deel ook dezelfde taal. Hij zegt weliswaar nog niet en *wel hierom en van die dingen dus*, maar *wel: ze kennen me wel hoor, ze kennen me wel* – woorden die ook Cor in de mond bestorven lagen.

Cor, nee, Loet van Kooten stelt zich voor als iemand die sinds anderhalf jaar ‘gedwongen werkloos’ is. In al die tijd heeft hij zich geen seconde verveeld, want hij heeft zich tot taak gesteld om van alles en nog wat te controleren en te regelen. Als voorbeeld toont hij een doosje paperclips. Op de verpakking staat dat er ‘circa honderd’ in zitten, maar wie heeft ooit tijd om dat na te tellen? Híj, de *regelneef*. En wat blijkt: er zitten er slechts 91 in! Dit komt de fabriek op ‘een brief-op-poten’ te staan. In allerlei korte sketches zien we de *regelneef* vervolgens in de weer: met krijt omcirkelt hij drollen van een hond van de bureu, hij regelt het verkeer, hij controleert of de brievenbus wel op tijd wordt gelicht, met twee koekenpannen zwaait hij vliegtuigen binnen, met een stok geeft hij op het strand aan tot hoever de golven mogen komen en op het laatst laat hij de zon zakken. En tussendoor roept hij telkens: *ze kennen me wel hoor, ze kennen me wel*.

Van de zes neven die Van Kooten en De Bie die avond uitbeelden, zijn er vier in vergetelheid geraakt, namelijk de bouwneef, de buurtneef, de speelneef en de wortelneef. *Geilneef* en *regelneef* werden vrijwel meteen in de algemene spreektaal opgenomen. *Geilneef* als soortnaam voor ‘iemand die geobsedeerd is door seks’, *regelneef* als

‘spotnaam voor een persoon die alles tot in de puntjes wil regelen, tot het uiterste wil organiseren’. De *regelneef* is duidelijk de beroemdste van de twee: hij staat in alle belangrijke Nederlandse woordenboeken en in het Groene Boekje. Hij is zó van zijn bedenkers losgezongen, dat bijna niemand meer weet dat dit woord door Van Kooten en De Bie is bedacht.

De *regelneef* baarde onmiddellijk nakomelingen. In de zogeheten Grote Koenen verschenen in 1986 de *regelmie*, de *regeltrut*, de *regeltruus* en de *regelnicht*. Elders zijn nog *regeltante* en *regelpoes* aangetroffen. Van deze reeks komt *regelnicht* nog wel in de doorzochte krantenbestanden voor, de overige niet.

De *regelneef* blijkt heel vaak gezelschap te krijgen van een bijvoeglijk naamwoord. Aangetroffen zijn onder meer ‘echte *regelneef*’, ‘geboren *regelneef*’, ‘grote *regelneef*’, ‘klassieke ambitieuze *regelneef*’, ‘nerveuze *regelneef*’ en ‘*regelneef* eerste klas’ (over Felix Rotenberg). De Nederlandse vlootvoogd en politicus C.H. Verhuell (1764-1845) is in de NRC ooit postuum uitgemaakt voor een ‘ongelofelijke *regelneef*’; Elsevier noemde Ad Melkert in 1995 ‘de rode *regelneef* van paars’. Daarnaast blijken er nogal wat *super-regelneven* rond te lopen.

Regelneef wordt tot in de hoogste kringen gebruikt. Zo zei staatssecretaris Aad Nuis in 1997 bij de uitreiking van een prijs aan het voormalig PvdA-Kamerlid Frits Niessen: ‘Je was een *regelneef*, maar een bevlogen *regelneef*.’ Vrijwel altijd wordt met *regelneef* een man aangeduid – het achtervoegsel nodigt daartoe uit – maar soms wordt het ook op vrouwen toegepast. Zo schreef Trouw in 1992: ‘Willeke verloor allengs haar enthousiasme. Ze verfoeide meer en meer haar werk als *regelneef*. Anderhalf jaar geleden hield ze het voor gezien.’

Rest de vraag: was de *regelneef* op een bepaald persoon geïnspireerd? Volgens Kees van Kooten is dat niet zo, maar in zijn hyperautobiografische literaire werk duikt een neef op die toch wel erg aan Loet van Kooten doet denken. Die neef verscheen in 1984 in *Moderismen* in het bekende verhaal ‘Unsere Traumküche’:

Ik heb een neef met een baard, die mij al mijn hele leven tegen

alles tracht te verzekeren; die, volkomen ongevraagd, partijen decoratief eikehout en voordelige bielsen laat bezorgen en die mij ook al aan een originele lantarenpaal voor in de tuin heeft gepraat. Die neef wist dus wel een adresje waar ze mooie keukens hadden.

[115]

Met die keuken liep het slecht af, maar voor het woord *regelneef* zijn de vooruitzichten zeer rooskleurig. Dat het volledig is ingeburgerd, blijkt ook uit afleidingen en verkleinvormen als *regelneverij*, *regelneverigheid* en *regelneeffje*. Het is, kortom, zo algemeen dat de kans erg groot is dat het zijn makers ruimschoots zal overleven.

Zie ook **Cor van der Laak** en *geilneef*.

Samen voor ons eigen

De Democraten gaan in hun berekening slechts uit van het 'terughalen uit Brussel' van 800 miljoen gulden. Kandidaat-lijsttrekker Els Borst verweet de andere partijen 'onrealistische bedragen'. 'Het is samen voor ons eigen. Men haalt het geld van buiten de dijken', zei ze richting grootgraaier vvd. (*Algemeen Dagblad* 2-12-1997)

Samen voor ons eigen is een leus die op 12 april 1981 op televisie werd gelanceerd door de Tegenpartij. De kreet stond ook op een affiche van de Tegenpartij dat die week met de VPRO-gids en het Vlaamse tijdschrift *Humo* werd meegestuurd. Tijdens de verkiezingen van 1981 hingen talloze mensen deze poster voor hun raam. Datzelfde jaar verwerkten Van Kooten en De Bie de kreet in een potpourri op de maxisingle *Gouden doden*. Het grote succes van dit plaatje zal zeker tot de verbreiding van de uitdrukking hebben bijgedragen. De complete tekst van het liedje luidt:

*Samen voor ons eigen
Laat de rest de rambam krijgen
Samen voor ons eigen
Want alleen is maar alleen*

Samen voor ons eigen
Tegen hun die ons bedreigen
Samen voor ons eigen
Slaan wij ons er dwars doorheen.

[116]

De uitdrukking duikt tegenwoordig op de vreemdste plaatsen op. Politici mogen haar graag aanhalen in de Tweede Kamer, maar ook wetenschappers vinden het prettig om te laten zien dat zij hun klasieken kennen. Zo figureert de uitdrukking in de titel van zeker vier wetenschappelijke publicaties uit de periode 1993-1998. Overigens op zeer uiteenlopende terreinen, van sociale psychologie (“Samen voor ons eigen!” De invloed van groepsidentificatie op individuele en collectieve vormen van coöperatie’) tot bedrijfskunde (‘Combinatiebouw: Samen voor ons eigen’), en van het openbaar vervoer (‘Verkehrsverbunde, openbaar vervoer en overheden: samen voor ons eigen?’) tot rechtspraak (‘Unificatie en codificatie: samen voor ons eigen!’).

Kortom, achttien jaar na de dramatische verdwijning van de Tegenpartij leeft een van haar politieke grondbeginselen nog volop voort. Hetzelfde geldt voor een ander belangrijk uitgangspunt van deze partij: *geen gezeik, iedereen rijk*. Zie verder aldaar en zie ook **dameswensen; godverdegodver; kneukfilm; mogen wij even overgeven?; neutronenkorrels; Tedje van Es en vrije jongens**.

Schrijpend

Hervormd Nederland [snijdt] een probleem aan dat door Van Kooten en De Bie ongetwijfeld als ‘schrijpend’ zou zijn getypeerd: de erosie van normen en waarden op en vooral om het veld tijdens het pupillenvoetbal. (*Algemeen Dagblad* 9-12-1994)

Schrijpend is een van de wonderlijkste taalcreaties van Van Kooten en De Bie. Althans, het is wonderlijk dat dit woord het heeft gehaald. Het dateert uit 1974 en is een samentrekking van *schrijnend* en *nijpend*. Kees van Kooten heeft dit procédé heel vaak toegepast en doet het

nog steeds, bijvoorbeeld in zijn columns in *Humo*. Een en ander heeft een paar nieuwvormingen opgeleverd die enige bekendheid genieten, zoals *demonstructie* en *kromcommunicatie*, maar de meeste zijn toch eendagsvliegen gebleken.

Schrijpend was voor het eerst te horen op 28 oktober 1974. Op een persbijeenkomst in hotel Krasnapolsky in Amsterdam maakten Van Kooten en De Bie toen de oprichting van het Simplisties Verbond bekend. Zij presenteerden zich als Heer Kooten en Heer Bie en hielden allebei een korte jaarrede. Heer Kooten maakte zich daarbij vooral druk over de beeldmerken van bedrijven in de dienstverlenende sector:

[117]

Alles wordt teruggebracht tot een beeldtaal van niks en niemen-dal, maar wel allemaal met zúlke snorren lopen en kaal op het hoofd, maar het resterende haar tot op de schouders en maar de hele dag lekker in besprekingen zitten met aluminium koffers en dan eten en drinken en veel declareren en morgen zie je weer 100 vrachtwagens rijden en 1000 uithangborden hangen en 100.000 pakjes, potjes en blikjes en dozen staan met dezelfde op mini-marginale afwijkingen na dezelfde verantwoord-modern-vormgegeven beeldmerken en beletteringen. Dat is een schrijpend voorbeeld van negatief creatief simplisme. En daar moet de matenklopper overheen.

In de daaropvolgende uitzendingen van het Simplisties Verbond werd de standaarduitdrukking: 'Dat is een schrijpend geval van negatief simplisme.' Schrijpend werd daarbij scherp en nadrukkelijk uitgesproken, krassend bijna. Tot de eerste schrijpende voorbeelden van negatief simplisme behoorden overbodige hulpmiddelen in de keuken en het plan om het fietsachterlicht te vervangen door een reflector. Het woord werd gebruikt, zo verklaarde De Bie later, voor 'iets wat schuurt, iets dat te erg was voor woorden, maar toch ook weer niet schrijnend genoeg'.

Vraag om je heen wie schrijpend kent en wat het betekent en je krijgt nul op het rekest. Eind 1990 legde het tijdschrift *Man* een lijstje met Van Kooten en De Bie-woorden voor aan de Amsterdamse taal-

kundige Riemer Reinsma, een gedegen verzamelaar van nieuwe woorden. Aangekomen bij *schrijpend* reageerde Reinsma met:

‘Hoe zegt u?’

[118]

Schrij-pend, een combinatie van *schrijnend* en *nijpend*.

REINSMa: ‘Sja, dat is ook niet echt algemeen geworden hè. Wat dat betreft zijn er mensen die veel vruchtbaarder zijn op dit gebied. Marten Toonder bijvoorbeeld. Die heeft echt een groot aantal nieuwvormingen gemaakt. Bij Van Kooten en De Bie is dat minder duidelijk.’

Maar toch, in kranten komt *schrijpend* wel degelijk voor. Soms met een verwijzing naar de makers, maar meestal zonder. Zo schreef *Het Parool* in 1995: ‘Succes verzekerd, want op het grondgebied van de voormalige DDR floreren chagrijn en nijd, moet elke burger in staat worden geacht minstens een akte te vullen in een *schrijpend* drama.’ Twee jaar later schreef dezelfde krant: ‘De auteur [Peter Henning] vervalt niet in het *schrijpend*-jankerige proza dat andere dertigers ons opdringen wanneer hun herinnering zwelgt in de laatste fase van het Wirtschaftswunder.’

De NRC was eind 1997 nog explicieter. In een kunstrecensie schreef deze krant:

Schrijpend. Dat is het woord dat het best de sfeer aanduidt die regisseuse Carina Molier in haar nieuwe productie creëert. Verblindend wit licht is vanaf het toneel gericht op het publiek dat enigszins gedesoriënteerd naar de plaatsen wankelt.

Van Dale neemt een nieuw woord op als het drie jaar lang in het hele Nederlandse taalgebied voorkomt. *Schrijpend* viert dit jaar z’n 25-jarig jubileum. Het is weliswaar niet echt *algemeen* bekend, maar het voldoet ruimschoots aan de criteria voor opname in de woordenboeken. Dat moet er nu dus maar eens van komen.

Zie ook **fijns**.

Stoned als een garnaal

Hij is de enige die echt met de massa overweg kan. 'Die Van Gaal is zo stoned als een garnaal,' brult het publiek.

(Het Parool 2-5-1994)

[119]

Begin 1976 hadden Van Kooten en De Bie een onbedoelde carnavals-hit met het nummer *Stoned als een garnaal*. Dit liedje, een persiflage op het repertoire van het schlagerduo De Twee Pinten, bestond toen al even. Zij hadden het in 1969 geschreven voor het satirische televisieprogramma *Hadimassa*, waarin het door Ton van Duinhoven ten gehore was gebracht. Er was toen ook een plaatje van gemaakt, maar dat had weinig succes gehad.

Vier jaar later, in 1973, stond de enigszins aangepaste liedtekst in de *Bescheurkalender*, en in 1975 haalden Van Kooten en De Bie het nummer van stal om de oudejaarsuitzending van het *Simplisties Verbond* mee op te vrolijken. Het nieuwe singletje, waarop zij het nummer zelf vertolkten, werd meteen grijsgedraaid. Binnen de kortste keren kende iedereen het refrein:

We zijn zo stoned als een garnaal

Stoned als een garnaal

Neem nog maar een haal

Want stoned als een garnaal

Zijn we allemaal.

De huidige lezer zal weinig aanstootgevends in deze tekst kunnen ontdekken, maar de NCRV dacht daar indertijd anders over. In januari 1976 deed deze omroep de 'Garnaal in de ban' – zoals een krant kopte. In *Het Vrije Volk* legde Nico Barends, hoofd lichte muziek van de NCRV, uit waarom:

't Is niet, dat we de heren Kooten en Bie niet aardig vinden. Integendeel. Maar wij draaien nu eenmaal geen amusementslol over een onderwerp, dat voor veel mensen een vervelende achtergrond heeft. En zo is het met 'Stoont als een garnaal'. In foxtrottempo of walstempo wordt over druggebruik gezongen, een

maatschappelijk probleem, een geladen onderwerp. Je brengt mensen, die slachtoffer zijn, in emotionele toestanden, waaraan wij niet willen meewerken. [...] Ook liedjes die bijvoorbeeld over een ongeluk gaan, draaien wij niet. Dat kun je niet maken in hupsakee-tempo.

Voor het NCRV-programma *Popcontact* had de boycot een vreemd gevolg. In dit programma was iedere vrijdagmiddag de complete ‘tipparade’ te horen. Behalve dus *Stoned* (of *Stoont* zoals het toen werd geschreven) als een garnaal. Diskjockey Peter Blom mocht alleen de titel noemen.

Kees van Kooten vond de boycot ‘een schandaal’. In een column wees hij erop dat de NCRV de opname van Van Duinhoven in 1969 zonder morren had gedraaid. Hij reageerde ook op de vele briefschrijvers, die hadden gevraagd of hij en De Bie soms aan drank en drugs waren verslaafd.

Het antwoord luidt: niet meer dan Koot en Bie, dus nauwelijks en met mate. [...] Zowel Bie als mijzelf zijn namelijk niet Aan De Alkohol, niet Aan De Drugs, maar reeds jaren Aan Het Werk. Wat een hele erge Verslaving is. Daar kom je namelijk nooit meer van af.

Dat geldt ook, weten wij nu, voor de uitdrukking *stoned als een garnaal*. Sinds 1976 heeft deze uitdrukking zich niet alleen weten te handhaven, zij heeft ook verschillende nakomelingen gebaard, zoals *stoned als een aap*, *stoned als een konijn* en *stoned als een monkie*. In het werk van de Rotterdamse dichter Jules Deelder komt de variant *zo stoned als twee apen* voor. Deze varianten zijn niet in de Grote Van Dale opgenomen, *zo stoned als een garnaal* wel, overigens zonder verwijzing naar Van Kooten en De Bie. Het woordenboek geeft als betekenis ‘zwaar onder invloed van drugs’.

Kranten gebruikten de uitdrukking de afgelopen jaren onder meer in berichten over Herman Brood (‘wederom zo stoned als een garnaal’), over hulpverleners, over Ajax-supporters, over agressieve eekhoorntjes in Central Park in New York (*stoned van achtergelaten*

crackampullen), over christelijke jongeren (*De Dordtenaar*: 'Simpel gesteld: ook op reformatorische scholen zijn jongeren soms zo stoned als een garnaal'), over fans van Bob Marley ('Zoals katten de graf-tombes van de farao's bewaakten, zo houden zij – zo stoned als een garnaal – de wacht bij Marleys mausoleum') en natuurlijk over verslaafden. Zo vertelde een junkie in hechtenis eens aan de *De Groene Amsterdammer*:

[121]

Toen realiseerde ik me pas echt wat die verslaving en deze straf allemaal kapotmaakten. Op de begrafenis van m'n oma was ik zo stoned als een garnaal, meteen erna moest ik weg om te scoren. Ik heb meer schuldgevoel over mijn gebruik dan over het delict.

Overigens kwam drugsgebruik in uitzendingen van Van Kooten en De Bie regelmatig aan de orde, soms met opmerkelijke gevolgen. Zo speelde Van Kooten eind 1989 iemand die stoned zijn rijgedrag laat testen. Hij deed dit naar aanleiding van een bericht dat het Maastrichtse Instituut voor Geneesmiddelen, Veiligheid en Gedrag proefpersonen zocht om high een rijvaardigheidstest af te leggen. Het instituut had de proefpersonen via een advertentiecampa­gne willen werven, maar na Keek op de Week bleek dit niet meer nodig, want kort daarop meldden zo'n twintig mensen zich spontaan aan. Om zo high als een hyena achter het stuur te kunnen kruipen.

Tedje van Es

Nieuwe uitzendbureaus en particuliere bureaus die bemiddelen tussen werkzoekenden en werkgevers, hebben geen vergunning meer nodig. De vakcentrale FNV verzet zich hiertegen, omdat dan de 'Tedjes van Es weer alle ruimte krijgen'. (*Het Parool* 3-9-1993)

In 1992 werd Koenens *Woordenboek Nederlands* verrijkt met een opmerkelijke nieuwe ingang. Tussen *jackpot* en *jacquet* verscheen het artikel *Jacobse en Van Es*. De definitie luidt: '(schertsende benaming voor) de georganiseerde kleine criminaliteit, degenen die het met de wet niet al

te nauw nemen, ontleend aan de tv-uitzendingen van Kees van Kooten en Wim de Bie.' De voorbeeldzin luidt: 'Een maatschappij waar Jacobse en Van Es floreren.'

[122]

Koenen is het enige Nederlandse woordenboek dat een plaatsje voor Jacobse & Van Es heeft ingeruimd. Helemaal ongelijk hadden de redacteurs niet, want het illustere Haagse penozeduo duikt soms inderdaad zonder enige uitleg in Nederlandse kranten op. Zo had de Volkskrant het tussen 1994 en 1996 onder meer over 'firma's met een hoog Jacobse en Van Es-gehalte', 'Jacobse en Van Es-achtige bedrijven', 'kwaliteitscontrole à la Jacobse en Van Es' en 'de club van Jacobse en Van Es', namelijk FC Den Haag.

Toch zijn dit uitzonderingen. Koenen had veel beter een ingang Tedje van Es kunnen maken, want die naam wordt veel vaker overdachtelijk gebruikt. Zo vaak dat hij inmiddels in geen enkel woordenboek zou misstaan.

Zoals eerder gezegd verschenen Jacobse & Van Es op 25 mei 1979 voor het eerst samen op de televisie (zie *geen gezeik, iedereen rijk*). Maar in het jaar daarvoor waren ze al afzonderlijk op de buis te zien geweest. F. Jacobse als slijter in een sketch over wijnproeven, Tedje van Es in een bijdrage over bouncing, een sport waarbij je je in een oliedrum van een berg laat rollen. De naam Jacobse was om de klank gekozen, maar Van Es was geleend van een bestaande figuur, namelijk Bep van Es, in de jaren vijftig de rechtsbinnen van de Haagse Voetbalclub Sparta. Een andere overweging was dat de naam Van Es in Den Haag veel voorkomt.

Tegenwoordig, twintig jaar nadat ze furore maakten, worden Jacobse & Van Es nogal eens door elkaar gehaald. Veel mensen blijken te denken dat Tedje die kleine leperik was, met z'n gitzwarte haar en dat venijnige streepsnorretje. Maar het was die lange, sullige krullenbol, met z'n zwarte leren jack, z'n doorgestikte cowboylaarzen en z'n indrukwekkende snor, die rechtstreeks in verbinding stond met zijn bakkebaarden.

De kranten spreken soms van 'een soort Tedje van Es'. Die formulering bevat nog een indirecte verwijzing naar het typetje. Maar meestal gaat het simpelweg om 'een Tedje van Es'. Tedje is daarmee een soortnaam geworden, voor een sjoemelende, onbetrouwbare

randfiguur, voor een vrije jongen die zich niet graag de les laat lezen. Recente voorbeelden zijn: 'Daar stond plotsklaps een mislukte Tedje van Es in mijn beeld' (*De Limburger*), 'Je zou bijna vergeten dat deze Tedje van Es voor miljoenen heeft gefraudeerd' (*De Groene Amsterdammer*) en 'Elke Tedje van Es kan een chemie-bedrijf beginnen' (*Brabants Dagblad*).

[123]

Men spreekt ook van 'een hoog Tedje van Es-gehalte', van 'Tedje van Es-achtige figuren' en van 'het louche Tedje van Es-imago' (van incassobureaus). Zijn naam wordt ook vaak in de meervoudsvorm gebruikt. Zo had de NRC het in 1997 over 'de Tedjes van Es van uitgevend Nederland'. Andere figuren die de afgelopen jaren tot Tedjes van Es zijn bestempeld: afvalverwerkers, autohandelaars, verkopers van illegaal vuurwerk, vrije tv-producenten, frauderende wetenschappers en medewerkers van uitzendbureaus.

Tedje figureert zelfs in berichtgeving over het buitenland. Zo kopte *Het Parool* in 1994: 'Moskou wemelt van de Tedjes van Es'. En de voormalige president van Ecuador, Abdala Bucaram, is bij herhaling 'de Tedje van Es van Zuid-Amerika' genoemd.

Overigens verdiende Bucaram die typering als geen ander. Tijdens de verkiezingscampagne sprong hij verkleed als Batman uit een helikopter. Vervolgens trok hij zingend en dansend door het land. Kort na zijn benoeming, in juli 1996, schoor hij zijn snor af in een televisie-uitzending en vervolgens bracht hij een cd uit getiteld 'Een verliefde gek'. Zijn broer was minister van Sociale Zaken, een zwager bezette het ministerie van Financiën en zijn vrienden bestuurden de Monetaire Raad.

Maar er is ook een belangrijk verschil tussen de Haagse en de Zuid-Amerikaanse Tedje van Es. Bucaram was even het lievelingetje van de kiezers, maar na een halfjaar werd hij – wegens 'geestelijke onbekwaamheid' – afgezet. De originele Tedje was slechts twee jaar op de buis te zien, maar hij is nog altijd onverminderd populair. Dat zijn naam spreekwoordelijk wordt gebruikt is daar het beste bewijs van.

Zie ook dameswensen; geen gezeik, iedereen rijk; godverdegodver; kneukfilm; mogen wij even overgeven?; neutronenkorrels; samen voor ons eigen en vrije jongens.

Van die dingen dus

Het duet met dochter Louise besloot Engelbert met de opmerking 'Ik heb haar gemaakt'. Van die dingen dus.
(*Trouw* 14-12-1996)

[124]

Cor van der Laak, het typetje van Kees van Kooten dat debuteerde in oktober 1978, kon over van alles en nog wat uit zijn dak gaan. Hij hield dan een donderpreek die stevast eindigde met de woorden: 'Van die dingen dus, van die dingen'. Het zijn woorden die je nog overal tegenkomt: in de spreektaal, in kranten en tijdschriften en in de Tweede Kamer. Dat men Cor van der Laak aanhaalt blijkt onder meer uit de plaats in het betoog: meestal wordt *van die dingen dus* gebruikt om een redenering of een onderdeel van een betoog af te sluiten. Of de uitdrukking volgt op iets dat men onrechtmatig, ergerlijk of tamelijk onzinnig vindt. Zo schreef het Brabants Dagblad in 1997:

Terwijl verlichting in winkels toch Regel I is. 'Donkere hoeken leveren minder omzet.' Van die dingen dus. Daar kan Nuijten uren over filosoferen.

En Jan Marijnissen, de voorman van de Socialistische Partij, zei in datzelfde jaar tijdens een debat over een wetsvoorstel over arbeidsbemiddeling:

In het werkgeversblad *Forum* [...] wordt een korte uiteenzetting gegeven voor de lezers, werkgevers, van de komende veranderingen. Laat in dat artikel nu juist alleen maar staan op welke manier en hoe lang arbeidsovereenkomsten voor bepaalde tijd blijven bestaan. Van die dingen dus!

De uitdrukking wordt bijna altijd in de vaste vorm *van die dingen dus* gebruikt. Een fraaie uitzondering op die regel stond in 1995 in *Trouw*, in een artikel van Nico van Rossen. Hij schreef: 'Daarop zwijgen de deelnemers. Aha, nu zijn we nog even ver. Van die dingen dus, die voorbijgaan.' Hier lopen de woorden van Cor van der Laak naadloos

over in een boektitel van Louis Couperus, namelijk: *Van oude mensen, de dingen, die voorbijgaan...*

Overigens is *van die dingen* dus nergens zo vaak te lezen als in het tijdschrift *Opzij*. Dat komt omdat het al jaren de titel is van een column van hoofdredactrice Cisca Dresselhuys. Hiermee omarmt een tijdschrift dat zich een 'feministisch maandblad' noemt een gevleugeld woord van een van de meest vrouwonvriendelijke typetjes die Kees van Kooten ooit heeft gespeeld.

[125]

Zie ook **Cor van der Laak; en wel hierom en hou je d'r buiten Cock.**

Van wippenstein gaan

Zou jij het goed vinden als jouw kerel met een andere vrouw van wippenstein ging? (René Appel *Geronnen bloed* [1994].)

De Fransen kennen ruim vijftienhonderd werkwoorden voor het voltrekken van de bijslaap. In het Nederlands zijn er vierhonderd opgetekend. Dat gebeurde in 1977 in het *Erotisch woordenboek*. Compleet is die collectie zeker niet. Dat hoeft ook niet, want vrijwel ieder werkwoord dat een beweging uitdrukt, kan ook voor *de oudste beweging der wereld* worden gebruikt. Dit is zeker zo als het om een heen- en weer gaande beweging gaat, zoals bij *schommelen, tuimelen* en... *wippen*.

Wippen is in 1829 voor het eerst opgetekend in de betekenis 'neuken', maar die betekenis zal zeker ouder zijn, want al aan het begin van de zestiende eeuw wordt *wips* gebruikt voor 'wulps, loszinnig'. De Amsterdamse toneelschrijver Samuel Rusting, die bekendstond om zijn grove taalgebruik, gebruikte in 1712 *wipperwappen, wipstaarten* en *wipperij* voor 'neuken' en *wippernap* voor 'vagina'. Een hoer werd toen wel een *wipkooi* of *wipkuitje* genoemd.

Vreemd genoeg ontbreekt de uitdrukking *van wippenstein gaan* in de gangbare verklarende woordenboeken. Zij staat zelfs niet in de voornaamste erotische woordverzamelingen. Toch kom je haar regelmatig tegen. Zo tekende *Vrij Nederland* de uitdrukking in 1996 op uit de mond van Gerard Cox. Cox vertelde dat hij, toen hij nog met

Conny Stuart en Frans Halsema optrad, 'verschrikkelijk vreemd' ging.

[126]

Want ja, ze waren jonge goden. Meiden bij bosjes. Werkelijk waar. In de pauze gaven ze hun stagemanager opdracht om aan die twee meisjes op rij vier te vragen of ze na de voorstelling even wilden blijven wachten. 'Dat deden ze bijna altijd.' Brede mannen-onder-mekaargrijns. 'Nou, dan gingen we even iets met ze drinken en daarna... van Wippenstein, zullen we maar zeggen.'

En *Het Parool* gebruikte de uitdrukking onlangs nog in een bespreking van een boek over de Amerikaanse rockster B.B. King:

Het boek is nog maar net vijf bladzijden op gang of hij gaat al van wippestein. Het is een oudere vrouw die hem inwijdt. Dat wil zeggen: zij is zeven jaar oud, B.B. zelf zes. Zonder enige terughoudendheid beschrijft King hoe hij als broekemannetje met zijn buurmeisje een wel heel realistische versie van 'vadertje en moedertje' speelde. 'Push it in and out', she says. 'Push it all the way in.' Het was een beweging die B.B. King nog vaak zou maken in zijn leven.

Kenners van het werk van Van Kooten en De Bie hebben van wippenstein gaan natuurlijk allang herkend. Het komt uit de beroemde sketch op de elpee *Hengstenbal* uit 1977, waarop de Klisjeemannetjes in het plat-Haags hun seksleven bespreken.

VAN KOOTEN: 'Als je wilt kan je mij elke nach zien palen. Elke nach.'

DE BIE: 'Elke nach van wippestein zeg. Hé, nou dan zouden ze mij na een jaartje dinsdagochend op de stoep kunnen zetten.'

Toen Van Kooten en De Bie deze uitdrukking lanceerden, waren constructies die eindigen op -stein al zo'n tien jaar in de mode. In hun eigen werk zijn nog te vinden van *bubbelenstein* ('dik worden op de dijen'), van *spitsenstein* ('met de oortjes') en van *zwevenstein*. Elders zijn

onder andere gevonden van beukenstein, van knullenstein, van knokkenstein, van pimpelenstein, van slappenstein, van suffenstein en van truttenstein. Vooral Dimitri Frenkel Frank grossierde in dit soort woorden. Vóór 1977 is van wippenstein gaan nergens aangetroffen. Vooralsnog mogen we dus aannemen dat Van Kooten en De Bie er de bedenkers van zijn. Zeker is dat zij een belangrijke rol hebben gespeeld in de verbreiding ervan.

Overigens wordt Van Wippesteyn soms ook gebruikt als schertsende benaming voor het mannelijk lid. Het gaat hier om een verkorting van heer van Wippesteyn, vandaar ook die afwijkende, deftig aandoende spelling. Deze fictieve heer bevindt zich in het gezelschap van honderden anderen, want al is de variatie in seks beperkt, de woordenschat ervoor is onuitputtelijk.

Zie ook **bonken** en **pruimen op sap zetten**.

Vieze Man

Ike Turner deed daarbij heel rare dingen met zijn tong en de microfoon. De vieze man, maar dan echt. (*Het Parool* 18-7-1995)

De Vieze Man van Kees van Kooten was niet de eerste in z'n soort, en zeker niet de laatste. De wereld blijkt te wemelen van de vieze mannen. Als je 'vieze man' nazoekt in de digitale bestanden van kranten rollen ze er bij bosjes uit. Een kleine greep: Menno Buch wordt 'de vieze man van Veronica' genoemd en Willibrord Frequin 'de vieze man van Hilversum'. Ulrich Seidl staat bekend als 'de Oostenrijkse vieze man' en Walt Disney werd een paar jaar geleden ontmaskerd als 'de vieze man van Hollywood'. Van Ursul de Geer is gezegd dat hij 'een vieze man in een net pak' is. Zonder nadere bepaling zijn – om uiteenlopende redenen – onder meer Brett Anderson, Herman Brood, Gerard Reve, Docters van Leeuwen, Friedrich Weinreb en Joop Wilhelmus vieze mannen genoemd. Zelfs Rembrandt zou een vieze man zijn geweest. Althans, in 1992 schreef Jan Wolkers in de NRC: 'Men vond Rembrandt nogal eens een vieze man. En dat was hij, gode zij dank, van tijd tot tijd misschien ook wel.'

Kees van Kooten liep in 1981 een anonieme vieze man tegen het lijf. Aan het literaire tijdschrift *Hersenspingsels* vertelde hij hierover later:

- [128] Ik wandelde eens met mijn dochter in het Spanderswoud, ze was toen een jaar of drie. Ik kwam toen een man tegen en hij zei: 'Ik zou niet verder lopen met dat meisje, want daar liggen er twee.' En toen die man dat zei, zag ik dat hij loog. Hij vond het spannend om te vertellen. Toen gingen we naar huis. En toen we moesten filmen, zei ik tegen onze grimeur: 'Ik wil een vieze man doen.' Ik heb een regenjas aangetrokken die aan de kapstok hing, ik heb mijn haar geverfd en ik had me nog niet geschoren. Toen zijn we teruggedaan naar die plek in het bos. Wim liep daar met een hondje en ik zei dus op de plaats waar die man tegen mij had gezegd: 'Eh... gaat u met dat hondje... eh.' Zo is ie ontstaan, de Vieze Man.

De sketch van de Vieze Man die in het bos meneer Foppe (De Bie) aanspreekt, werd uitgezonden op 12 april 1981. De conversatie begint als volgt:

VIEZE MAN: 'Ga je deze kant op?'

FOPPE: 'Ja.'

VIEZE MAN: 'Uitkijken, hoor, daar.'

FOPPE: 'O jee, is er wat gebeurd?'

VIEZE MAN: 'D'r liggen er twee. Er zijn er twee met elkaar bezig.'

FOPPE: 'Ach, 't is lente hè.'

VIEZE MAN: 'Nee, het zijn twee kerels.'

Vervolgens blijken er ook nog, aan de andere kant van het bospad, twee naakte vrouwen met elkaar bezig te zijn en 'vier, nee zeven naakte stellen'. Aldus de Vieze Man. Overigens heette hij toen nog niet zo. Die naam Vieze Man kreeg hij niet lang daarna van ir. Walter de Rochebrune, een even erudiet als smoezelig typetje van Wim de Bie. In 1984 verschenen zij samen op een videoband getiteld *Vieze Mannen*.

De Vieze Man is een van de bekendste typetjes van Kees van Koo-

ten. Hij was afstotend en ontroerend tegelijk. Hij at van het eelt onder zijn voeten, hij rook aan een bankje in het park waar zojuist een mejuffrouw had gezeten, hij fantaseerde hoe het zou voelen om een donzig paaskuikentje met van die ijzerdraadpootjes op je eikel te zetten, hij huurde pornovideo's die hij – bij gebrek aan een afspeler – buiten tegen het licht hield en hij stopte batterijen in zijn achterste om te testen of er nog stroom op stond. Allemaal zaken waar hij, naar eigen zeggen, ballen van in zijn buik kreeg.

In zijn beroemdste sketch praat de Vieze Man in een keurige chocolaterie zo vunzig over bonbons met zachte vulling, dat je die niet meer kunt kopen zonder aan hem te denken. Tijdens die scène zegt hij een paar keer, smakkend op een bonbon: 'Nou komt het nat' – een uitdrukking die, net als ballen in m'n buik, alleen in kringen van Van Kooten en De Bie-fans nog wel eens wordt aangehaald.

De grote bekendheid van Van Kootens Vieze Man heeft een curieus effect op het Nederlands gehad. Het typetje is zó bekend dat het bijna niet meer lukt om de woorden *vieze man* op te tikken zonder aan de Vieze Man te denken. Het gevolg hiervan is dat in kranten *vieze man* geregeld met hoofdletters wordt geschreven. Zo schreef de NRC in 1996, onder de kop 'Al Pacino als familielid van de Vieze Man op het toneel': 'Op zulke momenten is Pacino's Erie familie van De Vieze Man, een verfijnde neef die in de goot is geraakt.'

Behalve naar hoofdletters grijpt men ook naar aanhalingstekens. Trouw had het eens over 'een onmogelijke, kwijlende kerel, een "vieze man" avant la lettre'. Het Algemeen Dagblad gebruikte in 1994 zelfs een combinatie van hoofdletters en aanhalingstekens:

In Utrecht zullen de heksen in het midden van hun heksenkring een 'Vieze Man' verbranden, bij wijze van protest tegen aanranding & verkrachting. Allemachtig, daar zullen wij toch weer heen moeten, voor een indringende reportage. Want een krijsende Hedy d'Ancona, gezeten op een bezemsteel, dat kunnen wij natuurlijk niet laten lopen.

Van Kooten en De Bie hebben de taal op veel manieren beïnvloed, maar dit is de subtielste: door een klassiek typetje verschijnen hoofd-

letters en aanhalingstekens op plaatsen waar ze strikt genomen niet nodig zijn en waar ze, vóór Van Kootens wandelingetje in het Spanderswoud, nooit zouden hebben gestaan. Daarnaast doen combinaties als *vieze-man-achtige*, *vieze man-monoloog*, *vieze-mannenhok* en *suikerzakjesverzamelaars-in-vieze-man-regenjassen* de invloed van Van Kooten en De Bie vermoeden.

Er is nog iets anders: sinds het ranzige typetje van Van Kooten lijkt *vieze man* vaker als bijnaam te worden gebruikt. Niet alleen voor personen, maar zelfs voor landen. Vooral ‘de *vieze man van Europa*’ is populair. Engeland, Frankrijk, Denemarken, Nederland en Wallonië zijn zo genoemd. West-Bengalen is ‘de *vieze man van India*’ genoemd, maar dat zal oorspronkelijk wel in het Engels zijn gebeurd. Het gaat hier kennelijk om de zoveelste variant op de uitdrukking *de zieke man van Europa*, waarmee in de negentiende eeuw Turkije werd aangeduid.

Een apart geval is Aad Kosto. Kosto was staatssecretaris van Justitie toen Den Haag besloot het asielbeleid van het Ministerie van wvc over te hevelen naar Justitie. Maar zijn partijgenote Hedy d’Ancona, indertijd minister van wvc, meende dat haar ministerie veel menselijker te werk ging. Kosto reageerde daar in 1994 fel op in het Nieuwsblad *Migranten*:

D’Ancona vindt dat Justitie de opvang niet mag doen, omdat het ook de instantie is die opsluit. Ik voel dat als een affront tegen Justitie. Waar ik bezwaar tegen heb is dat D’Ancona er *good guys* en *bad guys* van maakt. Ik ben dat gewend, vandaar dat ik me schertsenderwijs, maar met een bittere ondertoon, de *vieze man* van het kabinet noem.

Aad Kosto als de zelfbenoemde *Vieze Man* van het kabinet – het zou hem eindeloos worden nagedragen en uiteindelijk werd hij, door zijn asielbeleid, zelfs het slachtoffer van een bomaanslag. Dan is het toch veiliger om wandelaars in het bos te waarschuwen dat er verderop twee liggen te... uh...

Zie ook **geilneef**.

Vrije jongens

In de computerwereld heersen de vrije jongens. Standaardisatie is hun grootste vijand. Als het even kan, brengen ze een bestaande standaard om zeep. (De Volkskrant 30-11-1996)

[131]

Hebben Van Kooten en De Bie de uitdrukking *vrije jongens* bedacht? Je leest dit vaak en zij hebben het zelf ook wel eens gesuggereerd. Toch is het niet zo en dat is makkelijk aan te tonen. De uitdrukking is namelijk al ver voor hun geboorte in druk verschenen. De Amsterdamse schrijver Justus van Maurik (1846-1904) gebruikte *vrije jongen* minstens drie keer in zijn boeken, het eerst in 1883. In 1897 schreef hij in *Amsterdam bij dag en nacht*: 'Kleine Mientje, heb ik gepasseerden Woensdag begraven. Ik ben nou weer alleen – 'n vrije jongen, zooals de menschen dat noemen.'

Van Maurik gebruikte *vrije jongen* steeds voor 'alleenstaande, vrijgezel, ongebonden man'. Later is het nog herhaaldelijk in die betekenis gebezigd, onder meer door Jef Last en Simon Carmiggelt. Gaandeweg kreeg het tevens de betekenis 'iemand die zijn eigen gang gaat'. Ook Van Kooten en De Bie gebruikten *vrije jongen* aanvankelijk op die manier. Bijvoorbeeld toen zij in 1968, in een vraaggesprek met *De Nieuwe Limburger*, toegaven dat het een misser was geweest om als Klisjeemannetjes mee te doen aan het televisieprogramma Fanclub:

Als je op een gegeven moment wordt uitgenodigd om voor de buis op te treden, dan kan het je niet schelen in welk programma ze je zetten. Al is het in een forum over de bosbouw in Suriname. Dan doe je het nóg. [...] We voelden ons door niets en niemand gebonden. We zijn volmaakt *vrije jongens*. Het gaat er alleen om, dat onze mannetjes uit de verf komen.

Ook op de plaat *Hengstenbal* uit 1977 komt de uitdrukking voor, in de beroemde dialoog van de Klisjeemannetjes over hun seksleven. Als Klisjeemannetje Van Kooten zegt dat hij met zijn ejaculatie een volwassen vent 'met gemak' van z'n brommer zou kunnen spuiten, en

dat acht keer achter elkaar, zegt De Bie: 'Acht keer? Ja vroeger toen we een vrije jongen waren, toen wou ik nog wel eens een tweede boom opzetten. Maar daar zaten dan altijd twee of drie weken tussen.'

[132] Maar op 28 september 1980 veranderde er wat. Op die dag kondigden Jacobse & Van Es – de Haagse penozeafsplitsingen van Van Kooten en De Bie – aan dat zij de Tegenpartij hadden opgericht, een partij die nadrukkelijk werd gepresenteerd als een groepering van en voor vrije jongens:

F. JACOBSE: 'De Tegenpartij is een partij voor alle Nederlanders die niet meer tegen Nederland kennen. [...] Waar gaat het om? Nederland is ooit groot geweest door de vrije jongens. Grote en kleine zelfstandige ondernemers die nooit te beroerd waren om 48 uur per dag hun handen te laten wapperen. Welnu, kijkers, in dít Nederland zien wij, dat deze vrije jongen met uitroeiing en sterving bedreigd wordt. Deze vrije jongen is een gevangene van het systeem geworden. Een pario.'

TEDJE VAN ES: 'Zó. En daarom zeggen wij: Al onze vrije jongens moeten vrij. Stemp daarom vóór... de Tegenpartij!'

In alle volgende sketches van de Tegenpartij stonden de vrije jongens min of meer centraal. Zo legden Jacobse & Van Es een krans bij de standbeelden van 'grote vrije jongens' als Johan de Witt, Johan van Oldenbarnevelt en Michiel de Ruyter. In een persiflage op de commerciële televisie lieten zij allerlei Haagse vrije jongens onbekommerd reclame maken voor hun eigen zaak – een uitzending die de VPRO op een berisping van het ministerie van CRM kwam te staan. Kamervoorzitter Dick Dolman had nog geprobeerd dit te voorkomen door, zogenaamd als lid van de Tegenpartij, een beroep te doen op het gevoel voor humor van minister Gardeniers. In een brief had hij haar gevraagd of zij soms van plan was om alle 'vrije jongens' de nek om te draaien.

Het was, kortom, vrije jongens vóór en vrije jongens ná, en meteen na de dramatische dood van Jacobse & Van Es op het Haagse Binnenhof deden Van Kooten en De Bie er nog een schepje bovenop, met een loflied op de vrije jongens. Dat liedje was kennelijk ook

bedoeld om de gemoederen een beetje te sussen, want inmiddels was er nogal wat kritiek gekomen op de politieke ideeën van de Tegenpartij:

*De vrije jongens doen nooit iemand kwaad
Tenzij hij [niet: zij] ongehinderd dag en nacht zijn gangetje maar gaat
Want zulke jongens zijn vrij als de wind
Laat ze maar waaien dan heeft u aan hen geen kind.*

[133]

Voor de uitdrukking *vrije jongens* had dit alles ingrijpende gevolgen. In de eerste plaats kreeg zij door Jacobse & Van Es algemene bekendheid. Dat zie je ook in de woordenboeken. Vóór de Tegenpartij stond *vrije jongen(s)* in geen enkel Nederlands woordenboek. Inmiddels heeft vrijwel ieder woordenboek er een plaatsje voor ingeruimd.

Maar ook de betekenis veranderde. Jacobse & Van Es waren kleine criminelen, jongens die de regels aan hun laars laptten en die ondanks hun uitkering tachtig uur per week hun handen lieten wapperen. Daardoor kreeg *vrije jongens* een negatieve bijklank. Het wordt niet gebruikt voor grote criminelen – dat zijn *zware jongens* – maar voor een heel scala aan ondernemers die het met de wet niet al te nauw nemen. In de kranten is de uitdrukking de afgelopen jaren onder meer gebruikt voor advocaten, amateurwetenschappers, antiquaren, brugwachters, Bul Super en Hiep Hieper, commissionairs, krakers, makelaars, managers, marktkooplui, notarissen, parkeerwachters, rechercheurs, schoonmakers, specialisten, supermarkteigenaars, taxichauffeurs, televisiemakers (van Veronica), uitvaartverzekeraars en wasstraatexploitanten.

Johan Cruijff is een ‘geniale vrije jongen’ genoemd en luchtvaartpionier John Block ‘de laatste vrije jongen van de Nederlandse luchtvaart’. Een doctoraalscriptie over kleinschalige bedrijvigheid in Burkina Faso kreeg in 1981 de titel *Vrije jongens in Ouagadougou*, een studie over een particuliere geheime dienst tijdens de Koude Oorlog werd in 1992 uitgebracht onder de titel *Gladio der vrije jongens*. Een enkele keer lees je over *vrije jongens en meiden*, maar *vrije meiden* – een voor de hand liggende tegenhanger – is niet aangetroffen. Uitdrukkingen als *geklofte jongens*, *jongens van de vlakke* en *jongens van de gestampte pot* kom je

bijna niet meer tegen; die lijken geheel te zijn verdrongen door het vergelijkbare vrije jongens.

[134] Rest de vraag: waarom hebben Van Kooten en De Bie de vrije jongens Jacobse & Van Es indertijd vlak voor de verkiezingen laten doodgaan? Kwam dat omdat de racistische denkbeelden van de Tegenpartij zoveel instemming kregen? Dreigde de grap uit de hand te lopen? Toen Vrij Nederland dit in 1982 – een jaar na de dood van Jacobse & Van Es – aan Wim de Bie vroeg, antwoordde hij:

Dat misverstand duikt wel vaker op. Ik weet ook niet hoe dat verhaal de wereld is ingeslopen. Niets is minder waar! Het einde van Jacobse en Tedje van Es kwam weliswaar onverwacht, maar wij wisten van te voren dat het zo moest aflopen. De figuren waren op. Er zat niets meer in.

Maar twee jaar later, in 1984, vertelde Kees van Kooten aan De Typhoon:

In de tijd van Jacobse & Van Es was ons publiek breder, dat was het Archie Bunker-effect. Archie Bunker, *All in the Family*, werd gekenmerkt doordat mensen lachten óm Archie Bunker, die hadden het door. Of ze lachten mét Archie Bunker, ze dachten: die heeft gelijk. Zo zijn wij dus echt op de voorpagina van het blad van de Volksunie van Glimmerveen geplaatst met: *Bravo!* Van Kooten en De Bie, eindelijk eens twee die het durven te zeggen! We hoopten dat het satirisch, dik en grof en schunnig genoeg was om voor die trend te waarschuwen, maar het werd door grote groepen mensen juichend begroet. Daar zijn we erg van geschrokken, de werkelijkheid haalde onze satire in. Toen hebben we ze laten overlijden.

De verklaring dat de typetjes ‘op’ waren is inmiddels vergeten; de verklaring dat Jacobse & Van Es eigenlijk door het rechts-extremisme zijn vermoord – zoals Kees van Kooten het ook wel eens heeft verwoord – is inmiddels een eigen leven gaan leiden. Onlangs verklaarden Van Kooten en De Bie dat de waarheid ergens in het midden ligt:

beide overwegingen speelden een rol, hoewel de eerste toch wel zwaarder woog: Jacobse & Van Es, de grote verbreiders van de uitdrukking *vrije jongens*, hadden simpelweg hun tijd gehad.

Zie ook *dameswensen*; *geen gezeik, iedereen rijk*; *godverdegodver*; *kneukfilm*; *mogen wij even overgeven?*; *neutronenkorrels*; *samen voor ons eigen* en *Tedje van Es*.

[135]

Wibocri

Witteboordencriminaliteit, *white-collar crime*, *délinquance* en *col blanc*, *Wirtschaftskriminalität* – in alle moderne talen is het een mondvul. Het was dus niet vreemd dat Van Kooten en De Bie op 10 november 1985 het woord *wibocri* introduceerden – een samentrekking van *witteboordencriminaliteit* waarmee zij de *afko-woede* van ambtenaren belachelijk maakten. Dit gebeurde in een sketch waarin De Bie de rol vertolkte van directeur van een alternatief huis van bewaring, ‘Eikelglans’ geheten. Nette criminele mannen ondergingen daar hun straf en heropvoeding.

De NRC reageerde de volgende dag positief op de introductie van dit nieuwe woord: ‘Het is heel waarschijnlijk dat het begrip ‘wibocri’ net zo’n normale plaats in het Nederlands taalgebruik zal krijgen als het woord *vertrossing*.’

In de eerste maanden na deze uitzending lag het woord op ieders lippen, maar daarna zakte het snel weg, tot het – volgens Marc De Coster – in het midden van de jaren negentig weer opdook in de media. Veel waarschijnlijker is dat het nooit helemaal weg is geweest. Hoe dan ook, je komt het nu nog af en toe tegen, al dan niet met een verwijzing naar Van Kooten en De Bie. Over het algemeen wordt het overigens in de meervoudsvorm gebruikt voor *witteboordencriminelen* – voor de personen dus, niet voor de zaak. Zo schreef *HP|De Tijd* in 1997: ‘Volgens Zalm heeft paars er veel aan gedaan om Wibocri’s te pakken. Sterker nog, dankzij paars is Han V., de directeur van het effectenkantoor Leemhuis & Van Loon, afgelopen vrijdag gearresteerd.’ En het *Algemeen Dagblad* meldde in januari 1998:

Inmiddels is het tij gekeerd en schuwt justitie een harde, openlijke aanpak niet. De vermeende witteboordencriminelen ('wibocri's') worden in het jongste beurschandaal publiekelijk aan de paal genageld. De advocatuur heeft het smalend over Amerikaanse toestanden.

In Vlaanderen zijn de *wibocri's* duidelijk minder bekend dan in Nederland. In september 1998 besteedde de Vlaamse krant *De Standaard* ruim een pagina aan een *Klein woordenboek van de Witteboordencriminaliteit*. In 54 lemma's werd uiteengezet wat de witteboordencrimineel zoal uitvreet, van *afdreiging* tot *zwendel*, maar het begrip *wibocri* zelf werd niet genoemd.

Zwijgstront

Zwijgstront is het enige Kees van Kooten-woord dat rechtstreeks uit een boek de omgangstaal is binnengedrongen. Bijna alle andere woorden zijn hun leven in een televisie-uitzending of op een langspeelplaat begonnen. Een andere uitzondering is *natuurleuk*. Daarvan stond de wieg in een tijdschrift.

Maar er is een duidelijk verschil: Van Kooten en De Bie hebben *natuurleuk* een beetje gepusht. Althans, vooral Van Kooten heeft het in vraaggesprekken herhaaldelijk gebruikt. Bij *zwijgstront* is dat niet het geval. Voorzover bekend heeft Van Kooten dit alleen gebruikt in 1986, als titel van een verhaaltje in *Meer modernismen* over een echtpaar dat *stront* heeft en daarom niet met elkaar praat. Zeg maar 'woorden zonder woorden'.

'Het komt hun wel goed uit', aldus Van Kooten, 'dat ze naar een verjaardag moesten. Kunnen ze allebei weer eens wat praten, want je krijgt er een droge mond van, van *Zwijgstront*.'

En even later schrijft hij:

Wij kennen hen al jaren en wij schatten hun ruzie op twee dagen

oud. Dit zal de avond van de tweede dag zijn. Nee, die twee zitten nog midden in hun Zwijgstront.

In het krantenmateriaal is *zwijgstront* niet aangetroffen, maar je hoort het met enige regelmaat, en ook op het Internet duikt het enkele malen op. Zo meldt het elektronische tijdschrift *Writers Block magazine*, in een publicatie getiteld 'De geheime email van Doris K. & Willem L.': 'Binnen was het niets dan ellende. Iedereen in de *zwijgstront*.'

[137]

En een anonieme dichter gaf het een plaatsje in een woordspelig gedicht getiteld 'Om ons heen (880103)':

*Morbide monomannen
Hypocriet glurpend
In klimmende zwijgstront
Likkende boterboeren
Kwijlend en trappend
Op een ladder van slijm*

*Gemaskerde lokvrouwen
Modderbadend in 't moeras
Borrelend in leugengas*

*Sissende geldadders
Bijtend en knijpend
In argeloos gedierte*

[...]

Ja

Zo is alles

Wat ons omringt.

Of *zwijgstront* de eenentwintigste eeuw zal halen is de vraag. Het verdient dit wel, want het is een nuttig woord, dat een gat in onze taal dicht. Zoals zoveel woorden en uitdrukkingen van Van Kooten en De Bie.

Bijvoegsels

De taal van Van Kooten en De Bie chronologisch

[139]

1969

stoned als een garnaal

en wel hierom

van die dingen dus

1973

bescheurkalender

1979

godverdegodver

hou je d'r buiten Cock

1974

dames heren ook

fijns

leef met vlag en wimpel

schrijpend

Jacobse & Van Es

neutronenkorrels

Tedje van Es

tuin winterklaar maken

1975

kromcommunicatie

natuurleuk

1980

dameswensen

doemdenken

geen gezeik, iedereen rijk

kneukfilm

1977

bonken

fysiek is altijd psychisch

geilneef

goed kauwen, dat je eten

gelijkmatig in je bloed komt

kijken, kijken en de rest erbij

denken

pruimen op sap zetten

regelneef

van wippenstein gaan

mag ik even een teiltje?

mogen wij even overgeven?

vrije jongens

1981

samen voor ons eigen

Vieze Man

1978

Cor van der Laak

1982

Hekking

Juinen

positivo

	1984 Koos Koets	zwijgstront
[140]	1985 jemig de pemig jongere ouderen mozes kriebel oudere jongeren wibocri	1989 Akkermans dr. Clavan ik ben genoemd
	1986 arro	1990 nieuw flinks
		1993 krasse knarren

Welke typetjes waren het productiefst?

Jacobse & Van Es (12)

dameswensen
geen gezeik, iedereen rijk
godverdegodver
Jacobse & Van Es*
kneukfilm
mag ik even een teiltje?
mogen wij even overgeven?
neutronenkorrels
samen voor ons eigen
Tedje van Es*
tuin winterklaar maken
vrije jongens

De Klisjeemannetjes (6)

bonken
fysiek is altijd psychisch
goed kauwen, dat je eten
gelijkmatig in je bloed komt

kijken, kijken en de rest erbij
denken
pruimen op sap zetten
van wippenstein gaan

Koos Koets (5)

jemig de pemig
jongere ouderen
Koos Koets*
mozes kriebel
oudere jongeren

Cor van der Laak (4)

Cor van der Laak*
en wel hierom
hou je d'r buiten Cock
van die dingen dus

* gebruikt als soortnaam

Top-tien

1	oudere jongeren
(843 vindplaatsen)	6	positivo (243)
2	doemdenken (666)	7	vieze man (74)
3	vrije jongens (609)	8	dr. Clavan (68)
4	regelneef (304)	9	(wethouder) Hekking (62)
5	krasse knarren (245)	10	en wel hierom (48)

[141]

Wel of niet door Van Kooten en De Bie bedacht

Bedacht door Van Kooten en De Bie (40)

Akkermans
arro
bescheurkalender
dr. Clavan
Cor van der Laak
dames heren ook
dameswensen
doemdenken
en wel hierom
fijns
fysiek is altijd psychisch
geen gezeik, iedereen rijk
geilneef
goed kauwen, dat je eten
gelijkmatig in je bloed komt
Hekking
hou je d'r buiten Cock
Jacobse & Van Es
jongere ouderen
Juinen

kijken, kijken en de rest
erbij denken
kneukfilm
Koos Koets
krasse knarren
kromcommunicatie
leef met vlag en wimpel
natuurleuk
neutronenkorrels
nieuw flinks
oudere jongeren
positivo
regelneef
samen voor ons eigen
schrijpend
stoned als een garnaal
Tedje van Es
tuin winterklaar maken
van die dingen dus
vieze man
wibocri
zwijkstront

**Verbreid door Van Kooten
en De Bie (10)**

bonken*

godverdegodver

[142] ik ben genoemd

jemig de pemig

mag ik even een teiltje?*

mogen wij even overgeven?*

mozes kriebel

pruimen op sap zetten*

vrije jongens

van wippenstein gaan*

* misschien ook door hen bedacht

Bronnen en overige geraadpleegde literatuur

Over Van Kooten en De Bie zijn in de afgelopen decennia vele honderden artikelen gepubliceerd. De grootste knipselcollecties zijn aanwezig in de archieven van de VPRO en het Letterkundig Museum. Daarnaast beschikt Wim de Bie over een groot privé-archief. Veel van de achtergrondinformatie in dit boekje is uit deze archieven afkomstig.

[143]

Hieronder wordt per woord of uitdrukking nauwkeurig aangegeven welke publicaties zijn aangehaald of geraadpleegd. Dat gebeurt niet als de bronnen al in het artikel zelf worden gespecificeerd, zoals bijvoorbeeld bij *samen voor ons eigen*. Onder het kopje 'Overige geraadpleegde literatuur' zijn enkele belangrijke publicaties toegevoegd over leven en werk van Van Kooten en De Bie. Ook de belangrijkste artikelen over hun taalgebruik worden daar genoemd.

Wat dat laatste betreft verdienen twee publicaties aparte vermelding. Over de taal van Van Kooten en De Bie was tot nu toe het meest bijeengebracht door Henk van Gelder en Marc De Coster. Van Gelder verwerkte een en ander in 1993 in *Aju paraplu. Gevleugelde woorden van radio en televisie*. Marc De Coster bracht zijn bevindingen onder in twee publicaties: begin 1998 in zijn *Woordenboek van populaire uitdrukkingen, clichés, kreten en slogans* en aan het eind van dat jaar in het artikel 'Is er leven na Koot en Bie? De invloed van een satirisch duo op de Nederlandse taal' in *Trefwoord* (nr. 13, 1998, p. 158-166).

Van groot belang was verder het uitvoerige overzicht dat Ot Louw maakte van de eerste honderd uitzendingen van het Simplisties Verbond. Louw, die talloze programma's van Van Kooten en De Bie heeft gemonteerd, gaf dit uitmuntende overzicht in eigen beheer uit, in een zeer kleine oplage. Ik ben hem zeer dankbaar dat ik het heb mogen gebruiken. Daarnaast bestaat er een gedetailleerde beschrijving van de uitzendingen van Van Kooten en De Bie die is gemaakt door de NOB.

Bij de onderstaande bronnen zijn de publicaties van De Coster verkort tot 'De Coster (1998a)' en 'De Coster (1998b)' (voor het artikel in *Trefwoord*). Het *Algemeen Dagblad* is verkort tot AD, de *Haagse Post*

tot HP, Onze Taal tot OT, de Volkskrant tot VK, Vrij Nederland tot VN en het Woordenboek der Nederlandsche Taal tot WNT. Boektitels zijn bij herhaalde vermelding verkort.

Bronnen

Inleiding: De Typhoon 15-12-1984; VN 6-1-1979.

Akkermans: Martin van Amerongen & René Zwaap Van Kooten & De Bie. 25 jaar narren op de kansel (Amsterdam 1992), p. 61-62; Elsevier 11-11-1989 & 7-5-1994; NRC 7-11-1991; OT 1993, p. 287; VK 24-3-1998; VN 21-12-1996; VPRO-gids 28-4-1990.

Arro: De Coster (1998b); Cor Hoppenbrouwers Jongerentaal. De tipparade van de omgangstaal (Hoogezand 1991), p. 25-27; Jan Kuitenbrouwer Turbo-taal. Van socio-babble tot yuppie-speak (Amsterdam 1987), p. 24; Nieuwe Revu 11-10-1990; OT 1995, p. 194; Parool 21-8-1993.

Bescheurkalender: Patrick van den Hanenberg & Frank Verhallen Nederlands cabaret 1970-1995 (Amsterdam 1996), p. 233; OT 1993, p. 289 & 1995, p. 194; Parool 10-3-1998; WNT XIV (1936), kol. 539.

Bonken: Enno Endt & Lieneke Frerichs Bargoens woordenboek (1974²); De Gelderlander 29-4-1998; Hans Heestermans, P.G.J. van Sterkenburg & J. van der Voort van der Kley Erotisch woordenboek (Utrecht 1977); OT 1992, p. 254-255.

Clavan: De Coster (1998b); Van Kooten Zwemmen met droog haar (Amsterdam 1991), p. 10-11; NRC 19-11-1991; Trouw 23-11-1998; VK 24-3-1998; VN 22-3-1997.

Cor van der Laak: Kees Fens 'Figuren uit de beeldroman Nederland', in: VK 13-12-1993; NG: gemeentelijk magazine, jrg. 48 (1994), p. 10; Parool 24-5-1994 & 12-5-1995 & 3-4-1998; Trouw 21-5-1993; VK 23-11-1996.

Dames heren ook: Van Amerongen & Zwaap (1992), p. 71; De Coster (1998a), p. 96; Henk van Gelder Aju paraplu (Amsterdam 1993), p. 14; Nieuwe Linie 12-1-1997; Nieuw Wereldtijdschrift 1985, nr. 2, p. 37-48; OT 1993, p. 287.

Dameswensen: AD 13-8-1993; Parool 10-6-1992.

Doemdenken: De Bie Schoftentuijg (Amsterdam 1988), p. 32; Van Gelder (1993), p. 20; Humo 4-2-1988; OT 1993, p. 287-288 & 1995, p. 194; VK 29-4-1980.

En wel hierom: De Coster (1998a), p. 446; Van Gelder (1993), p. 21; NRC 30-12-1996 & 16-7-1997; OT 1993, p. 287; Parool 15-2-1997; Trouw 17-10-1992 & 7-2-1998; VK 13-12-1993.

Fijns: HP 4-1-1975.

[146] **Fysiek is altijd psychisch:** Psychologie en Maatschappij 1996, p. 286-294.

Geen gezeik, iedereen rijk: AD 27-11-1993; De Coster (1998a), p. 150; Dagblad voor Noord-Limburg 1-3-1995; De Gelderlander 26-3-1994; VN 16-5-1981.

Geilneef: Parool 28-4-1977; VK 29-4-1977; Vrije Volk 21-4-1977.

Godverdegodver: NRC 17-1-1998; OT 1998, p. 278-279; Parool 22-4-1997; VPRO-gids 21-6-1980 & 7-10-1988.

Goed kauwen: Van Gelder (1993), p. 31; OT 1993, p. 287; Telegraaf 4-1-1997.

Hekking: Brabants Dagblad 26-10-1996; De Limburger 8-3-1997; NRC 24-8-1993 & 13-3-1994 & 30-12-1994 & 14-9-1998; Oor 17-11-1984; Parool 9-6-1992; VK 15-1-1997.

Hou je d'r buiten Cock: De Coster (1998a), p. 92; Van Gelder (1993), p. 37; Opzij 1-4-1995; OT 1993, p. 287; Trouw 27-2-1995.

Ik ben genoemd: ANP 16-8-1994; NRC 26-11-1998; VK 13-8-1994 & 13-4-1996.

Jemig de pemig: J. Bouman *De volkstaal in Noord-Holland* (Purmerend 1871), p. 49; De Coster (1998a), p. 379-380; Van Gelder (1993), p. 43; Hoppenbrouwers (1991), p. 47; NRC 1-5-1993 & 15-5-1993; OT 1993, p. 287; P.G.J. van Sterkenburg *Vloeken. Een cultuurbepaalde reactie op woede, irritatie en frustratie* (Den Haag 1997), p. 260; Trouw 28-1-1993; Tubantia 23-8-1997; WNT VI 1¹ (1926), kol. 241.

Juinen: AD 15-10-1996; Gooi- en Eemlander 24-11-1982; F. van den Hoven *De topografische gids van Nederland* (Amersfoort 1998), p. 372; Juinensche Courant 22-1-1983; Parool 27-2-1998; Trouw 28-2-1998.

Kneukfilm: De Coster (1998b); Hoppenbrouwers (1991), p. 100; De Limburger 12-8-1994; OT 1995, p. 194; VK 23-4-1996.

Koos Koets: AD 8-6-1993; Brabants Dagblad 26-10-1996; NRC 14-8-1997; Parool 4-12-1993 & 14-9-1996; Trouw 8-12-1993.

- Krasse knarren:** AD 5-9-1994 & 20-1-1998; De Coster (1998a), p. 240; De Coster (1998b); NRC 6-10-1993 & 11-10-1997; Treffpunt 1994, nr. 3, p. 7; Trouw 19-10-1993; VN 16-10-1993 & 16-4-1994; WNT VII² (1941) kol. 4508-4509 & VII¹ (1916) kol. 113-115.
- Kromcommunicatie:** Brabants Dagblad 4-4-1997; Dagblad voor Noord-Limburg 30-6-1995; De Limburger 16-2-1996; OT 1993, p. 288 & 1995, p. 194; De Stem 14-8-1996.
- Leef met vlag en wimpel:** Gooi- en Eemlander 2-8-1975; Panorama 20-7-1979; Parool 24-5-1997; VK 5-11-1974.
- Mogen wij even overgeven? Mag ik even een teiltje?:** De Coster (1998a), p. 407-408; Nieuwe Revu 3-5-1995; Trouw 12-12-1996.
- Mozes kriebel:** De Coster (1998a), p. 285; Hoppenbrouwers (1991), p. 47, 104; HP/De Tijd 22-3-1996; OT 1993, p. 287; Van Sterkenburg (1997), p. 296-297.
- Natuurleuk:** voor het artikel uit de HP, zie Van Kooten Hedonia (Amsterdam 1984), p. 148-155; Humo 27-4-1995; Leidsch Dagblad 6-5-1989; Literama 29-3-1988; Nieuwe Linie 12-1-1977; OT 1995, p. 194; Parool 18-6-1992 & 11-2-1997.
- Neutronenkorrels:** Delta 12-3-1998; NRC 24-7-1997; De Stem 1-11-1997.
- Nieuw flinks:** De Coster (1998a), p. 296; De Coster (1998b); Van Gelder (1993) p. 56-57; NRC 15-10-1990 & 19-11-1990; OT 1993, p. 287; Trouw 5-12-1992 & 6-11-1993; VN 11-6-1994.
- Oudere jongeren:** De Coster (1998a), p. 308; De Coster (1998b); Van Gelder (1993), p. 57; De Limburger 13.9.97 & 23.9.97; NRC 11-11-1985; Onze Krant 13-2-1986; OT 1993, p. 287; Parool 28-1-1998; VPRO-gids 4-10-1986.
- Positivo:** AD 1-10-1997; Brief van 27-10-1982 van de Bond tegen het Vloeken (BtV) aan de leden van de confessionele fracties, kenmerk 8210 B 379; Brief van 13-4-1983 van het Arrondissementsparket te Amsterdam aan de BtV, kenmerk AZE/1300/82-676, beide uit het archief van de BtV; De Coster (1998b); Hoppenbrouwers (1991), p.108; NRC 24-3-1993 & 17-9-1996; Parool 5-11-1992; De Stem 28-5-1997.
- Pruimen op sap zetten:** De Coster (1998a), p. 345; Heestermans

- (e.a.) (1977), p. 158; Opzij mei 1998; OT 1992, p. 254-255; Parool 10-3-1998; WNT XII² (1943), kol. 4613-4623;
- [148] **Regelneef:** De Coster (1998b); Elsevier 8-12-1995; Van Gelder (1993), p. 61; Van Kooten *Modermismen* (Amsterdam 1984), p. 19; NRC 11-4-1992; OT 1993, p. 287-288 & 1995, p. 194; Trouw 13-8-1992.
- Schrijpend:** AD 28-3-1998; Bulkboek nr. 62 [1977], p. 19; Man november 1990; NRC 30-12-1997; OT 1993, p. 288 & 1995, p. 194; Parool 13-1-1995 & 28-3-1997.
- Stoned als een garnaal:** De Coster (1998a), p. 398; De Coster (1998b); *Dordtenaar* 7-4-1998; *Groene Amsterdammer* 18-12-1996; *Rotterdams Nieuwsblad* 25-10-1989; *Vrije Volk* 20-1-1976.
- Tedje van Es:** AD 18-5-1996; *Brabants Dagblad* 1-3-1996; *Groene Amsterdammer* 31-1-1995; *De Limburger* 17-9-1996; NRC 30-9-1997; Parool 2-4-1994.
- Van die dingen dus:** *Brabants Dagblad* 17-3-1997; De Coster (1998a), p. 103; Van Gelder (1993), p. 68; *Handelingen Tweede Kamer* 23-10-1997; OT 1993, p. 287; Trouw 19-5-1995.
- Van wippenstein gaan:** De Coster (1998a), p. 450-451; De Coster (1998b); Heestermans (e.a.) (1977), p. 221; HP 26-7-1986; OT 1992, p. 254-255; Parool 28-2-1997; VN 25-5-1996.
- Vieze Man:** AD 21-5-1994; *Hersenspingsels* 1989, nr. 6, p. 4-18; *Nieuwsblad Migranten* 28-4-1994; NRC 12-10-1996; Trouw 7-12-1995.
- Vrije jongens:** De Coster (1998b); Van Gelder (1993), p. 71; Tegen *Hersenspingsels* zei Van Kooten in 1989 (nr. 6, p. 10-11): 'Toen het eerste nummer van het blad van de Centruumpartij verscheen, zette Janmaat heel uitgekookt op de voorkant een foto van Van Kooten en De Bie. Niet van Jacobse en Van Es, maar van ons: met eronder: "Bravo, Van Kooten en De Bie, eindelijk wordt er eens gezegd waar het op staat in Nederland." Dus hij draaide het heel kien om. En toen dachten wij: nu heeft de werkelijkheid de satire achterhaald en toen hebben we ze laten overlijden. [...]. Eigenlijk waren ze vermoord door Janmaat'; Justus van Maurik *Amsterdam bij dag en nacht* (Amsterdam 1897), p. 169; *De Nieuwe Limburger* 22-6-1968; NRC 24-1-1992; OT 1993, p. 287; *De Typhoon* 15-12-1984; VN 18-9-1982; WNT XXI (1971), kol. 360.

Wibocri: AD 30-1-1998; De Coster (1998b); HP/De Tijd 31-10-1997;
NRC 11-11-1985; *Standaard* 22-9-1998.
Zwijgstront: Van Kooten *Meer modernismen* (Amsterdam 1986),
p. 47-48.

Overige geraadpleegde literatuur

- Frits Abrahams 'Koot en Bie worden rechter voor hun raap', in: VK 6-10-1979.
- [150] Pim Christiaans & Henk Hanssen 'De Koot & Bie factor', in: Man november 1990, p. 50-56.
- Jessica Durlacher 'Wim de Bie', in: Humo 4-2-1988, p. 20-25.
- Henk van Gelder 'Van Klisjee-mannetjes tot geweten der natie', in: De Tijd 2-9-1988.
- Henk van Gelder 'En wel hierom. Taalverrijking door Van Kooten & De Bie', in: OT 1993, p. 287.
- Theodor Holman 'Kleermaker van de keizer. De angst van Kees van Kooten', in: HP/De Tijd 17-9-1993, p. 20-25.
- Theodor Holman 'Van Kooten en De Bie voor altijd; Afscheid van de typetjes?', in: Parool 10-3-1998.
- Bert van de Kamp 'Kees van Kooten', in: Oor 17-11-1984, p. 10-18.
- Bert van de Kamp 'De stok van De Bie', in: Oor 15-12-1990, p. 33-37.
- Patty & Theo Knippenberg *Kees van Kooten en Wim de Bie. Van Klisjeemannetjes tot Directeuren van het Simplisties Verbond*. Bulkboek nr. 62 [1977].
- Walter van der Kooi 'Het politieke gehalte van Van Kooten en De Bie', in: Toneel Teatraal april 1985, p. 24-28.
- Jan Overduin 'De revolutie van Heer Kooten en Heer Bie', in: Televizier 31-5-1975.
- Boudewijn Paans 'We komen nog steeds elke dag handenwrijvend bij elkaar', in: VPRO-gids 7-10-1988, p. 1-10.
- Piet Piryns & Herman de Coninck 'Ik ben mijn eigen bananenschil geworden', in: Nieuw Wereldtijdschrift 1985, nr. 2, p. 37-48.
- Piet Piryns 'Niet voor niets zegt De Rochebrune tegen mij: een beetje pedant, meneer De Bie, om alles weer klein te maken', in: VN 24-12-1988.
- Lydia Rood 'Wim de Bie: een lul op een herenrijwiel', in: VK 26-1-1991.
- Jacques Ros 'Koot en Bie: mannetjes langs de zijlijn', in: Panorama 20-7-1979, p. 34-40.

- William Rothuizen 'Kees & Wim. Twee onweerstaanbare Haagse jongens', in: *HP* 4-1-1975, p. 50-55.
- Hubert Roza 'Chaops en modernismen', in: *OT* 1993, p. 288-289.
- Mick Salet 'Zotte zegswijzen in alledaags Nederlands', in: *Brabants Dagblad* 28-10-1995.
- Mick Salet 'Van Kooten en De Bie hebben taal verrijkt', in: *Eindhovens Dagblad* 22-10-1996.
- Ewoud Sanders 'Jemig de pemig. De invloed van Van Kooten en De Bie op het Nederlands', in: *OT* 1998, p. 182-184.
- Renson van Tilburg 'Simplisties woordenboek', in: *OT* 1995, p. 194-195.
- Rudy Vandendaele 'Humo sprak met Kees van Kooten', in: *Humo* 27-4-1995, p. 20-27.
- Coen Verbraak 'Wim de Bie, heimwee naar de duinen', in: *VN* 26-10-1996.
- Piet van der Weijden & Allard Bon 'Interview Kees van Kooten', in: *Hersenspingsels*, 3de jrg. nr. 6, 1989, p. 5-18.

Register

De schrijfwijze van de woorden en uitdrukkingen in het register is gestandaardiseerd en kan dus enigszins afwijken van de vorm in de tekst. Vette cijfers geven de belangrijkste passages aan. [153]

- Akkermans 7, 20, 24, 26,
31-34, 73-74
Akkermans-effect 32, 74
akkermansen 74
aplommunicatie 89
arro 20, 23, 30, 34-36
arro-architectuur 35
arrobiter 34
arro-botheid 35
arromonstrant 34, 36
arro-stijltje 35
arrovisor 34
autodidanspas 23
- ballen in mijn buik 29, 129
bavianenprigment 100
Bescheurkalender 18, 21, 23,
36-38
beukenstein 127
bil gaan, van 39-40
Blankstad 60
blauwe zwaailichten en
ge vulde koeken 29
bonken 38-40, 111
boom opzetten 39-40
bouncing 122
bouwneef 113
broekriemdenken 53
- bubbelenstein 126
burgerleuk 99
buurtneef 62, 113
- Clavan, dr. 24, 26, 41-44
Clavan-commentaar, dr. 43
Clavan-effect 43
Cor van der Laak 18, 24, 44-47,
54, 70, 72, 113, 124
Cor van der Laak-complex 46
Cor van der Laak-imago 46
corvector 29
- dames heren ook 15, 47-49
dameswensen 23, 49-51, 59
dedjudedju 66
demonstructie 22, 29, 117
doedenken 53
doemdenk 53
doemdenk-actiefilms 53
doemdenken 19-21, 23, 25, 27,
29, 51-54
doemdenkende 53
doemdenker 53
doemdenkerig(e) 53
doemdenkerij 53
doemdenkprofeet 53
doemmuziek 53

- doemscenario 53
doendenken 53
do ist der Bahnhof 29
doktertje spelen 39-40
[154] domcommunicatie 89
- eigenmoord 29
elke week alleen een beetje
 speek 15
en wel hierom 18, 29, 45,
 54-55, 113
- fijns 23, 56-57
flenzen 38-40
fleppen 38-40, 58
fysiek is altijd psychisch 24,
 39, 57-59
- gatverdarrie 65
geen gezeik, iedereen rijk
 20, 24, 59-61, 116
geilneef 23-26, 62-64, 71,
 113
geilnicht 63
geklofte jongens 133
genieplomeerde 23
gettodoemdenkers 53
godverdegodver 23-24, 59,
 64-66
godverdomme 65
goed kauwen, dat je eten
 gelijkmatig in je bloed
 komt 24, 39, 66-68
- Hekking 68-70, 78, 106
hommunicatie 89
- hou je d'r buiten Cock 18, 45,
 70-72
hyperpositivo 110
- ik ben genoemd 24, 31-32,
 73-74
Indonesië-Clavans 43
- Jacobse & Van Es 18, 24-25, 49,
 59-60, 65, 81-82, 99-100,
 121-122, 132-135
Jacobse & Van Es-achtig 122
Jacobse & Van Es-gehalte 122
Jacobse & Van Es-terrein 82
jakkes 76
jasses 76
jeetje(mina) 76
jemie 76
jemig de pemig 24-25, 74-77,
 84, 96
jemig kremig 76
jemig nog toe 75
jeminee 76
jeminie 76
Jezus kriebel 96
jongens van de gestampde pot
 133
jongens van de vlakte 133
jongere ouderen 24, 84, 106
Juinen 22, 30, 68, 77-79
- ketsen 38-40, 111
kieren 39-40, 111
kijken, kijken en de rest erbij
 denken 39, 79-80
knarren 39-40

- kneukdoos 83
 kneukfilm 23, **81-83**
 kneukgehalte 83
 kneukzender 83
 knokkenstein 127
 knullenstein 127
 Koos Koets 19-20, 24-25,
 74, 78, **83-85**, 96, 104-105
 Koos Koets-achtig 85
 Koos Koets-gehalte 85
 Koos Koets-manier van
 praten 85
 Koos Koets-outfit 85
 Koos Koets-tongval 85
 Koos Koets-types 85
 kortcommunicatie 89
 krasse knarren 20-21, 25-26,
 29, **86-88**
 krasse-knarrengehalte 87
 kromcommunicatie 23, **88-90**,
 117
 kromcommunicator 90
 kromcommuniceren 90
 kunstbiljarten, een partijtje
 39-40, 111
 kwinksliep 23
- lang zullen we leven in de
 ethica 59
 leef met vlag en wimpel, maar
 hou het simpel 21, 24,
91-93
 lekker soppen 29
- Maagdenzuigers 81
 mag ik even braken 94
 mag ik even een teiltje **94-95**
 mag ik even kotsen 94
 mag ik even overgeven 94
 Maison Pretty Boy 49-51, 59
 mattenklopper overheen,
 daar moet de 117
 meningnietespatiënt 23
 miljardemiljaar 66
 modernisme 29
 moderne mensen willen nu 56
 mogen wij even overgeven
94-95
 mommunicatie 89
 mozes kriebel 24-25, 74-77,
 84, 96
 multoradiaale samenleving 60
 mutate metante 29
- natuurleuk 18, **97-99**, 136
 negaplistisch 93
 negativo 110
 nergens geen maximum-
 snelheid 60
 neutronenkorrels 23, **99-101**
 nieuw flinks 20, **101-103**
 nieuw-flinksdenken 103
 nieuw-flinksderig 103
 nieuw-flinksheid 103
 nieuw-flinksmonument 103
 nieuw-flinksverhalen 103
 nota beide benen 29, 49
 nou komt het nat 29, 129
- okidokine 29
 oudere jongeren 20-21, 24, 29,
 84, **104-107**

- oudste beweging der wereld
 39-40
 oudste voorstelling der wereld
 geven 39
- palen 39-40, III
 pario 132
 partijtje kunstbiljarten
 39-40, III
 per ongeleuk 99
 pimpelenstein 127
 poenistisch 29, 93
 pompen 39-40, III
 poreuze cirkel 58
 posiplistisch 93
 positivo 21, 23, 24, 78,
 107-III
 positivo-denken 110
 positivo-geluid 110
 positivo-krantje 110
 positivo-liedjes 110
 positivo-programma 110
 positivo-stand 110
 potdomme 65
 potjandosie 65
 pruim 112
 pruimen kruipen, op de 112
 pruimen op sap zetten 39-40,
 III-III2
 pruimen schudden, gare 112
 punt zetten, een 39-40, III
- regelmie 114
 regelneef 23-24, 26-27, 44,
 51, 62, III-III5
 regelneverigheid 115
- regelneverij 115
 regelnicht 113-114
 regelpoes 114
 regeltante 114
 regeltrut 114
 regeltruus 114
 rolbezemen 39-40
 roompotje peilen 39-40, 67, III
 rospruim 112
- samen voor ons eigen 20, 24,
 60-61, III-III6
 scheiden doet Leiden,
 afscheid brengt Weesp 22
 scheurgras 29, 99
 scheurkalender 37-38
 schommelen 125
 schrijpend 23, 57, III-III8
 seropositivo 110
 simpelpee 89
 simplisme 32, 91-93, 117
 Simplisties Verbond 15, 47-48,
 56-57, 59, 62, 84, 89, 91-93,
 98, 113, 117, 119
 simplistisch 93
 Sixtijnse kapel witten 29
 slappenstein 127
 snotverdomme 65
 snuiten 50
 sodomcommunicatie 89
 soppen 39-40, III
 speelneef 62, 113
 spitsenstein 126
 -stein zie van ...
 stipuderen 100
 stoned als een aap 120

- stoned als een garnaal 25,
119-121
 stoned als een konijn 120
 stoned als een monkie 120
 stoned als twee apen 120
 suffenstein 127
 suikerpot roeren, in de 39-40,
 58, 111
 super-Clavan 43
 super-regelneef 114
- tabaccijnsverhoging 24
 Tedje van Es 24, 49-50, 64,
121-123
 Tedje van Es-achtig 123
 Tedje van Es-gehalte 123
 Tedje van Es-imago 123
 Tegenpartij 24, 29, **59-60**,
 94, 115, 132
 te kust en te kleur 12
 telekromcommunicatie 90
 tjeempie 76
 tjemig de pemig 76-77
 treitertrend 29
 truttenstein 127
 tuimelen 125
 tuinadviseurs 99
 tuin winterklaar maken 99
 Turkenburg 60
- valsisme 29, 93
 van beukenstein 127
 van bil gaan 39-40
 van bubbelenstein 126
 van die dingen dus 18, 21,
 45, 113, **124-125**
 van knokkenstein 127
 van knullenstein 127
 Van Kooten-effect 36
 van pimpelenstein 127
 van slappenstein 127
 van spitsenstein 126
 van suffenstein 127
 van truttenstein 127
 van wippenstein gaan 39-40,
125-127
 van zwevenstein 126
 veeg geven, een 39-40, 111
 verakkermanisering 32
 verdomcommunicatie 29, 89
 verstommunicatie 89
 vieze man 24, 26, 29,
127-130
 vieze-manachtige 130
 vieze-manmonoloog 130
 vieze-mannenhok 130
 vieze-manregenjassen 130
 vieze man van Europa 130
 vieze man van het kabinet 130
 vrije jongens 21, 24-25, 27,
 51, 60, 123, **131-135**
- weet-je-wel-weet-je-niet 29
 wethouder Hekking **68-70**,
 78, 106
 wethouder Hekking-
 syndroom 69
 wibocri 23, **135-136**
 winterklaar maken, tuin 99
 wipkooi 125
 wipkuitje 125
 wippen 39-40, 111, 125

- wippenstein gaan, van 39-40,
III, 125-127
wipperij 125
wippernap 125
[158] wipperwappen 125
Wippesteyn, heer van 127
wips 125
wipstaarten 125
wonderleuk 99
woordguls 29
wortelneef 62, 113
ze kennen me wel hoor 45, 113
zeurleuk 99
zieke man van Europa 130
zoek jezelf broeder 29
zoetstofwisselingstherapie 29
zware jongens 133
Zwepen der wraaks 82
zwevenstein 126
zwijgstront 18, 23, 136-137